

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

RIGORÓZNÍ PRÁCE

VÝVOJ OBCHODNÍHO PRÁVA V ČESKÝCH ZEMÍCH

KONZULTANT: DOC. JUDR. LADISLAV SOUKUP, CSc.

Zpracovatel: Mgr. Petra Stupková

Listopad 2006

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Dovoluji si poděkovat Doc. JUDr. Soukupovi, CSc. za cenné připomínky a podněty.

Handwritten signature of Petra Stupková in cursive script, written in black ink. The signature is positioned above a horizontal dotted line.

Mgr. Petra Stupková

I. Úvod

V souvislosti s radikálními společenskými změnami po roce 1989 bylo třeba do právního řádu navrátit tradiční instituty soukromého práva umožňující soukromé podnikání a rozvoj tržní ekonomiky. Neschopnost socialistického práva sloužit demokraticky organizované společnosti se ukázala velmi jasně. Bylo třeba rychle nahradit socialistický právní řád právním řádem zcela novým, patrně nepostačovalo pouze poopravit předpisy platné před rokem 1989 nebo je doplnit, neboť šlo o jiný systém opřený o odlišnou filozofii. Bylo nutno vytvořit novou legislativní stavbu slučitelnou s ostatními demokratickými systémy.

První polistopadová vláda se plně přihlásila k přechodu na tržní ekonomiku, k liberalizaci trhu, k vytvoření trhu peněz a kapitálu, k zrovnoprávnění všech forem vlastnictví, k restrukturalizaci státních podniků, ke zrušení monopolů, k podpoře zakládání družstevních a soukromých podniků, k zahájení státní antimonopolní politiky a k přípravě kodifikace obchodního práva.

Cílem předkládané práce je zachytit vývoj obchodního práva na území dnešní České republiky v předválečném období do doby jeho zániku legislativními kroky po převratu v únoru 1948, zejména pak podrobně akcentovat úpravu právnických osob, vymezení tradičních institutů obchodního práva jako pojmu obchodník, obchodní rejstřík, zastoupení apod.

2. ÚVODNÍ USTANOVENÍ

2.1 Pojem soukromého obchodního práva

Obchodní právo vzniká a začíná se rozvíjet spolu se vznikem měst jako center řemeslné výroby a obchodu. Uvnitř městské komunity se začaly záhy prosazovat organizace řemeslníků a obchodníků, tzv. cechy. Provozovat obchodní a řemeslnou činnost bylo možné jen v jejich rámci. Cechy vykonávaly správu nad svými členy, kontrolovaly kvalitu apod. K výrazným zásahům do cechovní struktury, tj. ke kontrole ze strany státu dochází v 18. století s nástupem osvícenského absolutismu. „Snaha zvětšit příjmy panovníkovy a učinit je nezávislémi na stavovské moci vedla poměrně záhy k tomu, že se počaly vytvářet i určité obecné, teoreticky propracované představy o tom, jakými cestami by se mělo takovéto počínání ubírat.“¹ Cílem těchto zásahů byla postupná unifikace práva v rámci monarchie, ke které však s ohledem na rozpory mezi rakouskými a uherskými politiky nedošlo.

Obchodním právem, tak jak jej pojímala buržoazní právní věda, se rozumí souhrn právních norem, jejichž typickým rysem je souvislost s právní úpravou obchodního styku.

„Obchodním právem vůbec se rozumí soubor právních předpisů, jež platí pro úsek vzájemných styků lidských, který nazýváme obchodem. Obchodní právo v tomto širším smyslu zahrnuje nejen předpisy soukromoprávní, nýbrž i normy veřejnoprávní; tedy též zvláštní předpisy upravující obchod v právu mezinárodním, státním, procesním i trestním.“²

Ze shora uvedeného vymezení soukromého práva obchodního je zřejmé, že jeho význačným rysem byl pojem obchodu. Dle národohospodářské teorie se pak za obchod

- v širším smyslu považoval vzájemný styk hospodářských subjektů způsobený oběhem (směnným a úvěrovým) statků;
- v užším smyslu považovalo zprostředkování oběhu provozovaného po živnostensku, tedy osobami, které se živily tímto zprostředkováním.

¹ Kadlecová M., Schelle K., Veselá R., Vlček E., Vývoj českého soukromého práva, Praha, Eurolex Bohemia s.r.o., 2004, str. 138

² Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání. Brno, Typos, 1924, str. 1, Randa, Das österr. Handelsrecht, svazek I., 1911, str. 1-4

Postupně se předmětem úpravy obchodního práva dle této teorie, a tedy i za obchodní právo soukromé považoval nejenom obchod v užším smyslu, nýbrž i další ujednání týkající se oběhu statků bez ohledu na skutečnost, zda byla uzavřena mezi obchodníkem či neobchodníkem, tedy tzv. absolutní obchody, jejichž počet postupně expandoval.

2.2 Prameny československého soukromého obchodního práva

Po vzniku samostatného Československa byly zákonem o zřízení samostatného státu ze dne 28. 10. 1918 tzv. reciproční normou č. 11 sb. z. převzaty veškeré dosavadní zákony a nařízení. Následkem této skutečnosti se území republiky rozdělilo na tři území, v nichž v každém platily předpisy jiného obchodního práva:

A. Čechy, Morava, české Slezsko, Vitorazsko a Valticko

Hlavním pramenem byl Všeobecný obchodní zákoník, zák. č. 1 ř.z. z roku 1863, když byla vynechána pátá hlava. Dalšími prameny byl zákon o burzách z 1. 4. 1875 č. 67 ř.z.; zákon o obchodních dohodcích z 4. 4. 1875 č. 68 ř.z.; císařský patent o ochraně vzorků a modelů ze dne 23. 5. 1858 č. 237 ř.z.; zákon o právu autorském z 26. 12. 1895 č. 197 ř.z.; zákony o ochranných známkách; pojišťovací regulativ; akciový regulativ, zákon o společnostech s ručením omezeným ze dne 6. 3. 1906 č. 58 ř.z.; zákon šekový z 3. 4. 1906 č. 84 ř.z.; zákon o obchodních pomocnících z 16. 1. 1910 č. 20 ř.z..

Pomocným pramenem pak byly obchodní obyčeje a předpisy všeobecného občanského zákoníku, které se používaly k rozhodování sporu neupraveného shora uvedenými hlavními prameny. Obchodním obyčejem se však mohlo stát pouze takové pravidlo, které se nepřičilo poctivému obchodnímu styku. Další pravidla obchodování mohla být mezi stranami závazná pouze v případě, jestliže byla výslovně nebo mlčky sjednána jejich platnost. „Upozornění u pokladny, že každý má ve vlastním zájmu přijaté peníze přepočítati a prohlédnouti, ježto dodatečné reklamace se nepřijímají, nelze pokládati za obchodní zvyklost ve smyslu čl. 1 obch. zák., tj. za pravidlo práva obyčejového, jsoucí podpůrným právem objektivním a vázícím každého i bez zvláštního podrobení. Jako obchodní obyčej bylo by upozornění to závazným jen tehdy, kdyby se strany výslovně nebo mlčky ujednaly

jeho platnost. Utvoření se usance obchodní. přičít se normální možností, nelze připustiti.“³

Dalšími prameny práva účinnými v době nesvobody byly znárodňovací dekrety č. 100 až 103/1945 Sb., které vytvořily novou podnikatelskou formu -- národní podnik, tj. podnikatelský subjekt s vlastní právní subjektivitou v majetku státu, který za jeho závazky neručil.

B. Slovensko a Podkarpatská Rus

Hlavním pramenem práva byl Uherský obchodní zákoník z roku 1875. Dalšími prameny pak byly rovněž zákony a nařízení týkající se ochrany vzorků a modelů, zákony o ochranných známkách, zákon patentový, zákon o společnostech s ručením omezeným apod.

Rovněž pomocným pramenem byl obchodní obyčej, jestliže neexistoval, nahradily ho předpisy všeobecného občanského zákoníku.

C. Hlučínsko

Podle zákona a prováděcího nařízení vlády ČSR byl rozhodným dnem pro použití toho kterého pramene práva 1. květen 1920.

Pramenem práva před tímto dnem byly zákony a nařízení platné na tomto území, tedy obchodní zákoník německé říše z 10. 5. 1897, subsidiárním pramenem pak zákoník občanský z roku 1896.

Po 1. 5. 1920 nabyly na území Hlučínska účinnosti prameny práva Čech, Moravy, českého Slezska, Vitorazska a Valticka.

2.3 Obchod

„Jak již bylo uvedeno výše, pojem obchodu a od něj odvozený pojem obchodníka představuje význačný rys obchodního práva. Všeobecný obchodní zákoník však nepřijímá pojem obchodu tak, jak byl vytvořen životem, resp. naukou národohospodářskou, tedy jako vzájemný styk hospodářských subjektů způsobený oběhem statků, nýbrž jej přetvořuje pro své účely. Z hlediska obchodního práva jsou obchody jen ta právní ujednání, která obchodní zákoník za obchody prohlašuje a

³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 22. 12. 1925 Rc 5583, Rv I 1710/25 Vážný. 25, VII.b: 1868

nejdou obchody právní ujednání, jímž obchodní zákoník povahu obchodu upírá. Tak výslovně stanoví čl. 275 obch. zákoníku, že obchody nejsou smlouvy obsahující dispozice nemovitými věcmi.“⁴

Jakmile však některé jednání spadalo pod pojem obchodu ve smyslu obchodního zákoníku, bylo nutné jej posuzovat podle jeho ustanovení, a to i tehdy, když osoba, která jej uzavřela, nebyla oprávněna uzavírat obchody (článek 276. obchod. zák.).

Obchodní zákoník stejně jako např. francouzský Code de commerce neobsahoval všeobecnou definici pojmu obchod, nýbrž obsahoval výčet jednání, která jím byla považována za obchod. Tato jednání byla pak dále dělena na:

- a) obchody absolutní a obchody relativní;
- b) obchody základní a pomocné;
- c) obchody jednostranné a oboustranné.

„Absolutní obchody jsou smlouvy, které musejí být pokládány vždy za obchody, bez ohledu na to, zda ten, kdo je provozuje, je obchodníkem či nikoliv a zda jsou provozovány po živnostensku, tj. za účelem dosažení stálého výdělku nebo jen příležitostně.“⁵ Zákon vypočítával smlouvy představující absolutní obchody taxativně v článku 271 obchodního zákoníku, když jimi byly:

- koupě zboží, tj. movitých věcí nebo cenných papírů určených pro obchodní obrat s úmyslem dále je zcizit;
- převzetí dodávky shora uvedených předmětů, tedy dodací smlouva;
- převzetí pojištění jakéhokoliv druhu za pevnou prémii;
- převzetí dopravy zboží nebo cestujících po moři a zápůjčka námořní;
- burzovní obchody.

„Relativními obchody jsou:

- a) určité, zákonem vypočtené smlouvy, jsou-li uzavírány po živnostensku, nebo sice jednotlivě, za to však kupcem při provozování jeho obchodní živnosti záležející obyčejně v jiných obchodech (čl. 272. obchod. zák. a § 6 zák. z 28. 4. 1889 č. 64 ř.z.);

⁴ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 15

⁵ tamtéž, str. 16

b) všechna jednotlivá právní jednání kupcova, která náležejí k provozování jeho obchodní živnosti (čl. 273. obchod. zák.).“⁶

Do skupiny relativních obchodů uvedených pod písmenem a) spadaly především smlouvy, jejichž výčet byl obsažen v článku 272 obchodního zákoníku a v zák. č. 64 ř.z.:

- smlouvy obsahující závazek upravit nebo zpracovat převzatou movitou věc pro jiné osoby, převyšuje-li provozování živnosti meze řemesla;
- jednání bankéřů a směnárníků, tj. veškerá jednání, která zprostředkují oběh peněz, cenných papírů a úvěr;
- jednání komisionářů, speditérů a dovozců bez zřetele k objemu živnosti a obchody ústavů pro dovoz osob;
- zprostředkování a uzavírání obchodů pro jiné osoby; v tom nejsou zahrnuta úřední jednání obchodních dohodců;
- jednání nakladatelů, knihkupců a obchody s uměleckými předměty;
- jednání tiskáren, když provozování živnosti převyšuje objem řemesla;
- obchody náležející k provozování živnosti veřejných skladišť.

Ve druhé skupině relativních obchodů zákoník například uváděl v článku 273 opatřování si nářadí, látek a jiných movitých věcí, které mají být použity bezprostředně při provozování živnosti nebo mají být při tomto provozování bezprostředně spotřebovány. Zákon v následujícím článku stanovil právní domněnku, že v pochybnostech se veškeré smlouvy uzavřené obchodníkem považují za příslušné k jeho živnosti.

Obchody základními rozuměla právní praxe absolutní obchody a relativní obchody zahrnuté výše do skupiny a). Důvodem byla skutečnost, že „toho, kdo alespoň jeden obchod provozuje po živnostensku činí kupcem, čili zakládá kupecký stav.“⁷

Obchody pomocnými pak byly relativní obchody uvedené výše ve skupině b), tedy obchody učiněné obchodníkem za účelem umožnění, usnadnění nebo zlepšení provozování živnosti.

Obchody dvoustrannými byly obchody, kdy podmínky, za nichž byla právní jednání podle obchodního zákoníku považována za obchod, byly splněny u obou

⁶ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 20

⁷ tamtéž, str. 22

smluvních stran. Jednostrannými byly pak obchody, u nichž byla tato podmínka splněna jen jednou ze smluvních stran.

K obecným ustanovením o obchodech v obchodním zákoníku náležely normy o výkladu vůle stran, kdy při posuzování vůle se přihlíželo ke zvyklostem a obyčejům v obchodním styku. Pro uzavírání obchodů byla v obchodním zákoníku stanovena zásada neformálnosti při jejich uzavírání, pokud nebylo v jednotlivých případech stanoveno jinak. Dále obchodní zákoník obsahoval ustanovení týkající se zákonných úroků z prodlení, jejichž výši stanovil u všech obchodů a jiných skutečností jím upravených na částku 6 % p.a. Rovněž speciálně upravoval smluvní pokutu, rozsah náhrady škody, společné závazky, postoupení pohledávky, poukázky, zástavní právo, zadržovací právo pro vztahy jím regulované, když subsidiárně se použila ustanovení občanského zákoníku.

Obchodní zákoník upravoval pouze některé typy smluv, a to: smlouvu kupní, smlouvu darovací, byl-li alespoň jeden z účastníků kupec, smlouvu komisionářskou, smlouvu spediční a smlouvu nákladní. Pro ostatní typy smluv se muselo použít ustanovení Všeobecného občanského zákoníku.

Kupní smlouva byla v článku 338 vymezena jako dodávka zboží za určitou cenu. Neobsahovala-li smlouva bližší vymezení zboží, byl prodávající povinen dodat zboží prostředního druhu a jakosti. Obchodní zákoník dále upravoval koupi na zkoušku, koupi podle vzorku, odpovědnost za vady, záruku, nároky z odpovědnosti za vady, povinnosti prodávajícího a kupujícího, jakož i následky nastávající jejich neplněním.

Komisionářskou smlouvou upravenou v článku 360 a následujících obchodního zákoníku se komisionář zavazoval vlastním jménem a na účet komitenta uzavřít obchod, za což mu náležela provize a náhrada hotových výdajů. Komisionář byl povinen při plnění příkazu postupovat s péčí řádného kupce, v zájmu komitenta a podle jeho pokynů, jinak komitentovi odpovídal za vzniklou škodu. Komisionář rovněž komitentovi ručil za splnění závazku třetí osobou, bylo-li ručení sjednáno, nebo bylo-li to v místě komisionářova závodu obvyklé. Nárok na provizi vznikl až provedením obchodu. Nebyl-li obchod splněn, měl komisionář nárok pouze na tzv. vydávací provizi, byla-li obvyklá.

Spediční smlouva představovala zvláštní komisionářskou smlouvu, kterou se speditér zavazoval vlastním jménem na účet odesílatele zajistit přepravu nákladu prostřednictvím třetí osoby. Speditér byl povinen zachovávat péči řádného kupce při

převzetí a uchování nákladu, při volbě přepravce nebo subdodavatelů. K zajištění speditérova nároku na náhradu nákladů a provizi vznikalo ze zákona zástavní právo k převzatému nákladu. Obchodní zákoník dále upravoval speditérovu odpovědnost za ztrátu, poškození, zničení nebo opožděné dodání nákladu.

Nákladní smlouvou se přepravce zavazoval odesílateli provést přepravu nákladu na souši nebo po vnitrozemských vodách a vydat jej. Dokladem o uzavření nákladní smlouvy byl nákladní list vystavený přepravcem. Vedle nákladního listu mohly smluvní strany ujednat též vydání náložního listu, tj. listinu zavazující přepravce k vydání nákladu. Přepravce nesl odpovědnost za náklad v podobě ztráty, zničení či poškození po celou dobu přepravy od převzetí po dodání, ledaže by škoda vznikla vyšší mocí. Dále odpovídal též za škodu vzniklou pozdním dodáním. Úplata za přepravu nákladu byla zajištěna zástavním právem váznoucím na nákladu. Toto zástavní právo přepravce mělo přednost před zástavním právem komisionáře a speditéra.

2.4. Obchodník

„Obchodníkem ve smyslu obchodního zákona je, kdo ve vlastním jménu provozuje obchodní živnost, tj. kdo ve vlastním jménu uzavírá opětovně alespoň jeden ze základních obchodů (čl. 271. a 272. obchod. zák.) v úmyslu mít z toho stálý výdělek. Obchodní zákoník definuje obchodníka pouze pro účely oboru obchodního práva. Nelze tedy pojem obchodníka přenášet do jiných právních oborů, zejména ne do práva živnostenského, jehož předpisy předpokládají hospodářský pojem obchodníka, nikoliv pojem právní.“⁸

Účelem vymezení jednoho ze základních pojmů koncepce obchodního, jež přetrvávala dodnes, bylo vytvoření samostatného právního režimu pro široce chápanou oblast profesionálů a jeho odlišení od právního režimu pouhých spotřebitelů.

Obchodníkem mohla být každá osoba způsobilá k právům, a to buď fyzická, nebo právnická, anebo sdružení osob způsobilé k právům, zejména obchodní společnost a svépomocné společenstvo. Nebyla tedy vyžadována způsobilost k právním úkonům. Samostatně provozovat živnost však mohla pouze osoba, která

⁸ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Třpos, 1924, str. 27

způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu měla. Kdo tuto způsobilost v plném rozsahu neměl, musel mít zástupce.

Výjimku ze shora uvedené definice obchodníka zavedl zákon o společnostech s ručením omezeným, podle něhož byly společnosti s ručením omezeným vždy obchodníky, i když neprovozovaly obchodní živnost, ale věnovaly se cílům humanitním, vzdělávacím apod.

Vazba na skutečný výkon obchodní živnosti byla slabá. Výjimky se týkaly živnosti tiskařské a živnostenského zpracování movitých věcí pro jiného, které musely povinně svým rozsahem převyšovat meze řemesla a dopravy osob po suchu a vodách vnitrozemských, která musela být provozována v takovém rozsahu, aby tento provoz bylo možno podřadit pod dopravní ústav.

Zvláštní postavení měla podle obchodního zákoníku článku 6 až 9 žena obchodnice. I když obchodníkem mohla být žena stejně jako muž, mohla se stát provdaná a rozvedená žena obchodnicí ve smyslu obchodního zákoníku pouze se svolením svého manžela učiněným výslovně nebo mlčky. Manžel mohl udělené svolení kdykoliv odvolat. Odvoláním přestala být žena obchodnicí. Odepřel-li manžel svolení nebo odvolal-li je, mohlo být nahrazeno na návrh ženy výrokem soudu, když příslušný o věci rozhodovat byl nikoliv soud obchodní, nýbrž obecný soud, v jehož obvodu měli manželé společné bydliště, nebo v jehož obvodu měla bydliště manželka v případě, že manželství bylo rozvedeno. Soud návrhu vyhověl, zjistil-li úředním šetřením, že provozováním manželčiny obchodní živnosti nebudou ohrožena osobní a majetková práva manžela. Shora uvedená úprava postavení ženy obchodnice odrážela obecné postavení ženy v manželství vyplývající z ustanovení § 91 a § 92 zákona č. 946/1811 Sb. zn. s. Obecného občanského zákoníku, dle něhož byl hlavou rodiny muž.

Obchodní zákoník rozeznával dvě kategorie obchodníků, když pro členění bylo určující, zda výše výdělkové daně dosahovala určité zákonem stanovené výše:

- a) obchodníky plného práva, kteří měli všechna práva a všechny povinnosti kupců, zejména platili z výdělku svého obchodu státní daň výdělkovou, dopadali na ně ustanovení o firmě, prokuře a o obchodních knihách a současně nebyli podezřelými obchodníky;
- b) obchodníky neúplného práva, kteří určitá práva a povinnosti neměli.

2.5 Obchodní rejstřík a rejstřík společenstev

„Obchodní rejstříky jsou veřejné seznamy, které vedou soudy a do kterých se zapisují důležité skutečnosti právníké, týkající se kupeců a obchodních společností za tím účelem, aby byly učiněny veřejně známými a aby byly vedeny v patnosti. Vyhrazeny jsou toliko plnoprávním kupecům.“⁹

Obchodní rejstřík představoval jeden z prostředků, které sloužily k zabezpečení co možná největší bezpečnosti obchodního styku zaznamenáváním určitých významných skutečností. Smyslem tedy bylo zajistit snadné zjištění těchto skutečností těm, kdo o ně mohli mít zájem, tedy jak samotným zapsaným osobám, tak jejich obchodním partnerům i veškeré veřejnosti. „Zápisy v rejstříku, přičítají se zákonu, nemohou, jakmile to vyšlo na jevo, na dále zůstatí a jest na rejstříkovém soudě, by ve smyslu čl. 26 obch. zák. příslušnými příkazy zjednal nutné změny. Podnět k tomuto zákroku může vyjítí od kohokoliv. Učinil-li jej ten, kdo má právní zájem na tom, aby protiprávní stav byl odstraněn, nelze mu odepřítí ani právo rekursu do usnesení rejstříkového soudu, jímž bylo odepřeno opatření ve smyslu jeho oznámení.“¹⁰

Po formální stránce bylo vedení rejstříků upraveno min. nař. ze dne 9. 3. 1863 č. 27 ř.z. a min. nař. ze dne 26. 4. 1906 č. 89 ř.z. s tím, že byl veden dvojitý rejstřík:

- a) podle min. nař. č. 27 z roku 1863 ve dvou odděleních, kdy v jednom oddělení byly evidovány firmy jednotlivců a ve druhém oddělení firmy společenské;
- b) podle min. nař. č. 89 z roku 1906 ve třech odděleních, kdy v oddělení „A“ byly evidovány firmy jednotlivců, veřejných obchodních společností a komanditních společností, v oddělení „B“ firmy společností akciových a komanditních na akcie a v oddělení „C“ firmy společností s ručením omezeným.

Snaha odstranit dualismus byla učiněna již v polovině roku 1906, když se nové firmy zapisovaly jen do nového rejstříku.

Vedle samotného obchodního rejstříku vedly obchodní soudy též knihu příloh, do níž se zakládaly v časové posloupnosti opisy nebo otisky stanov, usnesení o změnách stanov a koncesních listin akciových společností a akciových komandít.

⁹ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 37, Randa, Das österr. Handelsrecht, svazek I., 1911, str. 102

¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soud ČSR ze dne 10. 3. 1926 Rc 5827 R I 15/26 Vážný.26, VIII.a: 418

Obchodní rejstřík byl veřejný, každý do něj mohl v úředních hodinách nahlížet a měl právo žádat opisy a úřední vysvědčení.

Obchodní zákoník rozlišoval tři druhy zápisů do obchodního rejstříku:

- a) zápisy obligatorní - zápisy skutečností, které musely být podle obchodního zákoníku zapsány do obchodního rejstříku;
- b) zápisy fakultativní - zápisy skutečností, které nebyly ze zákona povinné, avšak byly zákonem přípuštěné, např. zápis práv vyplývajících manželce obchodníka nebo společníka ze smluv svatebních;
- c) poznámky - vyhlášení a znovuzahájení konkursu, vyhlášení vyrovnacího řízení, povolení nucené správy a jméno správce.

Zápisy vyjma poznámek se prováděly na základě podání, učiněných buď u soudu osobně do protokolu nebo písemně ve formě soudně nebo notářsky ověřené listiny. Soud zkoumal z úřední povinnosti formální správnost, v některých případech též pravdivost prohlášení. Bylo-li podání formálně správné, podle zákona přípustné a pravdivé, soud usnesením zápis do obchodního rejstříku povolil. Usnesení, která v rejstříkových věcech soud vydal, bylo možno napadnout řádným opravným prostředkem označovaným jako rekurs. Rekurs byl projednán odvolacím soudem v řízení upraveném předpisy o řízení nesporném. Od roku 1921 právo podat rekurs proti veškerým usnesením rejstříkového soudu příslušelo též finanční prokuratuře. Do té doby ji toto právo příslušelo jen proti usnesením týkajících se společností s ručením omezeným.

Ohlášené skutečnosti byly zapisovány do obchodního rejstříku v plném rozsahu a byly rovněž v plném rozsahu uveřejněny v k tomu určených veřejných listech, v tzv. „Ústředním oznamovateli při ministerstvu spravedlnosti v Praze“. Výjimku tvořily pouze stanovy akciových společností a akciových komandít, usnesení valné hromady tyto stanovy měnící, svatební smlouvy, smlouvy o zřízení společnosti s ručením omezeným a usnesení valné hromady měnící tuto smlouvu, které se zapisovaly a uveřejňovaly jen ve výtahu. Další výjimka se dotýkala jmen a vkladů komanditisty u komanditní společnosti, která se do obchodního rejstříku zapisovala, ale neuveřejňovala se.

Zápisy do obchodního rejstříku měly povahu veřejných listin a byly úředním osvědčením o tom, že účastník učinil určitá prohlášení v předepsané formě. Co se týkalo účinnosti zápisů do obchodního rejstříku, ovládal ji princip materiální publicity, neboli princip dobré víry. Smyslem této úpravy byla ochrana osob

jednajících v dobré víře ve správnost zápisů v obchodním rejstříku. „Skutečnosti v rejstříku zapsané a náležitě uveřejněné se pokládají za všeobecně známé a omlouvá se jen jejich nezaviněná neznalost – negativní stránka publicity.“¹¹ „Skutečnosti, které nebyly zapsány a uveřejněny, nemohou být uplatněny na újmu osob, které o nich nevěděly a které jednaly v důvěře v obsah rejstříku – pozitivní stránka publicity.“¹²

Jen výjimečně měly zápisy do obchodního rejstříku konstitutivní povahu, tedy že bez tohoto zápisu a následného zveřejnění v obchodním rejstříku nemohly totiž nastat věci nikomu účinky těchto zápisů. Šlo o případy společenské smlouvy a jejích změn u komanditní společnosti na akcie, u akciové společnosti a u společnosti s ručením omezeným, působnost práv manželky obchodníka nebo společníka ze svatebních smluv vůči manželovým věřitelům, působnost omezeného ručení komanditisty proti věřitelům společnosti, výlučnost práva firemního či o počátek promlčení některých nároků.

Vedle obchodního rejstříku byl veden též obchodními soudy v souladu s mín. nař. z 14. 5. 1873 č. 71 ř.z. též rejstřík společenstevní, do něhož se zapisovaly právní skutečnosti týkající se společenstev výrobních a hospodářských. Právní úprava se v základech shodovala s právní úpravou rejstříku obchodního.

2.6 Obchodní jmění a obchodní závod

„Obchodní jmění jako zvláštní část jmění vůbec je definováno jako soubor penězi ocenitelných soukromých práv, která slouží k provozování obchodní živnosti a penězi ocenitelných závazků, které vznikly z provozování této živnosti.“¹³

Obchodní jmění bylo tedy tvořeno na straně jedné aktivy – všechny hmotné věci, pohledávky a jiná práva, např. právo na ochranu obchodního tajemství, na ochranu obchodní firmy práva z průmyslového vlastnictví, dlouhodobé výhodné obchodní vztahy, apod., skutečné poměry, které mají majetkovou povahu – na straně druhé pasivy – závazky vzniklémi v souvislosti s podnikáním.

¹¹ Wenig, Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Typus, 1924, str. 45

¹² tamtéž, str. 46

¹³ tamtéž str. 49

„Obchodním závodem nebo podnikem se rozumí v teorii obchodního práva činnost, která spojuje určitá aktiva, resp. určitá pasiva ve zvláštní, od ostatního jmění fakticky oddělitelný celek.“¹⁴ „Pojem „podnik“ rozumí se každý organisovaný souhrn určitých majetkových podstat a hodnot za účelem dosažení hospodářského výsledku, tedy nikoliv podnik směřující k dosažení výtěžku, nýbrž každý souhrn statků jako celku, který směřuje na docílení hospodářského výsledku.“¹⁵ Od podniku ve smyslu určité činnosti, tedy ve smyslu subjektivním, bylo třeba odlišit podnik ve smyslu objektivním, který byl často předmětem obligačních vztahů. Rovněž v teorii práva byly vytvořeny více či méně zdařilé definice podniku v objektivním smyslu, avšak obchodní zákoník sám vymezení podniku neobsahoval. Upravoval pouze smlouvu o koupi, resp. prodeji podniku, která však byla obchodem pouze v případě, že prodávající podnik sám provozoval nebo že kupující kupoval podnik, aby jej sám provozoval. Byla-li smlouva o prodeji podniku obchodem, řídila se obchodním zákoníkem – zvláštní ustanovení o smlouvě kupecké a občanským zákoníkem – ustanovení o smlouvě tržové. Nebyla-li obchodem, řídila se výlučně ustanovením občanského zákoníku o smlouvě tržové. Podnik mohl být též předmětem nájmu, nuceného nájmu, usufruktu, exekuce, součástí pozůstalosti a konkursní podstaty.

„Odštěpným závodem jest tedy závod, který provozuje, uzavírá podstatně tytéž obchody, jež provozuje závod hlavní, ale ze zvláštního místního střediska odehylného od hlavního sídla závodu. K pojmu odštěpného závodu (filialky) se sice nevyžaduje, aby jeho vedení bylo zcela nezávislé a provozování obchodů samostatné, ale přece jest potřebí, by vedlejší závod vyvínoval samostatnou kupeckou činnost.“¹⁶ „K pojmu vedlejšího závodu ve smyslu čl. 21 obch. zák. se vyhledává, aby v tomto závodě byly orgány pro něj ustanovenými provozovány obchody téhož druhu jako v závodě hlavním, totiž základní obchody, při čemž ač na tom nesejde, provozují-li se v pobočném závodě všechny nebo většina (jak mylně míní soud rekursní), či jen některé druhy obchodů, které jsou vlastní závodu hlavnímu. Není tu tedy poboční závod, jestliže jeho vedoucí orgán sám neuzavírá obchody tak jako na př. u továren, pro které neobstarává nákup suroviny jeho ředitel, nýbrž principál. Nehledě k jisté hospodářské závislosti vedlejšího závodu na závodu

¹⁴ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 51

¹⁵ Nález Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 6. 1930 Boh. F 5339 142/28

¹⁶ Dr. Štěpán Jaroslav, Obchodníci a obchodní společnosti se zvláštním zřetelem k právu firemnímu, Praha, Nakladatel Josef Svoboda v Praze, 1935, str. 157

hlavním, musí být tedy vedoucí orgán odštěpného závodu vůči třetím osobám samostatný, totiž oprávněn samostatně uzavírat obchody.“¹⁷

2.7 Obchodní firma

Obchodní firma bylo obligatorní jméno kupeckého plnoprávního obchodníka, resp. obchodní společnosti, tedy jméno, pod kterým uzavíral smlouvy, vznikaly mu práva a závazky, jednal se státními orgány a vystupoval u soudu. „Firma jest tedy jménem jako každé jméno vůbec, jest i firma pouhým prostředkem sloužícím k označování a rozeznávání určitého právního podmětu, nikoliv však právním podmětem samým, který by existoval vedle něho.“¹⁸

Z uvedené definice vyplývalo následující:

- a) plnoprávní obchodník musel mít firmu, tzv. firemní povinnost;
- b) firma bylo jméno, pod nímž obchodník uzavíral obchody a kterým podepisoval, tedy užíval jej v obchodním styku. U kupce fyzické osoby se kryla firma s jménem občanským obsahujícím dle jeho volby též křestní jméno, jen za určitých podmínek se mohla odlišovat. Obchodní společnosti naopak neměly jiná jména než jméno obchodní.
- c) firma bylo jméno pouze plnoprávního kupce; předpisy obchodního zákoníku se na kupce neúplného nevztahovaly.

Firemní právo dle obchodního zákoníku obsahovalo tři základní zásady:

- a) zásada pravdivosti firmy – firma nesměla obsahovat nepravdivé údaje o kupci a jeho závodu;
- b) zásada jasnosti firmy – firma musela obsahovat přesné údaje o kupci a jeho závodu;
- c) zásada výlučnosti firmy – v určitém teritoriálním obvodu nesměly být dvě stejně znějící firmy.

Vedle shora uvedených tří zásad se můžeme v literatuře setkat též se zásadou jednotnosti firmy, tj. že kupec mohl vést týž závod jen pod jedinou firmou.

¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z 22. 1. 1932 čj. RI 1112/31/31, časopis Právník, ročník 1932, str. 323

¹⁸ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání. Brno, Typos, 1924, str. 11

Výše uvedené zásady provedené v obchodním zákoníku v různém rozsahu pak působily na tvorbu nové firmy, tj. firmy, kterou obchodník zvolil, aby pod ní provozoval svůj podnik.

Kupec, fyzická osoba, byl povinen ze zákona si zvolit jako firmu své občanské jméno. „1. Příjmení ženy v českém znění firmy musí mít českou koncovku. 2. Průkaz o svolení mužově k vedení obchodu ženou musí býti soudu podán.“¹⁹ Pokud jde o dodatky, ze zákona byl vyloučen dodatek naznačující společenský poměr. Naopak jako jediné byly povoleny dodatky blíže označující osobu kupce, jeho závod. Měl-li však kupec stejné jméno a příjmení s kupcem již zapsaným do obchodního rejstříku a chtěl-li jej také užívat jako obchodní firmy, musel k němu připojit dle čl. 20 obchodního zákoníku přídavek, který jej zřetelně odlišil od firmy již zapsané.

Firma veřejné obchodní společnosti musela, neobsahovala-li jména všech společníků, obsahovat jméno alespoň jednoho společníka s dodatkem označujícím společenský poměr. Jména jiných osob, než neomezeně ručících společníků, např. tichých společníků, nesměla firma veřejné obchodní společnosti obsahovat.

Firma komanditní společnosti musela obsahovat jméno alespoň jednoho neomezeně ručícího společníka (komplementáře) s dodatkem naznačujícím, že jde o tuto společnost. Rovněž ve firmě této obchodní společnosti nemohla být obsažena jiná jména než jména komplementářů. Byla-li ve firmě jména komanditistů či tichého společníka, ručili rovněž oni za závazky společnosti věřitelům neomezeně.

Firma akciové společnosti měla být zpravidla pravdivě převzata z předmětu podnikání. Jména společníků či jiných osob byla ze zákona vyloučena. Výjimku mohl udělit státní orgán při zakládání společnosti.

Firma společnosti s ručením omezeným musela být buď převzata z předmětu podniku, nebo obsahovat jména všech společníků nebo alespoň jednoho z nich. Firma musela vždy obsahovat dodatek „společnosti s ručením omezeným“, když slovo „společnost“ nesmělo být zkracováno.

Firma výrobních a hospodářských společenstev musela být rovněž převzata z předmětu podnikání a dále obsahovat dodatek „zapsané společenstvo“ a další dodatek buď „s neobmezeným ručením“ nebo s „obmezeným ručením“ podle povahy ručení členů. Jména členů společenstva či jiných osob nesměla být ve firmě uvedena.

¹⁹ Rozsudek c.k. Nejvyššího soudu ze dne 7. 1. 1908 čj. RII 12/8, časopis Právník, ročník 1908, str. 444

Pro firmu národních podniků neexistoval žádný právní předpis obdobný svou materiální nebo formální stránkou s ustanoveními obchodního zákoníku, zákonem o společnostech s ručením omezeným či akciovým regulativem. „Znárodnovací dekrety č. 100 až 103/1945 Sb. ani prováděcí statuty (sc. vládní nařízení č. 6/1946 Sb. a č. 77/1946 Sb.) neobsahují totiž ustanovení o tom, jaká má být firma národního podniku (tj. má-li to být firma osobní nebo věcná, nebo smí-li to být firma smíšená), přestávající jenom na příkazu, že národní podniky jsou povinny užívat ve firmě označení „národní podnik“ jako obligatorní dodatek.“²⁰

Podmínky vzniku firmy nebyly vždy stejné. Zápis firmy do obchodního rejstříku mající konstitutivní povahu byl nezbytný pro její vznik pouze u komanditní společnosti na akcie, u akciové společnosti, u společnosti s ručením omezeným a u společenstev. U kupce fyzické osoby, veřejné obchodní společnosti a u komanditní společnosti měl zápis firmy pouze deklaratorní účinky. Změna obchodní firmy, ať již samotného kmenu nebo dodatku, byla možná a nastávala z nejrůznějších důvodů, např. změna majitele, změna předmětu podniku apod. U obchodních společností nastávala vždy v souvislosti se změnou stanov a předpokládala usnesení valné hromady.

Z výše uvedených zásad firemního práva připouštěl obchodní zákoník výjimky v souvislosti s právní úpravou tzv. staré firmy, když pověst podniku byla spjata s firmou, pod níž byl podnik provozován. Obchodní zákoník připouštěl vedení podniku pod dosavadní firmou v těchto případech:

- a) převod nebo přechod existujícího podniku, když oddělené zeizení firmy bez podniku nebylo možné; provozování podniku bylo možné pod dosavadní firmou s dodatkem označujícím nástupnictví, nebo se svolením dosavadního majitele, dědice bez tohoto dodatku; „Nelze převzít starou firmu s jiným dodatkem, než takovým, jenž vyjadřuje nástupnictví. Převzal-li kupec jednotlivce starou firmu s dodatkem jiným, jde o novou firmu, v níž musí býti uvedeno jeho jméno.“²¹
„Firma z obchodního rejstříku se nevymaže, provozuje-li též obchod dále pachtýř pod touž firmou.“²²
- b) vstup nového společníka do existujícího podniku;
- c) přistoupení nového společníka nebo vystoupení stávajícího společníka.

²⁰ Malovský-Wenig Arnošt, Příručka obchodního práva, Praha, Československý kompas v Praze, 1947, str. 103

²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21. 12. 1925 Rc 5572 R I 435/25 Vážný, 25, VII.b: 1853

²² Rozsudek c. k. Nejvyššího soudu z 24. 9. 1902 čj. 10.828, časopis Právník, ročník 1902, str. 783

Jakmile si obchodník zvolil firmu odpovídající předpisům obchodního práva, vznikalo mu právo ji užívat, tedy uzavírat pod firmou obchody, podepisovat ji. Zápisem firmy do obchodního rejstříku pak nabýval práva užívat tuto firmu výlučně, tedy v tom místě, v té obci, kde byl podnik vedený pod zapsanou firmou. Obchodní zákoník pak ukládal kupci plného práva povinnost svoji firmu ohlásit u obchodního soudu a založit podpisový vzor. Nová firma se tedy musela zřetelně odlišit od všech v téže obci zapsaných firem. Dle názoru praxe se „firmy mají lišit jak v písmě, tak i ve zvuku takovým způsobem, aby průměrně opatrný obyčejný člověk mohl rozdílnost firem postřehnouti zrakem i sluchem.“²³ Firemní právo nezanikalo výmazem obchodníka z obchodního rejstříku, nýbrž zánikem podniku, který byl pod firmou veden.

Důsledky protiprávního užívání firmy upravoval obchodní zákoník dvojím způsobem:

- a) ukládal povinnost obchodnímu soudu zakročit proti tomu, kdo firmu užíval, tj. povinnost zakázat užívání nepřislušné firmy a vynucovat splnění a zachování tohoto zákazu pořádkovými pokutami; podnět obchodnímu soudu mohl dát kdokoliv, zejména ten, jehož právo bylo používáním firmy porušeno; „Lhostejno, zda ten, proti kterému směřuje zákrok podle čl. 26, druhý odstavec, obch. zák., jest kupcem plného práva.“²⁴
- b) opravňovalo toho, kdo byl protiprávním užíváním firmy zkrácen na svých právech, žalovat toho, kdo firmu bezprávně užíval, aby firmu již nepoužíval a nahradil mu vzniklou škodu; o tom, zda se škoda stala a v jaké výši, rozhodoval obchodní soud podle svého volného uvážení; soud mohl rovněž stanovit povinnost uveřejnit odsuzující rozsudek na náklady žalovaného.

Vedle právní úpravy obsažené v obchodním zákoníku chránily firemní právo též jiné zákony, např. zákon o ochranných známkách, zákon proti nekalé soutěži a řád živnostenský. „Užívá-li živnostník, nejsa k tomu oprávněn již vykonaným zápisem do obchodního rejstříku, k vnějšímu označení svého závodu na prvním místě jména svého předchůdce, dopouští se správního deliktu podle § 49 bod 1 živnostenského řádu.“²⁵

²³ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 80

²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 3. 5. 1928 Rc 8014 R I 327/28 Vážný:28, X.a: 662

²⁵ Nález Nejvyššího správního soudu ze dne 3. 1. 1936 Boh. A 12248/36 (20500/35)

Ochrana firmy byla zajištěna i na úrovni mezinárodní, když Rakousko-Uhersko a následně též Československo přistoupilo k Pařížské úmluvě o ochraně průmyslového vlastnictví z 20. 3. 1883. Podle čl. 2. Úmluvy požívali občané každého státu zúčastněného v Unii ve všech ostatních státech Unie tutéž ochranu firmy, jakou každý jednotlivý smluvní stát poskytoval svým občanům, byly-li splněny podmínky a formality uložené vlastním státním příslušníkům.

Firmní právo tedy poskytovalo ochranu nejenom samotným kupcům proti neoprávněným zásahům, parazitování a snaze získat neoprávněný prospěch užíváním totožné nebo obdobné obchodní firmy ze strany obchodní konkurence, nýbrž i široké veřejnosti, spotřebitelům a obchodním partnerům v rámci obchodního styku.

2.8 Obchodní knihy

„Obchodní zákoník ukládá plnoprávnímu kupci povinnost, aby vedl knihy, z nichž by mohly být dokonale seznány jeho obchody a stav jeho jmění.“²⁶ Účetnictví obchodníka představovalo určitou metodu hodnotového vyjádření jeho obchodní činnosti. Úprava obsažená v obchodním zákoníku byla rámcová, zahrnovala jen nejdůležitější otázky. Kolik knih a jaké a jakým způsobem měly být jednotlivé obchody do obchodních knih zapisovány, obchodní zákoník nestanovil. Obchodníci se řídili pravidly účetnictví. Povinnost vést obchodní knihy vznikala okamžikem, kdy byla splněna podmínka kupcovy plnoprávnosti, tedy jakmile výdělková daň dosáhla předem stanovené výše, nebo zápisem do obchodního rejstříku. Ustanovení ukládající shora uvedenou povinnost vedení obchodních knih, bylo *lex imperfecta*, když žádnému státnímu orgánu neumožňovalo vést plnoprávné kupce donucením k plnění této povinnosti. Nepřímým donucením byl trestní zákon, který však k naplnění skutkové podstaty přečinu vedle mnohosti věřitelů, nesestavení bilance nebo nevedení obchodních knih či jejich nepřesné vedení předpokládal stav insolvence. Obchodníci byli povinni uchovávat své obchodní knihy po dobu deseti let. Tato doba začínala běžet ode dne, kdy byl do knihy učiněn poslední zápis. Obchodní zákoník umožňoval soudci v případě obchodního sporu uložit na návrh protistrany obchodníkovi povinnost předložit obchodní knihy. Nepředložil-li knihy, mělo se na újmu obchodníka za prokazané, že obsah obchodních knih byl takový, jak

²⁶ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 115, Randa, Das österr. Handelsrecht, svazek I., 1911, str. 166

tvrdila protistrana. Předložil-li obchodník na příkaz soudce obchodní knihy, nahlédl soud za přítomnosti stran jen do části důležitých pro spornou záležitost. Ostatní obsah knih byl přístupný jen soudu, a to v takovém rozsahu, aby mohl posoudit, zda byly knihy řádně vedeny. „Chce-li se vésti důkaz obchodními knihami odpůrcovými, musejí knihy ty určitě poznamenány býti.“²⁷ Dále obchodní zákoník umožňoval soudu nejenom na návrh protistrany, ale i z úřední moci v případech dědictví, společenství statků, dělení společnosti a v konkurzním řízení naříditi předložení obchodních knih za účelem zjištění jejich celého obsahu. Na rozdíl od předložení knih pro účely obchodního sporu mohla druhá strana nahlížet bez omezení do celého obsahu obchodních knih.

Dále obchodní zákoník ukládal obchodníkům plného práva a obchodním společnostem povinnost při otevření podniku a následně každý následující obchodní rok sestavit inventář a bilanci, které společně s obchodními knihami tvořily součást kupeckého účetnictví. „Inventář čili popisník je přesný seznam všech majetkových kusů a všech dluhů obchodníka, resp. obchodní společnosti, přičemž musí být u každého majetkového kusu a u každého dluhu udána jeho hodnota.“²⁸ Inventář jako seznam celého obchodníka jmění zahrnoval u kupeců jednotlivců vedle jmění obchodního též aktivní a pasivní složky jmění soukromého včetně obchodníkových nemovitostí. Bilance neboli závěrka byla poměrem aktivního jmění a dluhů. Byla vypovídací hodnotou, zda v obchodníkově jmění převažují aktiva či pasiva. Při oceňování jednotlivých kusů pro účely vypracování inventáře a bilance byl obchodník ze zákona povinen je ocenit v té hodnotě, jakou měly v době zřízení inventáře a bilance. Pochybné pohledávky pak měly být zapisovány podle své pravděpodobné hodnoty, nedobytné pohledávky měly být odepsány.

Plnoprávný obchodník byl podle obchodního zákoníku též povinen uschovat všechny obdržené obchodní listy a opisy či kopie odeslaných obchodních listů a chronologicky je zapisovat do knihy přepisů. Obchodní korespondenci, inventář a bilance byl obchodník povinen archivovat po dobu deseti let.

²⁷ Rozsudek c. k. Nejvyššího soudu z 23. 12. 1973 č. 12378, časopis Právník, ročník 1874, str. 199

²⁸ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 122

2.9 Jednání obchodníka

Jednáním obchodníka se rozumí právní jednání, které je nutné odlišovat od rozhodování, řízení a obchodního vedení, tj. vytváření vůle v určité věci, které se děje uvnitř podnikatelského subjektu. Naproti tomu jednání záleží v projevování vytvořené vůle vůči třetí osobě s cílem způsobit vznik, změnu nebo zánik práv a povinností. Obecně lze rozlišit jednání obchodníka na přímé, tj. osobní jednání obchodníka fyzické osoby nebo jednání statutárního orgánu obchodníka právnické osoby, a na nepřímé, tj. jednání, při kterém projevuje vůli zástupce.

„Obchodním plnomocníkem ve smyslu obchodního zákoníku je:

- a) dobrovolný zástupce, jehož ve své obchodní živnosti ustanovil principál, tj. obchodník, obchodní společnost nebo svépomocné společenstvo, pro které platí předpisy o obchodnících;
- b) dobrovolný zástupce, který je zmocněn k uzavírání obchodů, i když zmocnitel obchodníkem není.“²⁹

„Obchodní právo však zná i obchodní plnomocníky v širším smyslu, za které je možno pokládati:

- a) zákonného zástupce obchodníků, omezených ve způsobilosti k právním úkonům, tedy manželského otce zastupujícího dítě-obchodníka, poručníka ustanoveného soudem nezletilému obchodníkovi, který není pod otcovskou mocí a kurátora, resp. poradce ustanoveného obchodníkovi z různých důvodů;
- b) zákonného zástupce právnických osob provozujících obchodní živnost, obchodních společností a obchodních společenstvech svépomocných, tj. osoby, které podle zákona, stanov, společenské smlouvy jsou povolány zastupovat právnické osoby;
- c) vnučeného správce obchodního podniku a správce konkursní podstaty obchodníkovy, obchodní společnosti nebo svémocného společenstva obchodního, vede-li dále obchodní podnik nacházející se v konkursní podstatě.“³⁰
- d) národního správce a dočasného národního správce družstevního podniku, byla-li národní správa zavedena podle dekretu prezidenta republiky ze dne 19. května 1945 č. 5 Sb. a byly-li předmětem činnosti správce zcela nebo částečně obchody.

²⁹ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 142

³⁰ tamtéž, str. 143

Obchodní zákoník neupravoval obchodní plnou moc vyčerpávajícím způsobem, ale omezoval se jen na některé zvláštnosti s tím, že se subsidiárně použily předpisy práva občanského, zejména pokud šlo o způsobilost k právům, právním úkonům.

K tomu, aby právním jednáním obchodního zmocněnce vznikly právní účinky přímo osobě zastoupeného, bylo třeba, aby:

- a) zástupce jednal podle plné moci;
- b) zástupce jednal jménem zastoupeného. „Nestačí pouhý podpis zmocněncův, třeba s dodatkem, vyjadřujícím zmocnění, není-li při něm zároveň vyjádřeno, za koho bylo podepsáno, není-li jméno (firma) zastoupeného ze směnky zjevna. Byl-li tímto způsobem podepsán výstavce, není vyhověno ani požadavku formální platnosti a celá směnka jest neplatna.“³¹

Podstatný rozdíl mezi občanskoprávní plnou mocí a plnou mocí obchodní, udělenou obchodníkem při provozování jeho obchodní živnosti, spočíval v zániku plné moci, když obchodní plná moc, vyjma prosté plné moci nezanikala smrtí zmocnítele.

Upraveny byly tři druhy obchodní plné moci:

- a) prokura, kterou mohl udělit pouze obchodník;
- b) obchodní plná moc, kterou mohl udělit rovněž pouze obchodník;
- c) prostá plná moc k uzavírání obchodů, kterou mohl udělit i neobchodník.

2.9.1 Prokura

„Prokura je kupecká plná moc téměř neomezená a naprosto neomezitelná vůči třetím osobám.“³² Prokuru, jak již bylo výše uvedeno, mohl udělit jen obchodník plnoprávný, resp. obchodní společnost a svépomocné obchodní společenstvo, platil-li výdělkovou daň v takové výši, aby mohl být pokládán za plnoprávného kupce. Prokura mohla být udělena jen fyzické osobě, a to pouze některým ze způsobů stanovených obchodním zákoníkem:

- a) udělení plné moci, kterou zmocnitel výslovně označil jako prokuru;
- b) výslovné označení zmocněnce jako prokuristy;

³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 20. 6. 1931 Rc 10890 Rv I 947/31 Vážný.31, XIII.a: 863

³² Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 146

c) zmocnění podepisovat obchodníkovu firmu s dodatkem per procura. „Ku platnosti podpisu prokuristy za firmu se nevyhledává, by vyznačil u podpisu dodatek naznačující prokuru podle čl. 44 obch. zák. K jeho podpisu na směnce stačí, že jej prokurista vyznačí tím, že podepsal, připojiv svůj podpis ke znění firmy vyznačené na směnce razítkem, třebaže bez dodatku naznačujícího prokuru.“³³

Udělení prokury musel obchodník ohlásit rejstříkovému soudu za účelem zápisu do obchodního rejstříku. Zápis měl pouze deklaratorní účinky. Přílohou návrhu na zápis prokury do obchodního rejstříku byl též podpisový vzor prokuristy.

Udělal-li obchodník prokuru více osobám, mohli prokuristé jednat buď každý samostatně, nebo všichni společně, anebo společně určitý počet prokuristů. „Zásada neobmezenosti prokury platí jen ohledně jejího objemu, nikoliv co do způsobu jejího výkonu. Podepsal-li prokurista směnku sám, ač měl zastupovati a znamenati kolektivně, jest jako falsus procurator sám směnečně zavázán, a to nejen podpůrně, nýbrž podle svého směnečného prohlášení.“³⁴

Prokurou zmocňoval obchodník prokuristu dle článku 42 obchodního zákoníku ke všem úkonům před soudem i mimo soud a ke všem právním jednáním, které s sebou přinášelo provozování jakékoliv obchodní živnosti. Přestože byl rozsah prokury značně široký, již ze samotné podstaty prokury nebyl prokurista oprávněn plnit povinnosti či vykonávat oprávnění výlučně příslušející obchodníkovi: prodat, pronajmout nebo ukončit podnik. Další omezení prokury vyplývala přímo z článku 42 a článku 53 obchodního zákoníku, když prokurista nebyl oprávněn zcizovat a zatěžovat obchodníkovy nemovitosti, převést svoji prokuru na třetí osobu. Jakákoliv další omezení prokury vyplývající z ujednání mezi prokuristou a obchodníkem nepůsobila vůči třetím osobám, i když o těchto omezeních věděly. Vnitřní poměr mezi obchodníkem a prokuristou zpravidla spočíval na smlouvě služební, mohl však být též smlouvou zvláštní.

Prokura zanikala:

- a) odvoláním ze strany obchodníka;
- b) výpovědí ze strany prokuristy;
- c) smrtí prokuristy;
- d) úplnou ztrátou způsobilosti k právním úkonům na straně prokuristy;

³³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 8. 1. 1932 Rc 11328 Rv I 2001/31 Vážný.31,XIV.a: 36

³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 22. 2. 1930 Rc 9682 Rv 213/30 Vážný.30,XII: 297

- e) prohlášením konkurzu na jmění obchodníka nebo prokuristy;
- f) zánikem, zcizením nebo pronájmem podniku, v němž byla prokura udělena, nebo změnou právní formy podniku.

Rovněž zánik prokury byl obchodník povinen ohlásit u rejstříkového soudu tak, aby byl zapsán a veřejně vyhlášen.

2.9.2 Obchodní plná moc

„Obchodním plnomocníkem je ten, koho principál, neuděliv mu prokury, ustanovil ve své obchodní živnosti, buď k provozování celé své živnosti (generální obchodní plná moc) nebo k určitému druhu obchodů (speciální obchodní plná moc) anebo k jednotlivým záležitostem (individuální obchodní plná moc), aniž by mu udělil prokuru.“³⁵

Obchodní plná moc byla plná moc udělená obchodníkem v jeho podniku a na rozdíl od prokury mohla být udělena nejen obchodníkem plnoprávným, nýbrž i kupcem práva neúplného. Za obchodníka mohl tuto plnou moc udělit rovněž prokurista nebo sám obchodní zmocněnec, ten však nemohl překročit oprávnění jemu z plné moci vyplývající.

Obchodní zákoník nestanovil formu, jakou musela být obchodní plná moc udělena. Obchodník vybavil obchodního zmocněnce zpravidla písemnou plnou mocí nebo publikoval udělení plné moci přiměřeným způsobem v denním tisku, vyhláškou apod. Plná moc mohla být rovněž udělena konkludentně, kdy z okolností, jakým jednali obchodníkovi zaměstnanci a jak byli obchodníkem zaměstnáváni, vyplývalo, že plná moc byla udělena. Mezi tyto okolnosti mohlo též patřit uspořádání obchodních místností, nápisy v nich umístěné apod. Obchodní plná moc mohla být udělena jak fyzické, tak právnické osobě, a to jako individuální či jako kolektivní. Obchodní plná moc se na rozdíl od prokury nezapisovala do obchodního rejstříku, ani kdyby byla udělena jako generální.

Pokud jde o rozsah obchodní plné moci, vymezoval jej obchodní zákoník následovně:

³⁵ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 155

- a) generální obchodní plná moc opravňovala zmocněnce ke všem obchodům a právním jednáním, která s sebou obyčejně přinášel provoz obchodní živnosti toho druhu, jakého byla obchodníková živnost;
- b) speciální a individuální obchodní plná moc se vztahovala na obchody a právní jednání, která s sebou pravidelně přinášelo vyřizování toho druhu obchodů, k jakým byl zástupce zmocněn;
- c) plná moc zřízence ustanoveného v určité obchodní místnosti; kdo byl ustanoven v provozovně nebo ve skladu zboží určenému pro styk s veřejností, pokládal se též za zmocněnce k prodejům zboží a k jednáním, která se v provozovně nebo ve skladu obvykle děla;
- d) inkasní plná moc cestujících zmocněnců; cestující zástupci se pokládali za zmocněné obchodníkem k přijímání kupní ceny z jimi sjednaných obchodů a k dojednání doby splatnosti z jimi sjednaných obchodů;
- e) plná moc přinosce kvitance; přinosce kvitance – kvitovaného účtu, kvitované směnky, šeku – se považoval za zmocněného k přijetí platby, pokud okolnosti známé platícímu tento předpoklad nevyklučovaly.

Z uvedeného je zřejmé, že rozsah obchodní plné moci závisel zcela na vůli obchodníka. Zpravidla se rozsah vymezoval oborem působnosti, např. vedení celého podniku, určitý druh obchodů, určité obchody apod. Omezení vyplývající z plné moci působila vůči třetím osobám jen tehdy, jestliže je znaly nebo jestliže jejich neznalost zaviniily.

Přestože generální, speciální i individuální obchodní plná moc nahrazovala v plném rozsahu každou speciální plnou moc, které by bylo jinak třeba podle jiných zákonů k určitým právním jednáním, nebyl obchodní zmocněnec oprávněn za obchodníka převzít směnečný závazek, přijmout zápůjčku a vést soudní spor, a to i tehdy, jestliže tato jednání spadala do oborů, k jejichž vyřizování byl zmocněnec pověřen. „Rozsah a obsah plné moci vedoucích úředníků odštěpného závodu jako zmocněnců k jeho zastupování oprávněných jest posuzovati podle čl. 47 obch. zák. Plná moc k jednáním uvedeným v 2. odst. čl. 47 obch. zák. může býti udělena i mlčky. Pokud jest zmocněnce oprávněného k zastupování odštěpného závodu pokládati za zmocněného k přeměně dluhu odštěpného závodu z tržové smlouvy v zúročitelnou hypotekární zápůjčku.“³⁶

³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15. 6. 1938 Rc 16990 Rv II 839/37 Vážný.38,XX:849

Stejně jako prokurista nemohl obchodní zmocněnec svou plnou moc převést na třetí osobu. Substitute nebyla obchodním zákoníkem ani všeobecně vyloučena, ani připuštěna. Ohledně zániku obchodní plné moci platila totožná ustanovení jako pro zánik prokury s výjimkou podání u rejstříkového soudu.

2.9.3 Prostá plná moc

„Prostá plná moc k obchodům je zmocnění k uzavírání obchodů, při němž ani zmocněnec, ani zmocnitel nemusí být obchodníky.“³⁷ Pokud jde o její rozsah, platilo, že zmocněnec byl oprávněn učinit veškerá jednání, která podle obchodních zvyklostí nebo podle okolností případu souvisela s provedením obchodu, k němuž byl zmocněn. U prosté plné moci obchodní zákoník odkazoval na právní úpravu obchodní plné moci. Jedinou výjimkou byl zánik prosté plné moci udělené neobchodníkem, když zanikala též smrtí zmocnitele-neobchodníka.

9.2.4 Plná moc vnuceného správce obchodního podniku

„Plná moc vnuceného správce obchodního podniku se vztahuje na všechny obchody a právní jednání, která obyčejně s sebou přináší provozování podniku toho druhu, jako je podnik spravovaný.“³⁸ Co do rozsahu byla plná moc vnuceného správce širší, než obchodní plná moc generálního zmocněnce, když byl oprávněn odvolat prokuru nebo plnou moc udělenou původním majitelem podniku, přijímat poštovní zásilky, vést spory, postoupit směnečné závazky, přijímat zápůjčky, pokud jednání souvisela s provozováním podniku toho druhu. K ostatním jednáním vnucený správce potřeboval schválení exekučního soudu. Vnucená správa a jméno vnuceného správce byly předmětem zápisu do obchodního rejstříku.

³⁷ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 160

³⁸ tamtéž, str. 160

2.9.5 Falsus procurator

„Falsus procurator je, kdo jedná jako plnomocník, tj. jménem jiného, nemaje k tomu plné moci; při tom nečiní rozdílu, zda nepravý zástupce plné moci nikdy neměl, či měl-li ji sice, jednal však po jejím zániku. Nepravým zástupcem se může stát i zmocněný zástupce, jakmile při ujednání překročí meze svojí plné moci.“³⁹

Důsledky nezmocněného jednání, resp. poměr mezi nepravým zástupcem a třetí osobou, obchodní zákoník upravoval v článku 55 za předpokladu, že ten, kdo se neprávem vydával za obchodního zmocněnce, nebo ten, kdo jako obchodní zmocněnec překročil meze své obchodní plné moci, uzavřel smlouvu, která byla obchodem ve smyslu obchodního zákoníku. Za splnění těchto podmínek byl nepravý zástupce povinen buď osobě, s kterou jednal, nahradit škodu vzniklou tím, že jednání se stalo neplatným, nebo splnit závazky z jednání tak, jako kdyby je převzal vlastním jménem. Volba z výše uvedených alternativ příslušela třetí osobě. Pokud by však osoba jednající s nepravým zástupcem věděla o nedostatku nebo překročení plné moci, výše uvedené nároky jí nevznikaly. Tato vědomost by jí však musela být prokázána. Pokud jde o vztah mezi nepravým zástupcem a obchodníkem, bylo třeba použít subsidiárně předpisy práva občanského, které stanovily, že nepravý zástupce ručil za škodu, kterou nezmocněným jednáním způsobil.

2.9.6 Obchodní dohodce

„Smlouvou dohodčí (makléřskou) zavazuje se jedna osoba jiné osobě tzv. dohodci čili makléři, ku zaplacení provise, jestliže jí makléř zprostředkuje určité právní jednání.“⁴⁰ Dohodce tedy na rozdíl od zmocněnce i od komisionáře právní jednání neuzavíral, nýbrž jeho uzavření pouze připravoval tím, že klienta upozornil na možnost uzavřít smlouvu, že vyhledával a představil klientovi zájemce a že asistoval při uzavření smlouvy samotné. Klient mu byl oprávněn též udělit zároveň plnou moc k uzavření obchodu jím zprostředkovaného.

³⁹ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání. Brno, Typos, 1924, str. 161

⁴⁰ tamtéž str. 164, Randa, Das österr. Handelsrecht, svazek I., 1911, str. 265

Obchodní zákoník upravoval v hlavě první, titulu sedmém pouze činnost úředních dohodců obchodních, kteří však nebyli obchodníky ve smyslu obchodního zákoníku. Zvláštní kategorií představovali burzovní dohodci (sensálové) jmenovaní burzovní správou, kteří měli výhradní oprávnění zprostředkovávat burzovní obchody. Zvláštní zákon pak stanovil předpoklady pro výkon této činnosti, povinnosti při zprostředkování, zejména vůči zájemcům, evidenci zprostředkovaných obchodů, dozor nad výkonem jejich činnosti.

„Soukromý dohodce je neúřední osoba, která po živnostensku přijímá a provádí příkazy zprostředkovateli obchody, čímž stává se obchodníkem.“¹¹ Právní úpravu soukromých dohodců, makléřské zkoušky bychom nenalezli ani v subsidiárním pramenu obchodního práva v občanském zákoníku. S ohledem na tuto skutečnost bylo třeba právní poměry založené makléřskou smlouvou posuzovat podle všeobecných předpisů obchodního zákoníku o obchodech, a kde tyto nestačily pak podle „přirozených právních zásad“. Dohodci bylo možné podle právní teorie a praxe stanovit povinnost jednat v souladu s příkazem klienta, jednat při provádění příkazu s péčí řádného obchodníka, nést odpovědnost za provádění příkazu substitutem, jestliže jej ustanovil. Dohodci naopak vznikalo oprávnění na provizi neboli dohodné, jestliže smlouva byla uzavřena jeho přičiněním. Výše provize se řídila úmluvou, nebylo-li úmluvy, pak obchodními zvyklostmi.

¹¹ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 169

3. O SPOLEČNOSTECH OBCHODNÍHO PRÁVA A O SPOLEČENSTVECH VÝROBNÍCH A HOSPODÁŘSKÝCH

Obchodní zákoník definoval obchodní společnost jako „sdružení dvou nebo více osob, které provozují pod společnou firmou obchodní živnost, ze které se platí ročně výdělková daň ve výši předepsané § 7 úv. zák. k obchod. zák.“⁴² Společnosti provozující obchodní živnost, ze kterých se platila nižší daň, nebyly společnostmi obchodními, nýbrž byly vždy společnostmi práva občanského a nebyly tedy nadány způsobilostí k právům a způsobilostí být stranou v procesu. Výjimku představovaly pouze společnosti s ručením omezeným, které byly obchodními společnostmi vždy bez ohledu na předmět podnikání a bez ohledu na výši roční výdělkové daně.

Právní teorie pak členila obchodní společnosti do dvou kategorií:

- a) společnosti osobní – sdružení, která se uzavírala se zřetelem k individuálním vlastnostem členů, u nichž provozování závodu záviselo na osobní práci a zdatnosti společníků; dalším znakem bylo osobní, solidární a neomezené ručení všech společníků za závazky společnosti; do této kategorie patřila veřejná obchodní společnost a komanditní společnost;
- b) společnosti kapitálové – sdružení, u nichž nezáleželo na individuálních schopnostech osob, které se společnosti účastnily, nýbrž na kapitálu, kterým se účastnily společného podniku; věřitelům společnosti neručili osobně společníci, nýbrž jen společenské jmění, když společníci měli pouze povinnost přispět k jeho vytvoření; typem kapitálové společnosti byla společnost akciová.

Přechod od osobních ke kapitálovým společnostem představovaly komanditní společnosti na akcie, jichž se účastnili jak neomezeně, tak omezeně ručící společníci – komplementáři a komanditisté. Prvky osobních i kapitálových společností měla rovněž společnost s ručením omezeným.

Obchodními společnostmi podle obchodního zákoníku nebyla též společnost tichá – kde se třetí osoba účastnila vkladem na provozování obchodní živnosti, aniž by osobně ručila za obchodní dluhy – a společnost případná – kde šlo o sdružení osob za účelem uzavření jednotlivého obchodu nebo více jednotlivých obchodů.

⁴² Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 3

3.1 Veřejná obchodní společnost

Veřejná obchodní společnost byla obchodním zákoníkem definována jako „sdružení dvou nebo více osob, provozujících pod společnou firmou obchodní živnost, při čemž účastenství u žádného ze společníků není omezeno na majetkový vklad.“⁴³ Definiční znaky veřejné obchodní společnosti upravené v článku 111 obchodního zákoníku, že veřejná obchodní společnost mohla nabývat práv a povinností, nabývat vlastnictví a jiných věcných práv k pozemkům, v řízení před soudem žalovat a být žalována, se zřetelem k ostatním ustanovením zákona, zejména pokud šlo o jmění společnosti, byly tak nejasné, že založily četné spory o právní povaze veřejné obchodní společnosti. „Spor točí se kolem toho, zda jsou veřejné společnosti tzv. societami, či zda jsou právnickými osobami (korporacemi).“⁴⁴ První názor vycházel z charakteru společenského jmění, které náleželo společníkům nikoliv společnosti, a z neomezeného ručení společníků. Druhý názor byl založen zejména na úpravě, která společnosti přiznávala způsobilost k právům a procesní způsobilost jako jednotě osob vystupujících navenek pod společným jménem, obchodní firmou. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí Boh. F 1561 15444/23 setrval na názoru, že veřejná obchodní společnost není právnickou osobou. Měl za to, že jak z občanského, tak z obchodního zákoníku vyplývalo, že jmění veřejné obchodní společnosti představovalo účelově vázané jmění ve spoluvlastnictví společníků, nikoliv ve vlastnictví společnosti jako zvláštní právnické osoby. V odůvodnění svého rozhodnutí odkazoval na nálezy bývalého vídeňského Nejvyššího soudního dvora a bývalého správního soudního dvora ve Vídni, jakož na názory právní teorie.

Veřejná obchodní společnost umožňovala poměrně snadným způsobem bez přílišných formalit a překážek společné podnikání několika osob zejména tam, kde se vyžadovala spíše osobní pracovní účast společníků na společném výkonu obchodní činnosti. S ohledem na společné a nerozdílné ručení společníků za závazky společnosti však předpokládala značnou vzájemnou důvěru mezi společníky.

⁴³ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 8, Randa, Das österreichische Handelsrecht, svazek II, 1912

⁴⁴ Štěpina Jaroslav, Obchodníci a obchodní společnosti se zvláštním zřetelem k právu firemnímu, Praha, Nakladatel Josef Svoboda v Praze, 1935, str. 179

3.1.1 Vznik

Vznik veřejné obchodní společnosti zahrnoval dvě fáze:

- a) uzavření společenské smlouvy;
- b) vznik společnosti jako subjektu práv, který nastává momentem, kdy společnost začne provozovat svoje obchody, které zakládaly kupeckou povahu jejího podniku.

Pro společenskou smlouvu obchodní zákoník v článku 85 nestanovil žádnou formu, mohla být tedy uzavřena též mlčky tím, že více osob začne pod společnou firmou provozovat obchodní živnost. Smlouva byla uzavřena v okamžiku, kdy se společníci dohodli na všech podstatných bodech, zejména druhu společenské živnosti a majetkových prostředcích společnosti.

Zřízení veřejné obchodní společnosti museli společníci ohlásit k zápisu do obchodního rejstříku u toho obchodního soudu, v jehož obvodu měla společnost sídlo. Podání muselo obsahovat jméno, příjmení, stav a bydliště každého společníka, firmu společnosti, sídlo společnosti, dobu, kdy společnost začala provozovat obchody pod společnou firmou, způsob zastupování společnosti, jestliže příslušel jen jednomu nebo některým společníkům. Návrh na zápis museli podat všichni společníci, buď osobně, nebo v ověřené formě. Zápis společnosti do obchodního rejstříku neměl konstitutivní účinky, ve většině případů byly účinky pouze deklaratorní. Výjimkou byl případ, kdy společnost byla zapsána do obchodního rejstříku, aniž by začala provozovat obchody.

Právní poměry společníků ke společnosti se řídily:

- a) společenskou smlouvou;
- b) předpisy obchodního zákoníku;
- c) obchodními zvyklostmi;
- d) předpisy všeobecného občanského zákoníku.

Společenská smlouva představovala základní dokument pro fungování společnosti, nebyla pouze aktem zakládacím. Umožňovala společníkům, aby se odchýlili či zcela vyloučili dispozitivní ustanovení obchodního zákoníku. Kdo se dovolával odlišné úpravy obsažené ve společenské smlouvě od ustanovení obchodního zákoníku, musel ji prokázat.

3.1.2 Práva a povinnosti společníků

Společník měl vůči společnosti vkladovou povinnost jen tehdy, jestliže se k tomu zavázal společenskou smlouvou nebo pozdější smlouvou. "Vkladem nazýváme právní jednání, kterým společník převádí do jmění společnosti majetkové právo nebo právo toto společnosti zřizuje, jednáje ve své vlastnosti jako společník a plně tím závazek, který převzal smlouvou společenskou."⁴⁵ Plnění vkladové povinnosti bylo aktem sui generis, nebylo možné jej pokládat za smlouvu tržovou ani nájemní. S ohledem na skutečnost, že společník měl při zániku společnosti právo na vyplacení hodnoty vkladu v penězích, šlo o akt úplatný. Předmětem vkladu mohlo být vše, co mohlo být předmětem právního obchodu, zejména věci movité či nemovité, práva věcná, majetková, nemajetkové povahy. Okamžik, kdy měly být vklady splaceny, byl určen společenskou smlouvou. Pokud společenská smlouva dobu splatnosti vkladu neupravovala, obchodní zákoník stanovil, že vklady byly splatné ihned. V případě prodlení se splacením peněžitého vkladu stanovil obchodní zákoník úrok z prodlení ve výši 6 % p.a. Vklad musel být ze zákona splacen tím způsobem, který právní předpisy stanovily pro převod, resp. zřízení práva, jež bylo předmětem vkladu. Vedle vkladové povinnosti mohla společenská smlouva zavázat společníky k příplatkové povinnosti nad částku vkladu a k povinnosti přispět na uhrazení ztráty společnosti. V obou případech musela být částka stanovena určitě. Ze zákona nebyl společník povinen zvýšit svůj vklad nad ujednanou částku nebo doplnit svůj vklad zmenšený ztrátou. Nebyl však také oprávněn bez souhlasu ostatních společníků svůj vklad snížit. Účelem shora uvedené právní úpravy bylo umožnit i u veřejné obchodní společnosti, která nevytvářela povinně základní kapitál, na základě vzájemného smluvního závazku mezi společností a společníkem kumulovat společenské jmění. Vklady společníků se stávaly dle článku 96 obchodního zákoníku majetkem společnosti.

Obchodní zákoník ukládal společníku povinnost péče, kterou má zachovávat v záležitostech společenských. „Společník má věnovati záležitostem společenským touže péli a péči, s níž spravuje své vlastní záležitosti.“⁴⁶ Toto ustanovení představovalo výjimku ze zásady obchodního práva při stanovení míry péče, kterou

⁴⁵ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 20

⁴⁶ tamtéž str. 21

má obchodník při obchodech vynaložit, když obvykle byla stanovena péče řádného hospodáře. Péče vynaložená společníkem na spravování svých vlastních záležitostí mohla být menší nebo větší než péče řádného hospodáře. Vzhledem k tomu, že toto ustanovení obchodního zákoníku bylo dispozitivní, mohla společenská smlouva povinnost péče stanovit mírněji či přísněji. Zásadně však společník ručil společností za škodu jí způsobenou porušením shora uvedené povinnosti péče. Společník měl vůči společností nárok pouze na uhrazení nákladů vynaložených v souvislosti s vyřizováním jejích záležitostí a na uhrazení ztráty utrpěné výkonem správy, avšak ze zákona nebyl oprávněn požadovat odměnu za vykonanou práci. Společenská smlouva mohla i otázku odměn upravit odlišně od zákonného ustanovení.

Ustanovení článku 96 obchodního zákoníku obsahovalo tzv. zákaz konkurence, kdy společník nesměl bez svolení ostatních společníků:

- a) podnikat v tom oboru, v jakém provozovala obchody společnost, a to ani na vlastní nebo na cizí účet jako komisionář, zmocněnec, agent, člen představenstva nebo jednatel;
- b) účastnit se jako veřejný společník jiné společnosti téhož druhu.

Svolení muselo být dáno všemi společníky, a to buď výslovně nebo mlčky.

I toto ustanovení bylo dispozitivní a společenská smlouva mohla zákaz konkurence modifikovat nebo jej zcela vyloučit.

Porušil-li společník zákaz konkurence, byla společnost oprávněna domáhat se žalobou:

- a) aby přestal s provozováním konkurenčních obchodů, nebo aby vystoupil z konkurující společnosti;
- b) náhrady škody, která jí byla způsobena konkurenčním jednáním; byly-li konkurenční obchody uzavřeny na účet společníka, mohla též požadovat, aby byly považovány za obchody sjednané na účet společnosti;
- c) vyloučení společníka nebo zrušení společenské smlouvy.

Právo společností požadovat náhradu škody nebo vstup do obchodu uzavřeného společníkem na vlastní účet zanikalo, nebylo-li uplatněno ve lhůtě 3 měsíců ode dne, kdy se společnost dozvěděla, že obchod byl uzavřen.

Obchodní zákoník upravoval též společníkův obchodní podíl, podíl na zisku či ztrátě. Obchodní podíl byl definován v právní teorii jako „účelní obraz společníkovu účastenství na společném podniku, čili saldo.“⁴⁷ Ze zákona byla výše vkladu společníka úročena koncem každého obchodního roku ve výši 4 % p.a. a tyto zúročené podíly snižovaly zisk společností nebo prohlubovaly její ztrátu. Nestanovila-li společenská smlouva jinak, byl ze zákona podíl všech společníků na zisku případně ztrátě společnosti stejný. Podíl na ztrátě se na konci obchodního roku odepisoval ze společníkovu podílu.

Obchodní zákoník rozlišoval vedení závodu od zastupování společnosti, když pod pojem vedení závodu patřilo vše, co zbývalo z činnosti obchodníka po vyloučení uzavírání právních jednání; tedy rozhodování všeho druhu směřující dovnitř společnosti – o organizačních, výrobních, technických otázkách. Nestanovila-li o vedení závodu ničeho společenská smlouva, použila se subsidiárně ustanovení obchodního zákoníku podle nichž:

- a) jednomyslný souhlas všech společníků vyžadovala mimořádná opatření, tj. opatření, která svým způsobem, rozsahem, velikostí rizika přesahovala rámec pravidelného provozování společenské živnosti;
- b) každý ze společníků měl samostatné právo a povinnost k pravidelnému vedení závodu, nebylo-li vedení závodu svěřeno některému či některým společníkům; závazek, kterému odporoval některý ze společníků, nebylo možné převzít (právo veta muselo být vykonáno před provedením příslušného jednání);
- c) společník se mohl společenskou smlouvou vzdát práva vedení závodu; závod vedoucí společníci pak měli právo uzavírat i přes odpor ostatních společníků veškeré závazky související s běžným provozováním obchodní živnosti;
- d) jednomyslného souhlasu všech společníků vedoucích obchod bylo třeba k udělení prokury;
- e) odvolat společníka vedoucího obchod bylo možné jen se souhlasem všech ostatních společníků a ze závažných příčin, když o odvolání rozhodoval na základě podané žaloby obchodní soud; odvoláním nastává stav, kdy k obchodnímu vedení společnosti byli oprávněni všichni společníci. „Prostým

⁴⁷ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Týpos, 1924, str. 26

usnesením většiny společníků nelze odvolat zastupování společnosti společníkem vůči třetím osobám.⁴⁸

Pouze společenská smlouva mohla založit kolektivní vedení závodu, kdy k obchodnímu vedení určení společníci jednali pouze společně. Zásada kolektivnosti byla ze zákona prolomena pouze v případě nebezpečí z prodlení.

Zastupovat společnost byl ze zákona rovněž oprávněn každý společník samostatně. Společenskou smlouvou původní, nebo pozdějším jednomyslným usnesením společníků se společník mohl svého práva vzdát. Pak toto oprávnění příslušelo jen jednomu nebo některým společníkům, kteří mohli jednat buď každý samostatně, nebo všichni, nebo několik jich společně. Ujednání, že společnost byl oprávněn zastupovat jeden nebo někteří společníci, byla společnost povinna ohlásit k zápisu do obchodního rejstříku. Pokud jde o rozsah oprávnění společníka zastupovat společnost, vyplývalo z článku 114 obchodního zákoníku, který stanovil, že společník byl oprávněn učinit jménem společnosti všechny druhy obchodů a právních jednání, zejména zcizit pozemky náležející společnosti a zatížit je dluhy. Byl oprávněn dále udělit a zrušit prokuru, zastupovat společnost před soudem, včetně udělování procesní plné moci, uzavírání dohod o narovnání a smluv o rozhodci, učinění doznání a vzdání se sporu. Společník však nebyl oprávněn k podání návrhu na prohlášení konkursu na majetek společnosti nebo na zahájení vyrovnacího řízení. Právními jednáními převzatými společníkem oprávněným k zastupování společnosti ze zákona nabývala práv a povinností přímo společnost, když bylo výslovně jednáno jménem společnosti nebo když z okolností bylo patmo, že podle vůle obou smluvních stran mělo být jednáno za společnost. Společnost nezavazovalo právní jednání učiněné společníkem, jestliže do obchodního rejstříku bylo zapsáno a vyhlášeno, že nebyl k zastupování společnosti oprávněn, nebo mu toto oprávnění bylo odňato. Jednal-li kolektivní zástupce samostatně, ručil za splnění závazku osobně jako falsus procurator. Jakákoliv vnitřní omezení společníkova oprávnění zastupovat společnost byla vůči třetím osobám neúčinná. Pokud jde o doručování obsílek a soudních usnesení, doručovaly se většinou pouze k rukám jednoho ze společníků oprávněných k zastupování. Zpravidla obchod vedoucí společník byl též oprávněn k zastupování společnosti.

⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 10. 11. 1925 Rc 5444 R II 319/25 Vážný.25, VII.b: 1624

Obchodní zákoník v ustanovení článku 105 upravoval právo kontroly, které přísluší každému společníkovi. „Každý společník, i když není činným při provozování společenské živnosti obchodní, má právo přesvědčiti se osobně o tom, jak se vedou záležitosti společenské.“⁴⁹ Mohl zejména vstoupit v každé době do obchodní místnosti, nahlédnout kdykoliv do obchodních knih a společenských spisů a sestavit si na jejich základě bilanci. Právo kontroly bylo právem osobním a nepřenositelným na třetí osobu. K výkonu kontroly si však společník mohl přizvat odborníky. „Kontrolní právo vyhrazené veřejnému společníku v čl. 105 obch. zák. přísluší společníku i za likvidace společnosti, třeba je vyloučen z provádění likvidace. Nahlédnutí do obchodních knih likvidující společnosti není zásahem do provádění likvidace.“⁵⁰ Společník se ve společenské smlouvě mohl vzdát práva kontroly, které pozbylo platnosti, prokázala-li se nepoctivost při vedení závodu. Povinnost vyúčtování ze strany společníků provozujících činnost zůstávala i při vzdání se práva kontroly zachována.

Jednou z nevýhod veřejné obchodní společnosti bylo ručení společníků za všechny závazky společnosti bez ohledu na to, z jakého důvodu vznikly, solidárně a neomezeně celým svým jměním dle ustanovení článku 112 obchodního zákoníku. „Toto ručení veřejných společníků za závazky společnosti není podpůrné, nýbrž primární, takže věřitel společnosti není povinen žalovati nebo i jen upomínati dříve společnost jako takovou, nýbrž může přímo žalovati veřejného společníka.“⁵¹ „Je-li ze směnky zavázána veřejná obchodní společnost, může býti žalován o zaplacení každý veřejný společník, i když sám směnku nepodepsal, jen když jest na směnce znamenání firmy.“⁵² Společník, který přistoupil do již zřízené veřejné obchodní společnosti, ručil výše uvedeným způsobem dle článku 113 obchodního zákoníku i za závazky vzniklé společnosti před jeho vstupem. Důsledkem této skutečnosti bylo oprávnění věřitele žalovat buď společnost pod její firmou, nebo všechny společníky, či některé z nich, anebo společnost pod její firmou i společníky, a to zase buď všechny nebo některé z nich. Společník tedy nemohl namítat, že věřitel měl nejprve žalovat společnost. Vůči věřiteli však mohl použít všech námitek, které příslušely jak jemu osobně tak i společnosti. Na základě ustanovení exekučního řádu bylo dokonce

⁴⁹ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 33

⁵⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17. 10. 1939 Rc 17421 Rv I 781/39 Vážný.39.XXI: 501

⁵¹ Štěpina Jaroslav, Obchodníci a obchodní společnosti se zvláštním zřetelem k právu firemnímu, Praha, Nakladatel Josef Svoboda v Praze, 1935, str. 203

možné, aby na základě exekučního titulu proti společnosti byla nařízena exekuce přímo proti společníku a naopak. Změna primárního ručení společníků nastala až okamžikem prohlášení konkursu na jmění společnosti, kdy se ručení společníků stalo subsidiárním. Společníci ručili jen za schodek, který věřitelé společnosti v konkursu utrpěli. Ustanovení obchodního zákoníku o ručení společníků byla kogentní povahy a ručení nemohlo být společenskou smlouvou omezeno ani zcela vyloučeno.

3.1.3 Zánik

V souladu s ustanovením článku 123 veřejná obchodní společnost zanikala následujícími skutečnostmi:

- a) vyhlášením konkursu na jmění společnosti (ne však zahájením vyrovnacího řízení); návrh na zahájení konkursu musel být učiněn jednomyslně všemi osobně ručícími společníky;
- b) smrtí některého ze společníků, neobsahovala-li společenská smlouva ustanovení, že ve společnosti má být pokračováno s dědici zemřelého; za závazky společnosti ručil dědic dle názoru praxe od okamžiku, kdy dědictví nabyt; je-li více dědiců, stávali se všichni společníky a zůstavitelův podíl se mezi ně rozdělil podle výše jejich dědických podílů;
- c) vyhlášením konkursu na jmění některého ze společníků;
- d) stal-li se některý ze společníků právně nezpůsobilým k samostatnému spravování majetku, zejména zbavením svéprávnosti;
- e) vzájemnou dohodou všech společníků, která nevyžadovala žádné určité formy a mohla být učiněna též konkludentně;
- f) uplynutím doby, na niž byla společnost založena, jestliže společníci nepokračovali mlčky v další činnosti;
- g) výpovědí danou některým ze společníků, byla-li společnost uzavřena na dobu neurčitou; výpověď musela být podána alespoň šest měsíců před uplynutím obchodního roku společnosti; zrušení společnosti nastalo koncem obchodního roku; společenská smlouva mohla stanovit výpovědní lhůtu odchýlně, mohla omezit právo společníka dát výpověď, ale nemohla jej vyloučit;

⁵² Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 12. 10. 1928 Rc 8371 Rv I 1424/28 Vážný.28, X.b: 1282

- h) výpovědí danou věřitelem některého ze společníků, provedl-li bezvýsledně exekuci na jmění společníka a vymůže-li si povolení exekuce na podíl; věřitel byl oprávněn vypovědět společnost uzavřenou na dobu určitou i neurčitou s tím, že výpověď musela být dána rovněž alespoň šest měsíců před uplynutím obchodního roku společnosti;
- i) rozsudkem soudu ve věci žaloby některého ze společníků na zrušení společnosti před uplynutím doby, na kterou byla zřízena, resp. bez předchozí výpovědi u společnosti uzavřené na dobu neurčitou; důvodem musela být závažná skutečnost, např. neobyčejně obtížné dosažení účelu společnosti, nepoctivost společníka vedoucího závod, neplnění povinností vyplývajících společníku ze smlouvy, zneužití firmy nebo jmění společníkem pro své soukromé účely, nezpůsobilost společníka obstarávat přikázané záležitosti pro trvalou nemoc nebo z jiných důvodů, porušení konkurenčního zákazu, odsouzení společníka pro zločin proti jinému společníkovi; rozsudek vyslovující zrušení společnosti měl konstitutivní povahu; „Jest důvodem ke zrušení veřejné obchodní společnosti, sdělil-li společník společníku, by do podniku nevstupoval, an personál jest poučen ho neposlouchati. a dal-li veřejnosti věděti, že nemá nic společného s druhým žalobcem, a choval-li se k němu nepřístojně.“⁵³
- j) úplné zastavení provozu společného podniku, tedy odpadnutí jednoho ze znaků společnosti.

Důvody uvedené pod písmeny a), c) a d) byly kogentní povahy.

Zánik společnosti musel být ohlášen obchodnímu rejstříku.

Pokud jde o osobní změny ve veřejné obchodní společnosti, upravoval obchodní zákoník přistoupení nového člena, vystoupení společníka, vyloučení společníka a nedobrovolné vystoupení. „Přistoupení nového člena k dosavadním členům nebo na místo některého z nich může se státi jen se souhlasem všech společníků. Postoupí-li společník o své újmě podíl třetímu, nemá tento právních práv proti společnosti.“⁵⁴ Postoupení podílu třetí osobě, bylo tedy pouze postoupením pohledávek na výplatu zisku, úroku a likvidačního podílu, která v budoucnu společníku vzniknou. Ustanovení článku 127 umožňovalo v případech, kdy by měla

⁵³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 4. 1931 Rc 10713 Rv II 882/30 Vážný. 31. XIII.a: 542

⁵⁴ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, T'ypos, 1924, str. 45

společnost zaniknout z důvodů daných u jednoho nebo více společníků – smrt, konkurs, nezpůsobilost k samostatné správě majetku, výpověď společníka nebo výpověď společnickova věřitele, aby se všichni společníci, včetně toho, u něhož nastal některý z uvedených důvodů, jednomyslně a před zrušením společnosti dohodli, že společnost bude existovat dále bez ohledu na skutečnost, že jeden nebo více společníků vystoupili. Společnost pak trvala nadále s dosavadními právy a povinnostmi, vyjma vystupujícího společníka. Nastaly-li u některého ze společníků důvody, pro které by bylo možno podat u soudu žalobu o zrušení společnosti, mohli ostatní společníci podat jednomyslně u téhož obchodního soudu žalobu o vyloučení společníka ze společnosti. Rovněž v tomto případě měl rozsudek konstitutivní charakter. „Třebas by tu v zásadě byly závažné důvody, pro které by na veřejném společníku nebylo lze slušné požadovati, by ve společnosti, pokud se týče ve společnosti určitého společníka setrval, dlužno přece každý případ posuzovati podle jeho zvláštních okolností a přihlížeti po případě i k tomu, jak se choval, pokud se týče chová společník, žádající zrušení společnosti, pokud se týče jak se chovali ostatní společníci v případě žaloby na vyloučení, ovšem zvláště i ke smlouvě, pakli má v této příčině nějaká ustanovení. Vyloučení společníka z veřejné společnosti jest opatření vážnějšího rázu, jež nelze úplně na roveň postavití prostému zrušení společnosti.“⁵⁵ Nedobrovolné vystoupení společníka nastalo v případě, že společníkův věřitel uplatnil své právo podat výpověď a ostatní společníci jednomyslně odvrátili zánik společnosti tím, že před uplynutím výpovědní lhůty převzali závazek k vyrovnání a podíl připadající na společníka jeho věřiteli vyplatili v penězích. Výplatou podílu věřitelů se společník považoval za vystoupivšího. Veškeré výše uvedené osobní změny byla společnost povinna ohlásit k zápisu do obchodního rejstříku.

Obchodní zákoník dále stanovil společnosti povinnost vyrovnat se s vyloučeným nebo s vystoupivším společníkem, a to na základě stavu, v němž se společenské jmění nacházelo v době vystoupení společníka, nebo v době, kdy společníku byla doručena žaloba o vyloučení. „Podíl vypořádací jest určití dle skutečného stavu jmění společnosti v době odpadnutí.“⁵⁶ Společník měl tedy nárok na vyplacení svého podílu v peněžité částce, která se rovnala hodnotě aktivního

⁵⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 22. 9. 1926 Rc 6308 Rv I 1959/25 Vážný.26, VIII.b: 1324

⁵⁶ Štěpina Jaroslav, Obchodníci a obchodní společnosti se zvláštním zřetelem k právu firemnímu, Praha, Nakladatel Josef Svoboda v Praze, 1935, str. 201

salda, nemohl jako v případě likvidace žádat vrácení věcí, které společnost převzala do svého majetku. V případě, že společníkově saldo bylo pasivní, musel společnosti vyplatit tuto částku v penězích.

3.1.4 Likvidace

„Likvidace je obchodním zákonem upravené, mimosoudní urovnání majetkových poměrů zrušené společnosti, které musí být provedeno, neshodnou-li se společníci na jiném způsobu vyrovnání.“⁵⁷ Likvidace nastala v každém z případů zániku společnosti, výjma prohlášení konkursu na jmění společnosti.

Z výše uvedeného vymezení je zřejmé, že právní úprava likvidace obsažená v obchodním zákoníku byla dispozitivní a že společníci se mohli dohodnout na jiném způsobu urovnání poměrů společnosti. Provedení likvidace mohl, nestanovila-li společenská smlouva jinak, v případě zániku společnosti požadovat každý společník. Neurovnali-li společníci po zrušení společnosti své majetkové poměry, rejstříkový soud byl povinen přimět je k zahájení likvidace a k ohlášení zápisu likvidátora do obchodního rejstříku.

Obchodní zákoník rozčleňoval proces likvidace do čtyř stádií: ukončení běžných záležitostí, realizování jmění společnosti dobytím pohledávek a prodejem ostatních aktiv, uspokojení věřitelů společnosti a konečné vyrovnání.

V procesu likvidace přecházelo vedení záležitostí společnosti a její zastupování na likvidátory, kteří byli ustanoveni:

- a) společenskou smlouvou nebo pozdějším jednomyslným usnesením společníků;
- b) ze zákona, kdy byli likvidátory všichni společníci nebo jejich zástupci, nebyli-li ustanoveni společenskou smlouvou nebo usnesením společníků;
- c) rejstříkovým soudem na návrh společníka nebo jeho zákonného dědice, a to z důležitého důvodu, jehož cílem byla řádnost a úspěšnost procesu likvidace.

Likvidátor mohl být odvolán jednomyslným usnesením společníků, a to i v případě, že byl ustanoven soudem, nebo z důležitého důvodu soudem na návrh společníka nebo jeho dědice.

Oprávnění likvidátora vést závod a zastupovat společnost stanovené zákonem nemohlo být vůči třetím osobám jakkoliv omezeno. Bylo-li ustanoveno více

⁵⁷ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 47

likvidátorů, jednali pouze kolektivně, a to i v případě nebezpečí prodlení. Výjimku, kdy byl každý z likvidátorů oprávněn jednat samostatně, mohl stanovit soud nebo jednomyslné usnesení společníků.

Společníci byli povinni ohlásit osobu likvidátora rejstříkovému soudu k zápisu.

Úkol likvidátora stanovil obchodní zákoník v článcích 137 a 142, a to:

- a) ukončit běžné záležitosti s tím, že likvidátoři mohli za účelem ukončení běžných obchodů uzavírat i obchody nové;
- b) splnit závazky zrušené společnosti a vymoci její pohledávky;
- c) zpeněžit jmění společnosti s tím, že nemovitě věci mohly být zeizeny s výjimkou veřejné dražby pouze se svolením všech společníků nebo jejich zástupců;
- d) provést konečné vyrovnání mezi společníky podle závěrečné bilance sestavené likvidátorem; rozdělení společenského jmění se provedlo v penězích, v penězích byla společníku nahrazena i hodnota věci, kterou vložil do společnosti a která byla převzata do společenského jmění.

Po skončení likvidace odevzdal likvidátor knihy a jiné společenské spisy jednomu ze společníků nebo jiné osobě, u nichž byly po dobu 10 let archivovány. Neshodli-li se společníci na osobě depozitáře, určil ji soud.

Obchodní zákoník stanovil zvláštní promlčecí dobu u pohledávek společnosti vůči společníkovi, která činila pět let po zrušení společnosti nebo po vystoupení nebo vyloučení společníka ze společnosti. Promlčecí doba začala běžet až dnem zápisu těchto skutečností do obchodního rejstříku. V ostatním se promlčení řídilo předpisy práva občanského.

3.2 Společnost komanditní

Komanditní společnost byla obchodním zákoníkem definována jako „společnost, při níž účastní se obchodní živnosti, vedené pod společnou firmou, jeden nebo více společníků jen vklady majetkovými (komanditisté), kdežto při jednom nebo více společnicích není účastenství obmezeno tímto způsobem (komplementáři).“⁵⁸ „Svou povahou jest komanditní společnost zvláště upravenou

⁵⁸ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 58

společností veřejnou.⁵⁹ Společnost komanditní představovala modifikaci veřejné obchodní společnosti s tím, že zákon při její právní úpravě stanovil pouze odchylky od ustanovení regulujících společnosti veřejné. Obdobně jako u veřejné obchodní společnosti i u tohoto typu společnosti byly vedeny spory o její právní povahu. Nejvyšší soud ve svých četných rozhodnutích dospěl k závěru (např. Boh. F 10044/41 (4024/38)), že komanditní společnost není právnickou osobou, neboť její jmění je ve spoluvlastnictví společníků podle poměru jejich vkladů. Co se týče postavení společníků, jejich práv a povinností, je nutno komanditní společnost posuzovat obdobně jako veřejnou obchodní společnost.

Tato forma obchodní společnosti byla vhodná pro případy, kdy někteří společníci byli ochotni převzít neomezené ručení za závazky společnosti a případnou osobní účast na obchodním vedení společnosti, zatímco jiní společníci byli ochotni se podílet pouze majetkově bez ekonomického rizika nad rámec vkladu.

3.2.1 Vznik

O zřízení společnosti komanditní platily tytéž předpisy jako pro zřízení společnosti veřejné, když nebyla stanovena zákonem určitá forma k platnosti společenské smlouvy. Jako právní subjekt vznikala komanditní společnost též okamžikem, kdy bylo skutečně započato s provozováním obchodů pod firmou společnosti. Založení komanditní společnosti podléhalo rovněž povinnosti ohlášení do obchodního rejstříku za účelem zápisu a zveřejnění. Zápis do obchodního rejstříku měl pouze deklaratorní účinky. Podání muselo obsahovat:

- a) jména, příjmení, stav a bydliště každého společníka a vyznačení, zda se společník účastní pouze vkladem, tedy že je komanditistou;
- b) firmu společnosti obsahující jméno alespoň jednoho komplementáře s přídavkem označujícím společenský poměr;
- c) sídlo společnosti;
- d) hodnotu vkladu komanditisty vyjádřenou peněžní sumou.

Na rozdíl od veřejné společnosti nebyla přednětem zápisu doba, kdy společnost začala provozovat obchody. Jestliže bylo zastupování společnosti svěřeno společenskou smlouvou jen některým komplementářům, bylo třeba ohlásit k zápisu

⁵⁹ Štěpina Jaroslav, *Obchodníci a obchodní společnosti se zvláštním zřetelem k právu firemnímu*, Praha, Nakladatel Josef Svoboda v Praze, 1935, str. 231

do obchodního rejstříku též tuto skutečnost, neboť na právní úpravu postavení a poměrů komplementářů se dle ustanovení článku 150 obchodního zákoníku použily bez dalšího předpisy platné pro společníky veřejné společnosti.

3.2.2 Práva a povinnosti společníků

Rovněž u komanditní společnosti dal zákon při regulaci právních poměrů společníků přednost dohodě učiněné ve formě společenské smlouvy. Teprve v případě, že společenská smlouva ničeho nestanovila, použila se subsidiárně zákonná ustanovení o poměrech veřejných společníků s jistou mírou modifikace.

Předně předpokladem účasti komanditisty ve společnosti byl pouhý příslib peněžitého vkladu, nikoliv jeho skutečné splacení. V případě, že komanditista svůj vklad do jmění společnosti nevnesl, ručil věřitelům za závazky společnosti osobně až do výše částky zapsané v obchodním rejstříku jako jeho vklad. V případě splacení vkladu komanditistovo osobní ručení za závazky společnosti zaniklo.

Zákaz konkurence se vztahoval pouze na komplementáře, nikoliv na komanditisty.

Výši podílu společníků na zisku nebo ztrátě společnosti upravovala prvořadě společenská smlouva. Nebyla-li úprava smluvní, stanovil výši podílu na zisku soud ve sporném řízení, a to buď na základě svého uvážení, nebo na podkladě znaleckého výroku. Pokud jde o podíl na ztrátě společnosti, podíl komanditisty byl limitován výší jeho splaceného, nebo dlužného vkladu. Byl-li jeho vklad snížen o ztráty společnosti, následné podíly na zisku se použily k doplnění jeho vkladu.

K obchodnímu vedení společenského závodu byli oprávněni pouze komplementáři. K usnesení o mimořádných opatřeních bylo však třeba souhlasu všech společníků, tedy i komanditistů. Společenskou smlouvou však mohl být k obchodnímu vedení vedle komplementářů nebo za ně povolán komanditista.

Kontrolní právo komanditistů zákon omezoval na možnost požadovat předložení opisu roční bilance za účelem přezkoumání její správnosti a nahlédnutí do knih a spisů společnosti. Komanditista však mohl požádat soud, aby nařídil ze závažných důvodů v každé době předložení bilance, podání vysvětlení a předložení knih a spisů.

Za závazky společnosti ručil komanditista osobně, solidárně, avšak jen do výše částky zapsané jako jeho vklad v obchodním rejstříku. Vnesl-li komanditista do

jmění společnosti peněžní částku nebo jinou hodnotu odpovídající částce zapsané v obchodním rejstříku, jeho osobní ručení zaniklo. Fond tvořený vklady komanditistů měl podle koncepce obchodního zákoníku sloužit jako záruka věřitelům společnosti za jejich závazky, proto po dobu trvání společnosti nesměl být vklad komanditisty zcela nebo zčásti vyplacen zpět, nebo prominut, komanditista neměl nárok na výplatu úroků a podílů ze zisku, dokud nebyl doplněn do původní výše jeho vklad zmenšený ztrátou. Ručení komanditisty se rozšiřovalo, jestliže:

- a) je jméno komanditistovo obsaženo ve společné firmě; „Ručení komanditisty, jehož jméno jest obsaženo ve firmě komanditní společnosti není omezeno na peněžité pohledávky (závazky), nýbrž se vztahuje i na nároky na plnění nepeněžité (konání nebo opominutí), tudíž i na nároky zdržovací podle zákona proti nekalé soutěži (§ 17 zák. č. 111/1927 Sb. z. a n.), ledaže by komanditista dokázal, že ten, kdo uplatňuje jeho ručení, znal pravý stav věci a poměry v podniku komanditní společnosti.“⁶⁰
- b) uzavřel za společnost obchody, aniž by prohlásil, že jednal výslovně jen jako prokurista nebo zmocněnec; neomezené ručení se vztahovalo pouze na závazky vyplývající z takto uzavřených obchodů;
- c) společnost začala provozovat závod před zápisem svého vzniku do obchodního rejstříku; neomezené ručení se vztahovalo pouze na dobu do zápisu společnosti do obchodního rejstříku, neprokázal-li, že třetím osobám bylo jeho omezené ručení známo.

Přistoupila-li třetí osoba jako komanditista do již existující společnosti, ručila do výše svého vkladu i za závazky vzniklé společnosti před jejím vstupem. Za závazky vzniklé společnosti po jejím vstupu ručila omezeně až po zápisu své osoby do obchodního rejstříku. Za závazky vzniklé v mezidobí mezi vstupem do společnosti a zápisem vstupu do obchodního rejstříku ručil komanditista neomezeně, ovšem jen vůči věřitelům, kteří neznali jeho omezené účastenství.

3.2.3 Zánik

Pokud jde o zánik komanditní společnosti platila zákonná ustanovení o zániku veřejné společnosti, s výjimkou, že smrt nebo neschopnost komanditisty spravovat své jmění nezruší komanditní společnost. Návrh na zahájení konkursu na

jmění společnosti musel být podán všemi osobně ručícími společníky. Též předpisy upravující likvidaci veřejné společnosti se bez dalšího použily i v případě likvidace komanditní společnosti. Oprávnění provádět likvidaci příslušelo všem společníkům.

Také vystoupení a vyloučení společníka se řídilo ustanoveními společnosti veřejné. Komanditní společnost však v případě zániku účasti komplementáře mohla existovat jen, zůstal-li ve společnosti ještě jeden komplementář. Jinak musela komanditní společnost zaniknout. Měla-li společnost více komplementářů a vystoupili nebo byli vyloučení všichni komanditisté, společnost existovala dál jako veřejná obchodní společnost, která se vyrovnala s vyloučenými nebo vystoupivšími společníky. Změnou v účastenství mohlo být též zvýšení nebo snížení vkladu komanditisty. Veškeré tyto změny byla společnost povinna ohlásit k zápisu do obchodního rejstříku.

3.3 Tichá společnost

„Tichá společnost je společnost mezi obchodníkem a osobou, která se živnosti obchodníkovy účastní vkladem.“⁶¹ Dalším bodem definice byl podíl tichého společníka na zisku nebo ztrátě, který vzešel hlavnímu společníkovi z provozování živnosti. Dle názoru právní teorie mohlo být společenskou smlouvou vyloučeno účastenství tichého společníka na ztrátě, avšak nemohla mu být odňata účast na zisku. Nejvyšší soud však s možností vyloučení podílu na ztrátě nesouhlasil a uváděl ve svých rozhodnutích, že tichého společníka nelze z podílnictví na ztrátě zprostit ani smlouvou. Tichý společník se musel účastnit na podnikání obchodníka v celém jeho rozsahu, nebo na jednom celém odvětví obchodníka podnikání. Účastenství nemohlo být omezeno pouze na jednotlivé obchody, pak by nešlo o společnost tichou, nýbrž případnou.

Tichá společnost, jak bylo uvedeno výše, nebyla společností obchodní, tj. novým subjektem práva, byla však společností, proto se pro její právní úpravu použijí subsidiárně předpisy práva občanského.

Tichá společnost se zakládala společenskou smlouvou, jejíž platnost nevázal obchodní zákoník na zachování určité formy. Členy byli jednak hlavní společník,

⁶¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 6. 1938 Rc 17009 Rv I 3335/37 Vážný.38, XX:893

⁶² Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 67

jednak společník tichý. Oběma společníky mohly být jak osoby fyzické, tak osoby právnické, avšak hlavní společník musel vždy být obchodníkem, a to též obchodníkem neúplného práva. Společnost tedy tvořily vždy pouze dvě osoby, měl-li obchodník více tichých společníků, existovalo tolik tichých společností, kolik bylo tichých společníků. Mezi tichými společníky však žádný právní poměr nebyl.

Vklad tichého společníka, který mohl spočívat v penězích nebo v jiných hmotných či nehmotných věcech odhadnutých na určitou částku, se stal majetkem hlavního společníka. Tedy tichým společenstvím nedocházelo k vytvoření společenského jmění. Tichý společník nebyl ze zákona povinen zvýšit svůj vklad nad částku ujednanou ve smlouvě nebo doplnit vklad zmenšený ztrátami. Na konci obchodního roku se vypočetl zisk, případně ztráta z provozování obchodníkovy živnosti. „Na ztrátě účastní se společník jen do výše svého vkladu (ať splaceného, ať dlužného).“⁶² Nestanovila-li pravidla pro výpočet podílu tichého společníka na zisku či ztrátě smlouva, určil jeho výši soud, a to na základě uvážení, nebo na základě stanoviska znalce. Podíl na zisku se ze zákona tichému společníku vyplatil. Pokud by si tichý společník svůj podíl na zisku nevybral, nezvýšil se o tento podíl jeho vklad, nýbrž nevybraný zisk představoval předmět zvláštní pohledávky tichého společníka. Byl-li původní vklad společníka zmenšen o předchozí ztráty, použilo se podílu na zisku k doplnění vkladu do původní výše. Společenskou smlouvou mohla být tichému společníku zaručena výplata určitého pevného úroku, nebo zisku určité výše.

Byl-li na jmění hlavního společníka prohlášen konkurs, tichý společník měl v konkursním řízení postavení věřitele a mohl přihlásit k uspokojení svou pohledávku na vrácení vkladu sníženou o jeho podíl na ztrátě. Byl-li tichému společníku během posledního roku před prohlášením konkursu na jmění hlavního společníka vrácen vklad, mohl správce konkursní podstaty uplatnit odpůřící právo, tj. žádat, aby tichý společník vklad do konkursní podstaty vrátil. Toto právo příslušelo věřitelům bez ohledu na skutečnost, z jakých důvodů účast tichého společníka zanikla. Totéž právo příslušelo, byl-li tichému společníku prominut v posledním roce podíl na ztrátě nebo splacení vkladu.

Nestanovila-li společenská smlouva jinak, nebyl ze zákona tichý společník oprávněn k vedení závodu. Hlavní společník mu pak ručil za to, že bude svoji živnost provozovat v souladu s předchozí dohodou. Tichý společník byl nadán kontrolním

⁶² Štěpina Jaroslav, *Obchodníci a obchodní společnosti se zvláštním zřetelem k právu firemnímu*, Praha, Nakladatel Josef Svoboda v Praze, 1935, str. 383

právem ve stejném rozsahu jako komanditista, zejména měl právo požadovat opis roční bilance, zkoumat její správnost, nahlížet do knih a písemností, podat návrh u soudu, aby hlavní společník kdykoliv sdělil bilanci, podal potřebná vysvětlení a předložil knihy a písemnosti. „Kontrolní právo zaručené tichému společníku článkem 253 obch. zák. jest uplatňovati v řízení nesporném.“⁶³

Vůči třetím osobám tichá společnost jako společnost vůbec nevystupovala. Jediným subjektem obchodní živnosti byl hlavní společník. Ve firmě plnoprávného kupce nesměl být společenský poměr naznačen, jinak by tichý společník ručil za závazky věřitelům osobně a solidárně. Z obchodů uzavřených při provozování živnosti byl oprávněn a zavázán pouze hlavní společník.

Tichá společnost zanikala, nestanovila-li společenská smlouva jinak:

- a) smrtí hlavního společníka, nebylo-li ve smlouvě stanoveno, že společnost potrvá dále s dědici; smrt tichého společníka tento následek nepůsobila;
- b) právní nezpůsobilostí hlavního společníka k samostatnému spravování jmění;
- c) prohlášením konkursu na jmění hlavního nebo tichého společníka;
- d) vzájemnou úmluvou;
- e) uplynutím doby, nebylo-li v ní pokračováno mlčky;
- f) výpovědí hlavního nebo tichého společníka, byla-li smlouva uzavřena na dobu neurčitou; nestanovila-li společenská smlouva jinak, musela být výpověď podána alespoň šest měsíců před koncem obchodního roku;
- g) výpovědí věřitele tichého společníka;
- h) rozsudkem na základě žaloby hlavního nebo tichého společníka o zrušení společnosti před uplynutím doby nebo bez předcházející výpovědi pro závažný důvod;
- i) trvalé a úplné zastavení provozu obchodní živnosti hlavního společníka.

Po zrušení tiché společnosti byl hlavní společník ze zákona povinen provést s tichým společníkem vyrovnání, při němž se vycházelo ze stavu jmění společnosti v době jejího zániku. Tichému společníku příslušelo, nestanovila-li smlouva jinak, rovněž účast na obchodech, které nebyly v době zrušení společnosti ukončeny. Vyrovnání z těchto obchodů byl povinen provést hlavní společník.

⁶³ Plenární rozhodnutí Nejvyššího soudu z 23. 4. 1931, čj. Pres. 916/30, časopis Právník, ročník 1931, str. 417

3.4 Případná společnost

„Společnost případná je sdružení ku jednomu nebo k několika obchodům jednotlivým na společný účet.“⁶⁴ Stejně jako společnost tichá nepatřila případná společnost mezi obchodní společnosti. Podstatným znakem tohoto typu společnosti vyplývajícího z uvedené definice bylo sdružení osob pouze k jednotlivému obchodu či obchodům, když příslušné jednání muselo mít charakter obchodu pro všechny společníky.

Společenská smlouva, kterou se společnost zřizovala, musela být platná podle předpisů práva občanského, určitá forma smlouvy nebyla stanovena. Společníci nemuseli být obchodníky ve smyslu obchodního zákoníku, avšak bylo-li cílem provedení akcesorického obchodu, musel být alespoň jeden ze společníků obchodníkem. Nebyly-li vnitřní poměry mezi společníky upraveny smluvně, použily se ustanovení obchodního zákoníku, obchodní zvyklosti a předpisy práva občanského. Společníci, nedohodli-li se jinak, byli povinni přispět k dosažení účelu společnosti stejně velkými majetkovými příspěvky. Vlastníkem věci se v žádném případě nemohla stát společnost, mohlo být vytvořeno například spoluvlastnictví společníků.

Nebylo-li členy případné společnosti sjednáno odlišně, použila se pro výpočet jejich podílu na zisku nebo ztrátě společnosti obdobná pravidla jako pro výpočet tohoto podílu u společníků veřejné obchodní společnosti. Společníci měli ze zákona nárok na zúročení svého vkladu úrokovou mírou ve výši 6 % p.a. Úroky se počítaly z původního vkladu, resp. vkladu sníženého o podíl na ztrátách. O tyto úroky se tedy snížil zisk společnosti, popřípadě její ztráta určená k rozdělení mezi společníky rovným dílem. Zisk, který si společník nevybral, nezvýšil jeho vklad jako základ pro výpočet úroků. Ze zákona bylo nepřípustné ujednání ve společenské smlouvě, podle něhož by měli nárok na zisk pouze někteří společníci a ztrátu by nesli zbylí. Dle ustanovení občanského zákoníku se podíl na zisku vyplatil po zrušení společnosti, resp. každoročně, šlo-li o obchody trvající více let.

K provedení obchodu byli ze zákona rovnoměrně povinni všichni společníci, zpravidla společnost fungovala tak, že provedení obchodu svěřila jednomu ze společníků anebo si společníci úkoly rozdělili. Vedoucí společník měl pak povinnost

⁶⁴ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 74

o každém důležitém opatření informovat ostatní společníky. V případě nesplnění této povinnosti by ostatní společníci mohli odmítnout svůj podíl na ztrátě, existovala-li příčinná souvislost mezi neinformováním společníků a vznikem ztráty. Vedoucí společník měl nárok pouze na náhradu nákladů vynaložených při provedení obchodu za společnost, avšak ne na odměnu za tuto činnost. Pokud jde o konkurenční ujednání, použila se rovněž ustanovení zákona občanského, kdy společník se nesměl zabývat obchody, které by mohly být společnosti na škodu.

Vůči třetím osobám nevystupovala případná společnost jako společnost. Z obchodů, které uzavřel jeden ze společníků vlastním jménem, nabýval práv a povinností jen jednající společník. Totéž platilo, jednal-li jeden ze společníků bez příkazu jménem všech ostatních. Jednající společník ručil jako falsus procurator. Solidárně oprávnění nebo zavázání byli všichni společníci, jestliže:

- a) jeden z nich jednal z příkazu a jménem ostatních nebo když jednání, které jeden ze společníků jménem druhých uzavřel bez plné moci, druzí dodatečně schválili;
- b) všichni společníci jednali společně;
- c) všichni společníci jednali společným zmocněncem, který nebyl členem společnosti.

Nový společník, který vstoupil do již existující případné společnosti, neručil za závazky společnosti vzniklé do doby jeho vstupu.

Pro zrušení společnosti se použily předpisy práva občanského. Společník vedoucí obchod byl povinen jej vyúčtovat a předložit ostatním společníkům potřebné doklady. Práva požadovat vyúčtování se společník mohl vzdát. Prokázala-li se nepoctivost při vedení obchodu, pozbývalo vzdání se práva na vyúčtování účinku.

3.5 Akciová společnost

„Akciová společnost je spolek ku provozování obchodního podniku pod společnou firmou pomocí kapitálu určeného částkou peněžnou a utvořeného vklady členů, kteří za závazky společnosti osobně neručí.“⁶⁵ Akciová společnost byla obchodní společností ve smyslu obchodního zákoníku, provozovala-li obchody definované obchodním zákoníkem. Charakteristickým znakem akciové společnosti byla skutečnost, že její členové, akcionáři, neručili osobně věřitelům za závazky

⁶⁵ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Třpos, 1924, str. 79

společnosti. Akcionář měl pouze povinnost vůči společnosti, a to uhradit vklad, který převzal. Věřitelům společnosti ručila za jejich závazky pouze aktiva společenského jmění.

Právní poměry akciové společnosti byly upraveny v závislosti na skutečnosti, zda společnost provozovala po živnostensku alespoň jeden ze základních obchodů ve smyslu obchodního zákoníku a platila výdělkovou daň ve výši podmiňující zařazení mezi plnoprávné kupce, nebo zda neprovozovala obchody ve smyslu obchodního zákoníku. Ustanovení obchodního zákoníku se vztahovala na prvou skupinu akciových společností a ustanovení spolkového zákona z roku 1852 pro skupinu druhou. Subsidiárně se pro akciové společnosti jako společnosti obchodní použily též předpisy práva spolkového a občanského zákoníku. Zvláštní právní úprava platila pro národní banku.

Právní úprava akciových společností doznala od poloviny 19. století podstatných změn. S ohledem na společenské potřeby bylo roku 1899 pod č. 175 ř.z. přijato prováděcí nařízení ke spolkovému zákonu obsahující „regulativ pro zřízení a přeměnu akciových společností v oboru průmyslu a obchodu“, tzv. akciový regulativ. Smyslem právní úpravy bylo odstranění negativních dopadů této formy obchodních společností, která byla zneužívána na úkor široké veřejnosti. Akciová společnost byla od okamžiku svého zřízení podrobena rozsáhlému státnímu dozoru, kdy zřízení a přeměny společnosti podléhaly schválení orgánů státní správy, pod dohledem správního úřadu bylo vedení obchodních knih, obchodování společností, rozhodování orgánů společností s možností zákazu usnesení přičících se zákonu či stanovám. Správní úřad mohl za určitých podmínek společnost zrušit svým výrokem.

Jednou ze základních povinných náležitostí stanov akciové společnosti bylo též určení výše základního kapitálu, tj. sumy udávající výši čistého jmění, s nímž měla společnost zahájit svoji hospodářskou činnost. Částka základního kapitálu byla pevnou, nemohla být libovolně měněna s ohledem na vývoj hospodaření společnosti. Zvýšení nebo snížení základního kapitálu bylo možné pouze změnou stanov. „Akciový (základní) kapitál dlužno lišiti od společenského jmění. Toto jmění z počátku tvoří vklady, které společníci již uplatili. I když by však společníci splatili všechny upsané akcie, na které byl akc. kapitál rozvržen, nemusí počáteční jmění rovnati se výši kapitálu základního, neboť mohou býti akcie prodány za vyšší cenu nežli nominální, a je tudíž jmění společnosti už z tohoto důvodu vyšší. Tím spíše, když společnost začne provozovati obchody, vzrůstá nebo klesá společenské jmění

podle výsledků tohoto obchodování. Akciový (základní kapitál) zůstává však při tom stále stejnou veličinou, ciferně ve stanovách vytýčenou.⁶⁶

Základní kapitál společnosti byl rozvržen na části označované jako akcie, které udávaly, jak vysoký musel být akcionářův vklad. Akcie tedy vyjadřovaly tři různé pojmy:

- a) část základního kapitálu, přičemž minimální výše peněžité částky měla dosahovat 200.- Kč, resp. u podniků místního významu 100.- Kč;
- b) soubor členských práv a povinností zahrnující nárok na dividendu, nárok na účastenství ve správě společenských záležitostí a nárok na poměrný podíl z čistého jmění v případě zrušení společnosti; tato práva bylo možné samostatně převádět a dědit;
- c) cenný papír, tedy osvědčení vydané akciovou společností.

Akcie byla cenným papírem, neboť jen jí se převádělo akcionářské právo a jen za ni se vracel nebo splatil akcionářův vklad. Zákon pak rozeznával akcie znějící na majitele a akcie znějící na jméno.

Dalšími cennými papíry, které akciová společnost vydávala před samotnou emisí akcií, byly prozatímní listy, tj. listiny provizorního rázu obsahující potvrzení o členském právu akcionáře a slib vydání akcií, budou-li splněny podmínky emise, např. splacení vkladu. Splacení vkladů, zejména pak lhůty, sankce pro případ neplnění povinnosti ze strany společníka, upravovaly stanovy.

3.5.1 Vznik

Na rozdíl od právní úpravy všech předchozích společností kladl obchodní zákoník na vznik akciové společnosti zvláštní důraz a stanovoval tyto podmínky:

- a) upsání celého základního kapitálu, když stačila prostá písemná forma;
- b) sepsání soudní nebo notářské listiny o zřízení společnosti a o obsahu stanov;
- c) státní povolení (koncese);
- d) zápis do obchodního rejstříku.

Zápis do obchodního rejstříku byl v případě akciové společnosti konstitutivní povahy s tím, že před zápisem musely být v libovolném pořadí splněny všechny předchozí podmínky. Ti, kdo jednali před zápisem akciové společnosti do

⁶⁶ Štěpina Jaroslav, *Obchodníci a obchodní společnosti se zvláštním zřetelem k právu firemnímu*, Praha, Nakladatel Josef Svoboda v Praze, 1935, str. 246

obchodního rejstříku jejím jménem, jakoby již existovala, ručili za závazky osobně a nerozdílně, jestliže je akciová společnost po svém vzniku dodatečně neschválila.

Z hlediska úpisu základního kapitálu byly rozeznávány dva způsoby založení společnosti:

- a) založení simultánní, při němž zakladatelé upsali společně základní kapitál v celé výši, tedy převzali veškeré akcie s tím, že nové členy hledali případně prodejem upsaných akcií;
- b) sukcesivní založení, při němž zakladatelé upsali pouze část základního kapitálu společnosti a zbylé neupsané akcie předložili veřejnosti k úpisu; kromě železničních podniků nemohly být akcie předloženy k úpisu pod svou nominální hodnotu;
- c) kvalifikované založení, při němž někteří zakladatelé vnesli do společnosti nepeněžitě vklady, nebo při němž měla společnost převzít za úplatu závody nebo jiné majetkové objekty, anebo při němž si někteří akcionáři vyměnili zvláštní práva, zejména zakladatelskou odměnu.

Akciovou společnost nemohla založit a celý základní kapitál upsat jediná osoba, tedy nejméně osoby dvě. Akcie se upisovaly v souladu s obchodním zákoníkem písemným prohlášením, z něhož bylo patrné, že prohlašující chce převzít určitý počet akcií. Postačil tedy i podpis listiny upisovatelů. „Úpis akcií může se týkat jen akcií akciové společnosti teprve zakládané nebo zvyšující svůj akciový kapitál. K úpisu vyžaduje se písemné prohlášení upisovatele, z pouhého ústního příslibení nevzniká ani zakládané akciové společnosti nárok ani druhému smluvní závazek, a to ani tehdy, vykonával-li druhý smluvník proti společnosti akciová práva. Ovšem nemůže druhý smluvník, toliko ústně se zavázavší, žádati zpět, co byl podle svého ústního příslibení skutečně zaplatil.“⁶⁷

Dle obchodního zákoníku mohly být akciové společnosti zřizovány jen se státním svolením, a to:

- a) předběžné povolení k přípravným pracím. Žádost se podávala v případě, že žadatelé nechtěli, aby společnost začala ihned působit, tedy v případě sukcesivního založení společnosti nebo v případě nutných příprav pro provoz podniku. Žádost, která se podávala u politické zemské správy, musela obsahovat hlavní rysy a osnovu podniku a musely k ní být připojeny nejdůležitější části

⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 16. 2. 1926 Rc 5757 Rv I 1661/25 Vážný.VIII.a:265

stanov. Žádost přezkoumávalo a rozhodovalo o ní ministerstvo vnitra. Obchodní zákoník dobu působnosti předběžného povolení neupravoval, akciový regulativ ji stanovil v délce jednoho roku.

b) definitivní povolení ke zřízení akciové společnosti vydávalo ministerstvo vnitra na základě volného uvážení. Žádost se podávala opět prostřednictvím politické zemské správy. Podle akciového regulativu bylo třeba vydání povolení vázat na splnění dvou podmínek, když nesplnění mělo za následek odvolání koncese:

- před zápisem do obchodního rejstříku bude upsán celý základní kapitál a bude splacena ta jeho část, která má být podle stanov splacena v hotovosti;
- před zápisem do obchodního rejstříku ustavující valná hromada společnosti schválí zřízení společnosti na základě navržených stanov.

Povolení zanikalo bez dalšího, jestliže nebylo do jednoho roku od data povolovací listiny dosaženo u příslušného soudu zápisu společnosti do obchodního rejstříku.

Usnesení ustavující valné hromady, schvalující zřízení společnosti, stanovy ve znění potvrzeném státem a volící případně orgány společnosti, muselo být osvědčeno soudní nebo notářskou listinou. Valné hromadě muselo být též prokázáno, že byl upsán celý základní kapitál, a muselo jí být předloženo potvrzení, že společnost měla k dispozici stanovami určenou část základního kapitálu, která byla splacena hotově.

Obchodní zákoník stanovil náležitosti, které stanovy akciové společnosti musely povinně minimálně obsahovat tak, aby zřízení společnosti mohlo být státem povoleno. Další obsah stanov předepisoval akciový regulativ, např. vytčení zakladatelských práv, zakladatelská nabytí, způsob svolání a schopnost usnášení se ustavující valné hromady. Kromě toho mohly klást v konkrétním případě zvláštní požadavky orgány státní správy. Obchodní zákoník zdůrazňoval zejména údaje individualizující společnost:

- a) firma a sídlo společnosti;
- b) předmět společenského podniku;
- c) doba trvání, má-li být omezena na určitou dobu;
- d) částka základního kapitálu a částka jednotlivých akcií a akciových podílů; minimální výše základního kapitálu nebyla stanovena, měla být však přiměřená potřebám společenského podniku;

- e) forma akcií, počet akcií na jméno a počet akcií na majitele a stanovení možnosti jejich výměny;
- f) pravidla pro stanovení bilance, výpočtu a vyplácení zisku;
- g) způsob zřízení a složení představenstva, formy legitimace jeho členů a úředníků společnosti;
- h) způsob svolávání akcionářů;
- i) podmínky a způsob výkonu hlasovacího práva akcionářů;
- j) výčet skutečností, k jejichž usnesení bylo třeba kvalifikované většiny;
- k) způsob uveřejňování vyhlášek a listů společnosti.

V souladu s ustanovením článku 210 obchodního zákoníku musela být společenská smlouva a koncesní listina ve výtahu zapsány do obchodního rejstříku a zveřejněny. Návrh podávali všichni členové představenstva, a nebylo-li představenstvo zvoleno, pak všichni zakladatelé. Soudce musel zkoumat, zda byly splněny veškeré podmínky stanovené zákonem, nebyla-li některá z nich splněna, registrace byla soudcem odmítnuta.

3.5.2 Členství

Členství v akciové společnosti bylo možné nabýt způsobem původním nebo odvozeným. Původním způsobem nabývali členství ti, kdo upsali akcie při založení společnosti, nebo při zvýšení základního kapitálu. Členství vznikalo okamžikem zápisu společnosti, resp. zvýšením základního kapitálu do obchodního rejstříku. Akcie nesměly být vydány upisovatelům před zápisem společnosti, resp. zvýšením kapitálu do obchodního rejstříku. Další zákaz stanovil obchodní zákoník ohledně vydání akcií znějících na majitele. Tyto akcie nesměly být vydány dříve, než byly zcela splaceny, v opačném případě odpovídalo představenstvo společnosti za škodu tímto vzniklou. Do doby úplného splacení akcií na majitele obdržel upisovatel tzv. zatímní list, potvrzující provizorní členství a výši splátky.

Odvozený způsob nabytí členství přicházel v úvahu, jestliže byly veškeré akcie upsány a společnost, resp. zvýšení základního kapitálu bylo zapsáno do obchodního rejstříku. Akcie bylo možné nabýt pouze zděděním nebo převodem. Ohledně dědění platily předpisy občanského práva bez výjimek. Akcie bylo možné libovolně převádět. Omezení mohly určit stanovy pouze pro převod akcií na jméno, což mohlo být závislým na souhlasu společnosti. Bez tohoto souhlasu byl převod

neplatným a jeho udělení se nebylo možné domáhat ani soudní žalobou. Převod akcií na jméno byl možný jak cessí, tak indosamentem s tím, že změna v osobě akcionáře musela být též vyznačena v knize akcionářů povinně vedenou každou akciovou společností, která vydala akcie na jméno. Ve vztahu ke společnosti se za vlastníka akcií pokládal ten, kdo byl zapsán v knize akcionářů. Tato zásada však neplatila bezpodmínečně. Ze zmíněného ustanovení čl. 183 obchodního zákoníku nelze dovodit, že by vlastníky akcií proti společnosti byly i ty osoby, které ve skutečnosti již vlastnické právo k akciím převedly, zejména v případě znalosti tohoto stavu akciovou společností. „Vědí-li akciová společnost, t.j. vědí-li zákonní její zástupci, že osoba, zapsaná v knize akcií, není jejich vlastníkem, a že zápisu ten neodpovídá skutečnosti, nemůže se dovolávat předpisu čl. 183 odstavec druhý, nýbrž musí přihlídnouti ke skutečnému stavu, jí známému, zejména nesmí nesprávného zápisu toho využítí na újmu skutečných akcionářů.“⁶⁸ Mezi smluvními stranami však tento zápis neměl charakter písemného potvrzení převodu. Akcie na majitele byly převoditelné pouhým předáním v souladu s předpisy práva občanského o nabytí vlastnictví věcí movitých. Vůči společnosti vystupoval jako akcionář detentor akcie. Akcie mohly být předmětem též věcných práv, např. práva zástavního, jakož též předmětem exekuce.

Nabývání vlastních akcií akciovou společností obchodní zákoník neupravoval, takže tyto transakce nebylo možné považovat za nelegální. Akciový regulativ dovozoval akciovým společnostem nabývat vlastní akcie pouze:

- a) dělo-li se tak za účelem snížení vlastního kapitálu prováděné dle zákonných předpisů;
- b) prováděl-li se jím podle stanov výkup akcií z čistého zisku;
- c) dělo-li se tak v exekučním řízení za účelem dobytí vlastních pohledávek společností s tím, že akcie měly být co nejrychleji zcizeny, jinak byla společnost povinna snížit základní kapitál.

Shora uvedená omezení pro nabývání vlastních akcií platila dle akciového regulativu též pro vlastní akciové podíly a zatímní listy.

Na rozdíl od předchozích společností nepřicházelo u akciové společnosti v úvahu vystoupení společníka ze společnosti. Nechtěl-li se akcionář dále účastnit na provozování obchodní živnosti či jiné činnosti společnosti, převedl všechny své akcie

⁶⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 1. 4. 1925 Rc 4873 R II 92/25 Vážný.25,VII.a: 615

na jinou osobu, která se stala místo něho akcionářem. Nedobrovolným způsobem pozbyval akcionář svého členství vyloučením v souladu se stanovami společnosti pro nesplacení svého vkladu. Ztráta práv nastala ve prospěch společnosti. Dále akcionář pozbyl členství v případě zániku společnosti a v případě snížení základního kapitálu, kdy zanikala buď všechna práva částečně (snížení nominální hodnoty všech akcií) nebo některá práva úplně (snížení vzetím některých akcií z oběhu).

3.5.3 Organizační struktura

Orgány akciové společnosti byly:

valná hromada:

představenstvo;

dozorčí rada,

když valná hromada a představenstvo byly orgány obligatorní a dozorčí rada byla orgánem fakultativním. Vedle těchto orgánů mohly být stanovami zřízeny i další orgány, např. výkonný výbor, ředitelská rada, revizoři.

Představenstvo

„Právem a povinností tohoto obligatorního orgánu akciové společnosti je jednak vedení obchodu, jednak zastupování společnosti před soudem i mimo soud. Jeho zastupovací moc jest neobmezená a vůči třetím osobám neobmezená (čl. 231 obch. zák.).“⁶⁹

Členem představenstva mohla být pouze osoba svéprávná a mající s ohledem na své povolání zkušenosti s řízením závodu. Člen představenstva mohl pocházet též z řady akcionářů. Většina členů představenstva museli být státní příslušníci s trvalým bydlištěm na území republiky. Představenstvo mohlo být jednočlenné i vícečlenné. U vícečlenného představenstva bylo třeba k zastupování společnosti součinnosti všech členů představenstva. Opětovná volba členem představenstva po uplynutí funkčního zpravidla pětiletého období byla možná. Stejně tak bylo umožněno doplnění představenstva před uplynutím funkčního období kooptací, když definitivní doplňovací volbu provedla nejbližší valná hromada. Členem představenstva

⁶⁹ Malovský-Wenig Arnošt, Příručka obchodního práva, Praha, Československý kompas v Praze, 1947, str. 277

výdělečné společnosti nemohl být dle služební pragmatiky státní úředník. Součástí stanov akciové společnosti byla obligatorně též úprava zákazu konkurence platící pro všechny členy představenstva. Členové představenstva se zapisovali do obchodního rejstříku. Současně se zakládal též záznam s jejich úředně ověřeným podpisem.

Představenstvo volilo svého předsedu a místopředsedu. Představenstvo činilo své projevy vůle a podepisovalo se za společnost ve formě upravené společenskou smlouvou nebo stanovami, jinak bylo třeba součinnosti všech členů představenstva. Nedodržení smlouvou nebo stanovami upravené formy jednání a podepisování představenstva navenek však neznamenal neplatnost takového úkonu vůči třetím osobám, neboť oprávnění představenstva zastupovat společnost bylo neomezené a neomezitelné. „Předpisem čl. 229 obch. zák. jest pouze pro zastupování akciové společnosti na venek a pro spolupůsobení členů představenstva při výkonu této zástupčí moci ustanoveno, že o tom rozhoduje napřed společenská smlouva, pak zákon, není jím však stanoveno, že společenská smlouva může pro styk na venek určití závazným způsobem, v jaké formě smí představenstvo svou vůli za společnost projevovati.“⁷⁰

Vnitřní vztah členů představenstva vůči společnosti se řídil zpravidla smlouvou mandátní, mohl však být též smlouvou neupravenou či smlouvou služební.

Dozorčí rada

Dozorčí rada byla fakultativním orgánem, obligatorním pouze u akciových bank.

„Hlavní funkcí dozorčí rady jest dohlédací činnost nad vedením závodu (čl. 225 obch. zák.). Za účelem splnění tohoto úkolu má právo přesvědčovati se o postupu společenských záležitostí, nahlédati do knih a spisů, a to každou dobu, zjišťovati stav společenské pokladny. Dále jí přísluší zkoumati roční účty, bilance a návrhy na rozdělení zisku a podávati o tom každého roku zprávu valné hromadě. Vyžaduje-li to zájem společnosti, má právo svolati i valnou hromadu. Ve sporech proti představenstvu zastupuje společnost.“⁷¹

⁷⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15. 9. 1927 Rc 7325 Rv I 413/27 Vážný.27,IX.b: 1407

⁷¹ Malovský-Wenig Arnošt, Příručka obchodního práva, Praha, Československý kompas v Praze, 1947, str. 280

Dozorčí rada musela být alespoň tříčlenná. Členy dozorčí rady volila a odvolávala valná hromada. Členem dozorčí rady nemohl být člen představenstva nebo úředník společnosti anebo obchodní dohodce. Dozorčí rada mohla dávat souhlas k určitým ve stanovách specifikovaným úkonům a jednáním, nemohla se však podílet na bezprostředním vedení společnosti. Dozorčí rada byla oprávněna volit a odvolávat členy představenstva.

Nepůsobila-li ve společnosti dozorčí rada, museli být ustanoveni alespoň dva přehlížitelé účtů, kteří zkoumali roční účty a rozvahy společnosti, měli právo nahlížet do knih společnosti a podávali o své činnosti každoročně zprávu valné hromadě.

Členové dozorčí rady ani přehlížitelé účtů se nezapisovali do obchodního rejstříku.

Valná hromada

Valná hromada byla nejvyšším orgánem akciové společnosti, sloužila k výkonu vespolných práv akcionářů.

Valnou hromadu svolávalo zpravidla představenstvo. Mohla ji však svolat též dozorčí rada. Valná hromada musela být svolána také na základě písemné žádosti akcionářů majících akcie tvořící desetinu základního kapitálu s uvedením účelu a důvodu konání valné hromady. Stanovy společnosti mohly toto právo vyhradit menšině s větším nebo menším dílem akciového kapitálu.

Obchodní zákoník rozeznával řádnou a mimořádnou valnou hromadu. Řádnou valnou hromadu, tj. valnou hromadu schvalující bilanci, účetní závěrku spolu se zprávou o činnosti akciové společnosti, svolávalo výhradně představenstvo v prvních šesti měsících každého kalendářního roku. Jen výjimečně bylo možné tuto lhůtu prodloužit na dvanáct měsíců. Ostatní valné hromady byly mimořádné, svolávané v případech stanovených stanovami a obchodním zákoníkem, v potřebném zájmu společnosti, na žádost oprávněné menšiny akcionářů nebo na základě usnesení samotné valné hromady. Mimořádnou valnou hromadu svolávalo představenstvo nebo dozorčí rada.

Nezbytnou podmínkou pro platné konání valné hromady bylo její svolání způsobem stanoveným zákonem a stanovami. Oznámení o konání valné hromady muselo obsahovat místo a čas konání, určení statutárních předpisů, jak se měli akcionáři prokázat oprávněním k výkonu hlasovacího práva. Dále oznámení

obsahovalo určení účelu valné hromady, tj. vymezení jednotlivých bodů programu, zejména pak zamýšlených změn stanov. Jiné záležitosti než uvedené v programu konání valné hromady nebylo možné pod sankcí neplatnosti na valné hromadě projednat, kromě návrhu na svolání mimořádné valné hromady. Valná hromada se zpravidla, neurčily-li stanovy jinak, konala v sídle společnosti. „Usnesení valné hromady akciové společnosti, která byla učiněna za přítomnosti a za souhlasu všech akcionářů, nebyla-li valná hromada svolána způsobem předepsaným stanovami, nelze uznávat za závazná. Ustanovení o způsobu svolávání valné hromady má ještě jiný účel, totiž ten, aby i dozorčí úřad nabyl vědomosti o konání valné hromady a předmětech, o nichž se má na ni jednat.“⁷²

Do působnosti valné hromady zejména patřilo:

- a) schvalování roční závěrky a usnášení se o rozdělení zisku a o absolutoriu představenstva,
- b) volba členů dozorčí rady, resp. přehlížitelů účtů,
- c) stanovení případné odměny členům orgánů společnosti,
- d) usnášení se o změně předmětu podniku, o trvání společnosti nad dobu původně stanovenou, o zvýšení nebo o snížení základního kapitálu, o změně statutárních ustanovení vůbec,
- e) usnášení se o podmínkách, za kterých měly být zpeněženy nové akcie při zvýšení základního kapitálu,
- f) usnášení se v období alespoň prvních třech let existence společnosti o smlouvách, kterými měla společnost nabýt již zřízené nebo teprve zřizované závody určené trvale k jejímu provozování nebo nemovité věci, a to za náhradu přesahující pětinu základního kapitálu, včetně změn takových smluv v neprospěch společnosti, leda by šlo o nabytí nemovitostí nucenou dražbou,
- g) usnášení se o zrušení společnosti, o jejím sloučení s jinou akciovou společností, o fúzi.

Valná hromada se zpravidla usnášela prostou většinou odevzdaných hlasů. Kvalifikovanou většinu hlasů vyžadovala např. usnesení o smlouvách o nabytí závodů či nemovitostí, o změně předmětu podniku, o zvýšení a o snížení základního kapitálu, o zrušení společnosti, zejména sloučením s jinou akciovou společností.

⁷² Nález Nejvyššího správního soudu ze dne 3. 6. 1932 Boh. A 9942/32 (9054/32)

„Hlasováním se tvoří projev vůle společnosti. Náležitosti tohoto projevu, zejména usnášecí způsobilosti a potřebnou většinu, nutno posuzovati podle doby, kdy se hlasování skutečně děje, a nikoliv podle nějaké doby dřívější. Akcionáři mohou se vzdáti svého práva hlasovacího zejména tím, že odejdou před hlasováním, a k hlasům jimi zastoupeným nelze pak vůbec přihlížeti, neboť nejsou přítomni.“⁷³

Nebyla-li valná hromada řádně svolána, nebo nebyla-li usnášeníschopná, anebo na ní nebylo hlasováno řádně, měli jednotliví akcionáři právo odporovat usnesením valné hromady žalobou pro porušení stanov nebo zákona. Šlo o žalobu pro zmatečnost, mající povahu žaloby určující, která nepatřila do kompetence rejstříkových soudů.

3.5.4 Práva a povinnosti akcionáře

Základní povinností akcionáře byla povinnost uhrazování, tj. povinnost přispět vkladem k vytvoření společenského jmění. Ačkoliv akcionář převzal tuto povinnost již podpisem upisovacího prohlášení, povinnost vznikla až zápisem společnosti, resp. zápisem zvýšení základního kapitálu do obchodního rejstříku. Vklad akcionáře mohl spočívat buď v penězích – vklad peněžitý – nebo v jiné hodnotě způsobilé být zařazena jako aktivum do bilance společnosti – přínos čili apport. Přínosy byly možné jen v případech vymezených akciovým regulativem. Obchodní zákoník nevyklučoval přípustnost započtení pohledávky společnosti vyplývající z uhrazovací povinnosti akcionáře vůči akcionáři proti pohledávce akcionáře za společností. Jisté omezení vyplývalo z akciového regulativu, který vyžadoval jako součást stanov výčet vkladů, a to jak peněžitých, tak nepeněžitých.

Vzhledem k tomu, že základní kapitál byl vytvářen pro ochranu věřitelů společnosti, nebylo možné za trvání společnosti prominout akcionáři úplné splacení vkladu, leda by došlo v souvislosti s prominutím ke snížení základního kapitálu společnosti, anebo ke krytí této části vkladu jiným způsobem. U akcií na jméno bylo možné převedení práv na třetí osobu, kterou společnost přijala na místo původního akcionáře, který byl tak svého závazku k doplacení vkladu zproštěn, avšak za splacení části vkladu třetí osobou po dobu jednoho roku ručil. Akcionář držící akcie

⁷³ Nález Nejvyššího správního soudu ze dne 31. 10. 1933 Boh. A 10812/33 (2712/31)

na majitele, který splatil 40 %, resp. 25 % všech jím upsaných akcií, mohl být ustanovením společenské smlouvy zproštěn dalšího splácení a mohly mu být vydány zatímní listy znějící na majitele. Dobu a způsob splácení vkladu upravovaly zejména stanovy, které měly určit, zda peněžitý vklad má být splacen jednorázově nebo ve splátkách. Společnost byla povinna vyzvat akcionáře ke splacení upsaných akcií způsobem určeným ve stanovách, jinak způsobem určeným stanovami pro vyhlášky společnosti. Nesplnil-li akcionář svoji uhrazovací povinnost včas, společnost byla oprávněna požadovat 6 % p.a. úrok z prodlení. Společenská smlouva mohla nad zákonnou úpravu stanovit, že práva vzešlá akcionářům, kteří byli v prodlení se splacením peněžitého vkladu a byli třikrát bezvýsledně společností vyzváni k zaplacení vyhláškou v tisku, z úpisu akcií a z vykonaných splátek propadala ve prospěch společnosti, a to prohlášením akcionáře za zbaveného práv. Akcie akcionáře zbaveného svých práv se prohlásily za neúčinné a místo nich se vydaly akcie nové, které měly být co nejrychleji prodány, jinak byla společnost povinna snížit základní kapitál. Právo vést shora popsané kaduční řízení příslušelo ze zákona představenstvu. Akcionář nebyl oprávněn požadovat po společnosti vrácení svého vkladu, ledaže by byl vklad vrácen i bez snížení základního kapitálu z čistého zisku. Akcionář nebyl ze zákona povinen k plnění příplatku nad rámec svého vkladu, k němuž se zavázal při úpisu akcií. Akciový regulativ však s ohledem na potřeby akciových společností podnikajících v zemědělství připouštěl, aby akcionáři byli kromě svých kapitálových vkladů výjimečně povinni též k periodickým dodávkám nepeněžitým, jestliže provozování společného podniku na převzetí takových závazků akcionářů záviselo. Společnosti, u nichž byla povinnost k opětovným dávkám připuštěna, musely vydat pouze akcie na jméno obsahující v samotném textu obsah závazku a musely ve společenské smlouvě omezit převoditelnost akcií jen se souhlasem společnosti. Rozsah a způsob závazku, včetně sankce za jeho nesplnění, musel být obsažen ve stanovách společnosti.

S členstvím v akciové společnosti byla spojena řada nároků a oprávnění majetkoprávní povahy, z nichž nejdůležitější bylo:

- a) právo na účast ve správě společenských záležitostí, zejména právo hlasovací a právo odporovat nezákonným usnesením valné hromady;
- b) právo na podíl na zisku, tedy dividendu;
- c) právo na podíl na likvidačním zůstatku.

Postavení všech akcionářů nemuselo být stejné. Některým akcionářům, zejména zakladatelům společnosti, mohly být stanovami přiznány zvláštní výhody, které jim nemohly být odňaty ani majoritním usnesením valné hromady ani změnou stanov, např. právo na superdividendu. Právní teorie však nebyla jednotná v otázce vymezení a rozsahu těchto práv.

„Nejvýznačnějším ze všech práv akcionářových je jeho právo hlasovati na valné hromadě a spolupůsobiti tak při určování osudů společnosti. S právem tímto souvisí zajisté právo žádati za svolání mimořádné valné hromady a právo žádati, aby na pořad valné hromady byl vzat určitý předmět; práva tato může akcionář vykonati jen tehdy, když je držitelem počtu akcií, ježž zákon, resp. stanovy předepisují (práva minoritní).“⁷⁴ Akcionáři rovněž příslušelo právo odporovat platnosti usnesení valné hromady.

Po dobu trvání společnosti příslušelo akcionáři právo podílet se na čistém zisku společnosti, tj. právo na dividendu. Akciový regulativ stanovil, že k rozdělení mezi akcionáře byla určena pouze část čistého zisku, který zůstal po povinném přidělu do rezervního fondu společnosti. U společností nepodléhajícím předpisům akciového regulativu mohly přiděl do rezervního fondu z čistého zisku upravit stanovy. Usnesení o dividendě patřilo do kompetencí valné hromady společnosti, která se usnášela o návrhu představenstva na rozdělení zisku přezkoumaného dozorčí radou. Podíl na zisku se určoval zpravidla procentním poměrem k nominální hodnotě akcie. Nesouhlasil-li akcionář s usnesením valné hromady o dividendě, mohl se domáhat žalobou u soudu, aby valná hromada společnosti určila k rozdělení část zisku v souladu se zákonem, resp. stanovami. Ke změně stanov, kterou by měl být akcionářům trvale odňat nárok na podíl z čistého zisku nebo jeho část, by bylo třeba souhlasu všech akcionářů. Akcionářovo právo na podíl z čistého zisku, které je třeba odlišovat od pohledávky na vyplacení dividendy určené valnou hromadou, bylo součástí obsahu členského práva akcionáře a bylo na rozdíl od zmíněné pohledávky na dividendu převoditelné jen s členským právem. „Předpisem stanov, že se proti akciové společnosti pokládá za akcionáře jen ten, kdo jest zapsán v knize akcionářů jako vlastník akcie, není zabráněno, by jednotlivé majetkoprávní nároky, obzvláště nárok na dividendu, nebyly postoupeny třetí osobě a jí uplatňovány.“⁷⁵ K usnadnění

⁷⁴ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 117

⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21. 9. 1929 Rc 9199 Rv II 24/29 Vážný.29,XI.b: 1136

výkonu akcionářovy pohledávky na dividendu vydávala společnost tzv. kupony, které byly cennými papíry znějícími na majitele. Tyto předem vydané kupony nabývaly svého obsahu až poté, co se valná hromada usnesla na výši dividendy. Akciové společnosti bylo ze zákona zakázáno vyplácet akcionářům úroky v určité výši, s výjimkou stavebních úroků, které mohly být stanovami slíbeny zakladatelům společnosti za přípravnou dobu. Akcionář nebyl dle ustanovení obchodního zákoníku článek 218 povinen vracet úroky a dividendy přijaté v dobré víře.

Akcionář měl dále právo na podíl na likvidačním zůstatku v případě zániku a likvidace společnosti. Nebylo-li ve stanovách upraveno jinak, likvidační zůstatek se mezi akcionáře rozdělil v penězích v poměru nominálních hodnot jejich akcií. Nárok na výplatu podílu na společenském jmění příslušelo akcionáři rovněž v případě snížení základního kapitálu. Také toto právo bylo zvláštním akcionářovým právem a nemohlo mu být odňato majoritním usnesením valné hromady ani změnou stanov. Byly-li akcionářům protiprávně zaviněním členů představenstva vyplaceny peníze na úkor základního kapitálu, ručili osobně a solidárně do výše schodku členové představenstva, a to jak společnosti, tak jejím věřitelům.

3.5.5 Bilance

Bilanci akciové společnosti bylo povinno ze zákona sestavit představenstvo, a to tak, aby mohla být předložena valné hromadě nejdéle v prvních šesti měsících následujícího obchodního roku. Výjimečně mohly stanovy se souhlasem správního úřadu udělujícího koncesi tuto lhůtu prodloužit na dvanáct měsíců. Představenstvo bylo povinno při sestavování bilance zachovat péči řádného obchodníka. Dle akciového regulativu bylo představenstvo dále povinno sestavit účet zisku a ztráty obsahující výsledky jednotlivých kont za bilanční rok, který společně s bilancí společnosti tvořil závěrku společnosti, a zprávu o stavu majetku a poměrech společnosti, jejíž částí je též návrh na rozdělení čistého zisku, případně návrh na uhrazení ztráty společnosti. Veškeré shora uvedené dokumenty bylo představenstvo povinno předat před projednáváním na valné hromadě dozorčí radě, případně revizorům společnosti k přezkoumání. Kontrolní orgán byl oprávněn si od představenstva vyžádat též předložení inventáře, obchodních knih a účetních dokladů. Podle akciového regulativu byla společnost dále povinna zaslat akcionáři oprávněnému hlasovat na valné hromadě na požádání účetní zprávu s bilancí a

kontem zisku a ztráty během tří dnů před konáním řádné valné hromady, nebo mu umožnit v téže lhůtě v obchodních místnostech společnosti do nich nahlédnout.

Po přezkoumání návrhu bilance předloženého představenstvem se valná hromada usnášela o schválení bilance a o udělení absolutoria představenstvu a dozorčí radě. Vykazovala-li bilance společnosti čistý zisk, bylo zapotřebí se usnést též o určení dividendy. Absolutoriem valná hromada prohlásila, že proti členům vedoucích orgánů neuplatní žádný z nároků, který se zakládá na jejich odpovědnosti při správě společnosti.

3.5.6 Změna stanov

Stanovy akciové společnosti mohly být kdykoliv během jejího trvání změněny. Ke změně stanov bylo v souladu s článkem 214 obchodního zákoníku třeba:

- a) usnesení valné hromady akcionářů o změně stanov, které muselo být soudně nebo notářsky osvědčeno; obchodní zákoník nepodmiňoval platnost usnesení kvalifikovanou většinou, pouze ke změně předmětu společenského podniku byl nutný jednomyslný souhlas všech akcionářů; naopak akciový regulativ vázal platnost tohoto usnesení na přítomnost akcionářů oprávněných vykonávat hlasovací právo za alespoň jednu třetinu akciového kapitálu a na souhlas alespoň tří čtvrtin odevzdaných hlasů;
- b) schválení usnesení valné hromady o změně stanov ministerstvem vnitra; žádost se podávala prostřednictvím politické zemské správy, v jejímž obvodu měla společnost sídlo; nebyl-li povolen zápis změny stanov do obchodního rejstříku během šesti měsíců od data povolovací listiny, udělené povolení pozbývalo platnosti;
- c) zápis změny stanov do obchodního rejstříku, který měl konstitutivní účinky.

3.5.7 Zvýšení základního kapitálu

„Akciový kapitál zvyšuje společnost buď proto, že potřebuje větší kapitál a nechce si jej opatřit výpůjčkou (event. vydáním dílčích obligací), nebo proto, že chce přivést v souhlas svoje čisté jmění s cifrou kmenového kapitálu, když čisté jmění

utvořením rezervních fondů překročilo cifru základního kapitálu.⁷⁶ Zvýšení základního kapitálu se provádělo buď vydáním nových akcií, nebo zvýšením nominální hodnoty akcií stávajících, když emise nových akcií byla možná pouze, byly-li úplně splaceny akcie dřívějších emisí. Stávajícím akcionářům mohly stanovy vyhradit přednostní právo na úpis nových akcií. Ke zvýšení základního kapitálu bylo třeba jako ke každé změně stanov společnosti usnesení valné hromady soudně nebo notářsky osvědčené, schválení ministerstva vnitra a zápis do obchodního rejstříku. Celá částka, o níž se základní kapitál zvyšoval, musela být upsána, a to buď z vlastních rezerv společnosti, nebo úpisem nové emise akcií. Pro zvýšení základního kapitálu vydáním nových akcií stanovil akciový regulativ postup přísnější než zákoník obchodní, když vyžadoval dvojí státní schválení:

- a) schválení usnesení valné hromady o zvýšení základního kapitálu; k žádosti o vydání povolení bylo třeba prokázat, že akcie nové emise byly upsány; usnesení o zvýšení základního kapitálu schválené státem muselo být obratem ohlášeno k zápisu do obchodního rejstříku;
- b) schválení změněného znění stanov, jakmile bylo fakticky zvýšení základního kapitálu provedeno; žádost bylo třeba doložit seznamem upisovatelů a upisovacím prohlášením za účelem kontroly, zda částka, o níž byl základní kapitál zvýšen, byla úpisy skutečně kryta.

Při zvýšení základního kapitálu bývaly zpravidla emitovány tzv. prioritní akcie, s nimiž byly spojovány určité výhody, které ostatním akciím nebyly přiznány, např. přednostní nárok na dividendu tak, že se jim nejprve vyplatilo určité procento z čistého zisku a zbývající část se rozdělila mezi majitele kmenových akcií, přednostní právo na výplatu nominální částky akcií v případě zrušení společnosti.

Akciová společnost si vedle zvýšení základního kapitálu mohla opatřit větší kapitál emisí záručitelných dílčích úpisů, tzv. obligací, k čemuž byl opět nutný souhlas ministerstva financí a dalších dotčených orgánů státní správy. Obligace byly cennými papíry, s nimiž nebylo spojeno právo účasti na společnosti. Jejich majitelé byli věřiteli společnosti.

⁷⁶ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Třypos, 1924, str. 130

3.5.8 Snížení základního kapitálu

Základní kapitál se snižoval:

- a) aby společníkům mohly být částečně vráceny vklady, resp. prominuty doplatky na akcie, dosud neplně splacené, když společnost nemohla zužitkovat ve svém podniku kapitál tak velký, jaký předepisovala ve stanovách částka základního kapitálu; nebo
- b) aby byla snížením částky akciového kapitálu odstraněna podbilance a sjednána rovnováha mezi bilančními aktivy a pasivy společnosti.

„V prvním případě mluvívá se o efektivním nebo konstitutivním snížení akciového kapitálu, v případě druhém o snížení formelním či deklaratorním, čímž má být vyjádřeno, že v prvním případě vede snížení k umenšení společenského jmění, v případě druhém je zmenšením společenského jmění způsobeno.“⁷⁷ Snížení základního kapitálu se realizovalo buď snížením počtu akcií, nebo snížením nominální částky všech akcií, anebo kombinací obou způsobů současně. Snížení určitého počtu akcií se provádělo buď jejich vykoupením, nebo jejich vylosováním, anebo skládáním, kdy většímu počtu akcií se přizná význam menšího počtu akcií. Nominální hodnota akcií se snižovala výměnou akcií za nové, nebo vyznačením nové, nižší nominální hodnoty na akciích.

S ohledem na skutečnost, že snížení základního kapitálu bylo též změnou stanov, k platnosti bylo třeba usnesení valné hromady o snížení základního kapitálu osvědčené soudně nebo notářsky, povolení ministerstva vnitra a zápis do obchodního rejstříku. Akciový regulativ vyžadoval rovněž pro snížení základního kapitálu dvojí státní schválení, a to:

- a) schválení usnesení valné hromady o snížení základního kapitálu;
- b) schválení změněného textu stanov společnosti.

Výplata, resp. prominutí vkladových nedoplatků na základě usnesení o snížení základního kapitálu nesmělo být na újmu věřitelům společnosti, kteří poskytli společnosti úvěr ještě na základě původní výše základního kapitálu. Usnesení valné hromady společnosti o snížení základního kapitálu muselo být proto třikrát oznámeno ve veřejných listech a věřitelé společnosti museli být zároveň vyzváni k přihlášení svých pohledávek. Známí věřitelé společnosti měli být k přihlášení

⁷⁷ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 133

pohledávek vyzvání osobně. S výplatou nesmělo být začato dříve než po uplynutí tří měsíců od posledního uveřejnění oznámení ve veřejných listech. Obchodní zákoník tak poskytoval ochranu věřitelům společnosti, kteří měli možnost uspokojit své pohledávky z částek určených k vyplacení akcionářů.

V souvislosti se snížením základního kapitálu stanovil akciový regulativ povinnost upravit ve stanovách společnosti tzv. sukcesivní amortizaci akcií společnosti, u těch akciových společností, které v době svého zániku nebudou mít kapitál, který by byl vyplacen akcionářům z důvodu např. přechodu majetku bezplatně na stát, spotřebování společenského jmění, časově omezeného trvání práv tvořících společenského jmění. Akcie byly pak amortizovány pravidelně vylosováním podle zvláštního umořovacího plánu z čistého jmění společnosti, proto nebylo třeba splňovat veškeré náležitosti nutné ke snížení základního kapitálu. Za vylosované akcie mohly být jejich majitelům vydány požitkové listy, s nimiž byla spojena práva hlasovací a majetkové nároky. Majitelům nevylosovaných akcií však stanovy dle akciového regulativu určily přesnou část čistého zisku, která se mezi ně rozdělila, a část likvidačního zůstatku odpovídajícího nominální hodnotě akcií pro případ zrušení společnosti. Místo sukcesivní amortizace mohl být stanovami vytvořen umořovací fond doplňovaný z ročního čistého zisku.

3.5.9 Zánik a zrušení

K zániku akciové společnosti docházelo z těchto důvodů:

- uplynutím doby, na níž byla společnost založena; na rozdíl od veřejné obchodní společnosti nebylo možné pokračování ve společnosti po uplynutí doby bez dalšího; chtěli-li společníci v provozování společnosti pokračovat, museli se usnést na změně stanov;
- usnesením akcionářů; na rozdíl od obchodního zákoníku, který nepodmiňoval platnost usnesení kvalifikovanou většinou, vyžadoval akciový regulativ k platnosti usnesení přítomnost akcionářů oprávněných k hlasování alespoň za třetinu akciového kapitálu a souhlas alespoň tří čtvrtin přítomných;
- nařízením správního úřadu, klesl-li základní kapitál o polovinu nebo podle spolkového zákona; orgánem věcně a místně příslušným byla zemská správa politická, v jejímž obvodu měla společnost své sídlo;

- prohlášením konkursu na jmění společnosti pro platební neschopnost nebo pro předlužení společnosti; výkon funkce statutárních a kontrolních orgánů byl omezen pravomocemi kridatáře; akcionáři nemohli v konkursu přihlásit svoje pohledávky na vrácení vkladů, neboť společenské jmění představovalo jedinou záruku věřitelů, avšak mohli přihlásit pohledávku na vyplacení dividendy určené již valnou hromadou;
- dosažením účelu společnosti, nebo pro nemožnost dosažení účelu společnosti. Stanovy mohly vymezit další skutečnosti, jež byly důvodem zániku společnosti.

Zánik společnosti, kromě prohlášení konkursu na jmění společnosti musel být představenstvem ohlášen k zápisu do obchodní rejstříku.

K úplnému zrušení akciové společnosti, nikoliv jejímu zániku, docházelo fúzí s jinou akciovou společností, přeměnou na společnost s ručením omezeným a amortizací veškerých akcií v případě, že majitelé amortizovaných akcií ze společnosti vystoupili.

3.5.10 Likvidace

Na rozdíl od společnosti veřejné byla likvidace obligatorním důsledkem zániku akciové společnosti, ledaže byl na její jmění prohlášen konkurs. Po dobu likvidace se právní režim akciové společnosti řídil týmiž předpisy jako v době před jejím zánikem, zejména pak stanovami, společenskou smlouvou, obchodním zákoníkem, akciovým regulativem, spolkovým zákonem a občanským zákoníkem. Výjimky se pak týkaly samotného procesu likvidace, kdy na místo představenstva nastoupil likvidační orgán a kompetence všech orgánů byla zúžena na dosažení cílů a úkolů likvidace. Likvidátoři, přebírající svou působnost okamžikem zápisu do obchodního rejstříku, byli ustanoveni buď již ve stanovách společnosti, nebo ad hoc usnesením valné hromady akcionářů, anebo jejich působnost vykonávali členové představenstva. Likvidátoři mohli být odvoláni pouze usnesením valné hromady, nikoliv jako u veřejné obchodní společnosti soudním rozsudkem. Oprávnění likvidátorů jako u veřejné obchodní společnosti zahrnovalo vedení obchodu a zastupování společnosti; dle akciového regulativu byli však oprávněni mimo veřejnou dražbu zcizit nemovitost náležející společnosti jen na základě usnesení valné hromady. Likvidátoři měli po zpeněžení jmění společnosti provést jeho

konečný rozvrh mezi akcionáře společnosti, když s výplatou mohlo být započato až po uhrazení všech dluhů společnosti, resp. po uplynutí tří měsíců ode dne posledního oznámení v tisku. O zániku společnosti se dozvěděli věřitelé jednak z oznámení uveřejněného opakovaně třikrát ve veřejných listech současně s výzvou, aby se věřitelé u společnosti přihlásili, jednak známi věřitelé ze zvláštního dopisu, kterým byli vyzváni k přihlášení pohledávky. Likvidátor uspokojil pouze ty z přihlášených pohledávek, které byly splatné, nepodmíněné a nesporné. Částky pohledávek věřiteli nepřihlášených nebo sporných likvidátor složil v hotovosti k soudu. Porušili-li likvidátoři a členové představenstva při rozdělování společenského jmění zákonná kogentní ustanovení, ručili věřitelům osobně a solidárně za škodu tím způsobenou. Jmění se mezi akcionáře dělilo, nebylo-li upraveno jinak, v poměru nominálních hodnot jejich akcií. Rovněž podíl na likvidačním zůstatku nevyzvednutý akcionářem se uložil u soudu. Obchodní zákoník neukládal likvidátorům povinnost předložit valné hromadě konečné vyúčtování a rozdělovací plán a dále podat návrh na výmaz společnosti z obchodního rejstříku.

3.5.11 Fúze

„Fúze, tj. splynutí dvou akciových společností záleží v tom, že jednak akciová společnost převádí svoje aktivní a pasivní jmění jako celek na jinou akciovou společnost, která přijímá akcionáře společnosti, převádějící jmění, za svoje členy, poskytující jim v náhradu svoje akcie.“⁷⁸ Společnost převádějící své jmění se tedy zrušila a společnost nabývající jmění zvýšila svůj základní kapitál.

Předpokladem pro uzavření smlouvy o fúzi představenstvy obou společností bylo usnesení valných hromad o fúzi, když u společností převádějící jmění, neurčily-li stanovy jiný poměr hlasů, muselo být přijato jednomyslně všemi akcionáři, a schválení těchto usnesení ministerstvem vnitra. Po uzavření smlouvy o fúzi provedlo představenstvo přejímající společnosti zvýšení základního kapitálu a podalo návrh na zápis zvýšení do obchodního rejstříku. Představenstvo převádějící společnosti pak podalo návrh na zápis zrušení společnosti. Okamžikem zápisu do obchodního rejstříku přecházelo v mezích smlouvy o fúzi jmění společnosti převádějící univerzální sukcesí na společnost přejímající. Sloučení jmění obou společností

⁷⁸ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Třpos, 1924, str. 144, 145

mohlo být provedeno až po uspokojení nebo zajištění věřitelů převádějí společnosti, avšak ne dříve, než po uplynutí tří měsíců ode dne posledního oznámení o zrušení společnosti ve veřejných listech. Do té doby měla být jmění společnosti spravována odděleně, i když vůči třetím osobám neměla oddělená správa zvláštní účinky.

3.5.12 Cizozemské akciové společnosti

Cizozemské akciové společnosti, tj. společnosti mající své sídlo dle stanov v cizině a vykazující dle platného práva znaky akciové společnosti, mohly v tuzemsku provozovat obchody pod vlastní firmou a po živnostensku, byly-li k provozování připuštěny ministerstvem vnitřního obchodu.

Do obchodního rejstříku se zapisovala tzv. reprezentace, neboli zastoupení cizozemské akciové společnosti. Zápis zastoupení neměl význam konstitutivní, pro uznání cizozemské akciové společnosti jako právnické osoby stačilo její připuštění k provozu. Zástupcem mohla být fyzická osoba mající své trvalé bydliště v místě zastoupení. „Tato zastupuje cizozemskou společnost před soudem i mimo soud s neomezenou plnou mocí ve všech záležitostech, majících základ v provozování podniků v tuzemsku.“⁷⁹

Práva a povinnosti cizozemské akciové společnosti se posuzovala jednak podle připouštěcího výnosu, jednak podle zákonných předpisů platných pro tuzemské akciové společnosti. V připouštěcím výnosu byla uvedena doba pro provozování činnosti, dále též okruh provozovaných obchodů. Jakékoliv změny, rozšíření či prodloužení připouštěcího výnosu podléhaly novému rozhodnutí dozorčího úřadu.

3.6 Komanditní společnost na akcie

„Komanditní společnost na akcie je obchodní společnost, při níž alespoň jeden člen ručí osobně a neobmezeně za závazky společnosti (komplementář), kdežto ostatní (komanditisté) účastní se pouze vklady na základní kapitál, rozložený na

⁷⁹ Malovský-Wenig Arnošt, Příručka obchodního práva, Praha, Československý kompas v Praze, 1947, str. 338

akcie.⁸⁰ Částka základního kapitálu rozdělená na akcie u tohoto typu společnosti vyjadřovala pouze sumu, kterou přispěli k vytvoření počátečního společenského jmění komanditisté, ačkoliv mohlo být tvořeno i vkladem komplementáře. Zákon připouštěl vydání pouze akcií na jméno, v nejnižší nominální hodnotě 600,- Kč. Akcie na majitele nebo v nižší nominální hodnotě byly neplatné a vydavatelé ručili držitelům solidárně za škodu s emisí spojenou.

Předpokladem vzniku akciové komandity bylo dle ustanovení obchodního zákoníku a zákona spolkového (když akciový regulativ se nepoužije):

- a) upsání celého základního kapitálu a splacení alespoň jedné čtvrtiny upsaných akcií v hotovosti každým komanditistou; přípustné bylo jak založení simultánní, sukcesivní nebo kvalifikované, kdy bylo nutné schválení apportu nebo zvláštní výhody společníka ustavující valnou hromadou;
- b) uzavření společenské smlouvy ve formě soudní nebo notářské listiny;
- c) povolení státního orgánu v souladu se spolkovým zákonem;
- d) zápis do obchodního rejstříku na základě ohlášky učiněné všemi komplementáři doložené společenskou smlouvou, koncesní listinou, osvědčením o úpisu, o splacení upsaných akcií a o volbě dozorčí rady; zápis měl konstitutivní účinky.

Členství v akciové komanditě bylo možno nabýt jak originárním, tak derivativním způsobem. Originárním způsobem nabývali členství všichni komplementáři, jak při založení společnosti, tak při pozdějším přistoupení, a komanditisté, kteří upsali akcie při založení společnosti nebo při zvýšení základního kapitálu. Derivativním způsobem nabývali členství pouze komanditisté, neboť komplementáři nesměli své podíly zcizit. Akcie na jméno se převáděly indosamentem s tím, že převod musel být společnosti oznámen a vyznačen v knize akcionářů. Komanditisté akciové komandity mohli ze společnosti vystoupit či být vyloučeni za stejných podmínek jako komanditisté běžné komanditní společnosti. Členství komanditistů mohlo dále zaniknout v kadučním řízení jako sankce za prodlení se splácením upsaných akcií a dále amortizací akcií.

Organizace akciové komandity představovala období organizace společnosti akciové, funkci představenstva však vykonávali komplementáři, kteří byli oprávněni k vedení závodu a k zastupování společnosti před i mimo soud. „K vedení závodu (správě v poměru vnitřním) komplementáři souhlasu komanditistů nepotřebují, leč,

⁸⁰ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 147

že by šlo o jednání převyšující meze obvyčejného provozu obchodní živnosti.“⁸¹ Dozorčí rada byla též orgánem obligatorním, skládajícím se nejméně z pěti členů. Dozorčí rada byla volena nejprve na jeden rok, později nejdéle na pět let. Byla orgánem dohlédacím, dále vykonávala usnesení valné hromady komanditistů, svolávala valné hromady a vedla spory proti komplementářům. Valná hromada, která nebyla u akciové komandity na rozdíl od akciové společnosti nejvyšším orgánem, nýbrž pouze orgánem spolurozhodujícím, pak vykonávala práva, která ze zákona nebo společenské smlouvy přísluší komanditistům proti komplementářům. Valná hromada rozhodovala prostou většinou hlasů a každá akcie představovala jeden hlas, nestanovila-li společenská smlouva jinak. O svolání valné hromady platila obdobná ustanovení jako pro svolání valné hromady akciové společnosti.

Pokud jde o právní postavení společníků, vztahovala se na komplementáře ustanovení společníků veřejné obchodní společnosti. Pouze komplementáři tak společnost mohla prominout vklad či jeho část, ke kterému se zavázal; pouze pro komplementáře platil konkurenční zákaz, pouze jeho vklad musel být ročně úročen ve výši 6 %. Obě skupiny společníků měly právo na podíl na zisku, na likvidačním zůstatku v případě zániku společnosti a právo kontrolní. Kontrolní právo vykonávali komanditisté prostřednictvím dozorčí rady, které komplementáři předkládali každoročně bilanci k prozkoumání. O výsledku své kontrolní činnosti informovala dozorčí rada valnou hromadu. Na základě usnesení valné hromady mohla dozorčí rada podat u obchodního soudu návrh na předložení bilance kdykoliv, byly-li pro to vážné důvody.

Ke změně společenské smlouvy bylo třeba souhlasu všech komplementářů a usnesení valné hromady komanditistů, která se usnášela prostou většinou hlasů. Změna společenské smlouvy musela být učiněna v soudní nebo notářské formě, schválena státním orgánem a zapsána do obchodního rejstříku. Spočívala-li změna ve snížení základního kapitálu, mohla být výplata komanditistům provedena až po uplynutí jednoho roku ode dne zápisu změny společenské smlouvy do obchodního rejstříku.

Na právní úpravu zániku akciové komandity se subsidiárně použila ustanovení veřejné obchodní společnosti, když zánik nezpůsobila smrt komanditisty, prohlášení konkursu na jmění komanditisty, neschopnost spravovat své jmění na

⁸¹ Štěpina Jaroslav, *Obchodníci a obchodní společnosti se zvláštním zřetelem k právu firemnímu*, Praha, Nakladatel Josef Svoboda v Praze, 1935, str. 295

straně komanditisty nebo výpověď soukromého věřitele komanditisty. Zánik společnosti musel být zapsán do obchodního rejstříku. Jako u společnosti akciové byla i u akciové komandity likvidace obligatorní. Likvidátory byli, nebylo-li ve společenské smlouvě stanoveno jinak, všichni komplementáři a jedna nebo více osob zvolených valnou hromadou komanditistů. Jinak platila až na výjimky ustanovení pro likvidaci veřejné obchodní společnosti.

3.7 Společenstvo svépomocné

„Svépomocná společenstva výrobní a hospodářská ve smyslu zákona ze dne 9. dubna 1873, č. 70 ř.z., jsou spolky s neuzavřeným počtem členů, které mají za účel podporovati výdělek, nebo hospodářství svých členů společným provozováním obchodů, nebo poskytováním úvěrů.“⁸² Jak vyplývá z definice společenstva v ustanovení § 1 výše uvedeného zákona, jeho znaky byly:

- a) neuzavřený počet členů, když možnost stanovit ve společenstevní smlouvě pevně počet členů byl vyloučen přímo ze zákona; noví členové mohli, splní-li podmínky určené stanovami, kdykoliv do společenstva vstoupit. Tento znak odlišoval společenstvo od občanskoprávní společnosti i od společností dle obchodního zákoníku, a to jak osobních, tak kapitálových. Tyto společnosti mohly být zřízeny pouze mezi určitými osobami, resp. u kapitálových společností byla výše základního kapitálu a výše vkladů každého společníka určena přesnou sumou.
- b) účel sdružení – podpora živnosti nebo hospodářství členů, tedy umožnit svým členům zvýšit příjmy nebo snížit výdaje, např. používáním dílen, strojů, skladišť, bytů apod. „Poskytování zápůjček nečlenům nepříčí se nikterak ustanovení § 1 zákona ze dne 8. dubna 1873.“⁸³
- c) prostředek k dosažení účelu – společné provozování obchodů nebo poskytování úvěrů.

Pokud jde o členění společenstev, zákon rozlišoval podle jejich předmětu podnikání záložní a úvěrní spolky, spolky surovinové a skladištní, produktivní

⁸² Dr. Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 163

⁸³ Rozsudek c. k. Nejvyššího soudu z 4. 2. 1909 čj. RIII.22/9, časopis Právník, ročník 1909, str. 545

družstva, konzumní spolky a bytová družstva. Vedle tohoto členění přišla právní praxe se systematičtějším:

- A. společenstva výrobní, jejichž účelem bylo zvýšit zisk výrobní činnosti členů, zahrnující společenstva těžící a zpeněžující suroviny, společenstva zpracovávající suroviny na zboží, společenstva stavební, společenstva provozující živnosti námezdné, tj. provádějící za úplatu dílo nebo službu a družstva grafická;
- B. společenstva distributivní, jejichž účelem bylo snížit výdaje členů vynakládané jednak při provozování živností a zemědělské činnosti, jednak v domácnosti, např. společenstva strojová, společenstva surovinová a jiná nákupní družstva, společenstva skladištní a odbytová, spolky konzumní, bytová družstva, společenstva záložní a úvěrní;
- C. společenstva pojišťovací; provozující na základě povolení státu pojišťovací obchody.

S ohledem na rozsah ručení členů společenstva za jeho závazky, resp. s ohledem na rozsah uhrazovací povinnosti členů společenstva, společenstevní zákon rozlišoval společenstva s ručením neomezeným a společenstva s ručením omezeným, když rozsah ručení byl určen stanovami společenstva. „V obou typech (obmezeného i neobmezeného ručení) jde však jen o ručení podpůrné, subsidiární, to znamená, že k němu dochází pouze v tom případě, když věřitelé družstva nejsou zcela uspokojeni ve svých pohledávkách při konkursu nebo likvidaci společenstva ze společenstevního jmění.“⁸⁴ „Změnu společenstva s ručením neobmezeným ve společenstvo s ručením obmezeným není lze provést změnou stanov, nýbrž zrušením (likvidací) společenstva dosavadního a založením nového.“⁸⁵

Společenstva měla dle § 12 výše uvedeného zákona způsobilost k právům i způsobilost být stranou v procesu, byla tedy právníckými osobami, jejichž právní úprava byla svěřena speciálnímu zákonu. Společenstva byla obchodníky pouze tehdy, provozovala-li po živnostensku obchody ve smyslu obchodního zákoníku. V takovém případě se subsidiárně použila k úpravě právních vztahů též ustanovení obchodního zákoníku. Společenstevní zákon však všem sdružením, bez ohledu na skutečnost, zda byla obchodníky či nikoliv, ukládal povinnost mít firmu, vést knihy a nechat se zapsat do zvláštního rejstříku.

⁸⁴ Štěpina Jaroslav, *Obchodního a obchodní společnosti se zvláštním zřetelem k právu firemnímu*, Praha, Nakladatel Josef Svoboda v Praze, 1935, str. 395

⁸⁵ Rozhodnutí c.k. Nejvyššího soudu z 18. 4. 1901 č. 5032, časopis Právník, ročník 1901, str. 424

Podle ustanovení § 7 společenstevního zákona musel být u každého obchodního soudu veden rovněž rejstřík společenstevní pro společenstva se sídlem v jeho obvodu, který zahrnoval jak rejstřík samotný, tak knihu příloh. Pro rejstřík společenstevní platily podle ustanovení odstavce druhého předpisu obchodního zákona o rejstříku obchodním. Zápis do společenstevního rejstříku měl konstitutivní účinky pouze v případě vzniku společenstva a v případě změny společenstevní smlouvy.

3.7.1 Vznik

Podmínkami vzniku společenstva bylo podle společenstevního zákona:

- a) sepsání společenstevní smlouvy (stanov) v písemné formě; smlouva musela obligatorně obsahovat údaje individualizující společenstvo, tj. firmu a sídlo, předmět podniku, částku vkladu, určení, zda jde o společenstvo s ručením omezeným nebo neomezeným. Jako další obsah stanov uvádělo ustanovení § 5 společenstevního zákona např. dobu trvání, vznik a zánik členství, práva a povinnosti členů, hospodaření společenstva včetně rozdělování zisku a ztráty, orgány společenstva, jejich působnost, rozhodování, složení apod. Vzhledem k tomu, že veškerá ustanovení společenstevního zákona měla kogentní charakter, nebylo možné je stanovami vyloučit či upravit odchylně.
- b) přistoupení členů, když minimální počet vyplývající z pojmu společenstva byl dva. Přistoupit ke společenstvu bylo možné pouze úkonem učiněným v písemné formě.
- c) zápis společenstevní smlouvy do společenstevního rejstříku; jména členů společenstva se rejstříkovému soudu neoznamovala, zapisovala se pouze do seznamu členů.

3.7.2 Členství

Členem společenstva se mohla stát každá fyzická nebo právnická osoba, a to buď originárním nebo derivativním způsobem. Předpokladem originárního nabytí členství bylo písemné prohlášení vyjadřující vůli osoby stát se členem společenstva, které muselo být akceptováno zakladateli, resp. představenstvem společenstva, popř. jiným orgánem určeným stanovami, a převzetí alespoň jednoho vkladu.

Společenstevní smlouva mohla vyloučit nutnost akceptace přihlášky ze strany společenstva. Převod členství, tedy derivativní způsob jeho nabytí byl zákonem připuštěn pouze u společenstev s ručením omezeným. Předpokladem převodu členství bylo písemné prohlášení nabývajícího, že přistupuje za člena, a schválení převodu členství představenstvem. Společenstevní smlouva mohla i u převodu členství nutnost svolení představenstva vyloučit. Člen převádějící své členství vystupoval ze společenstva teprve ke konci obchodního roku, v němž se převod uskutečnil, nový člen nabýval členství se všemi právy a povinnostmi k počátku nového obchodního roku. Dalším z derivativních způsobů nabytí členství bylo dědění, které bylo připuštěno opět pouze u společenstva s ručením omezeným.

Členství zanikalo z následujících důvodů:

- a) vystoupením, když člen musel svou vůli vypovědět členství projevit vůči orgánu oprávněnému výpovědi přijímat. Výpovědní lhůta činila nejméně 4 týdny s tím, že společenstevní smlouvou mohlo být u společenstev s ručením neomezeným stanoveno jinak. Práva vypovědět členství nemohl být člen stanovami zbaven zcela. Zákon však připouštěl omezení tohoto práva, např. časově.
- b) smrtí, a to u společenstva s ručením neomezeným. Společenstevní smlouva však mohla tento důvod zániku upravit u obou typů společenstev odchylně od úpravy zákonné.
- c) vyloučením z důvodů, způsobem a orgánem určeným stanovami, např. z důvodů prodlení se splátkami, prohlášení konkursu na jmění člena, ztráta svéprávnosti, odsouzení za trestný čin. Vyloučený člen mohl vyloučení napadnout u soudu určovací žalobou.
- d) výpovědí členství danou soukromým věřitelem člena, když podmínkami zániku členství byla bezvýsledná exekuce na jmění člena, rozhodnutí o exekuci na vypořádací podíl a výpověď členství dlužníka. Výpovědní lhůta byla vždy šestiměsíční.
- e) převodem všech závodních podílů na třetí osobu u společenstev s ručením omezeným.

Výpovědí člena, smrtí člena, výpovědí soukromým věřitelem člena a převodem zanikalo členství až koncem obchodního roku, v němž konkrétní událost nastala. Vyloučením nastával zánik členství okamžitě.

Představenstvo v sídle společenstva a u každého odštěpného závodu bylo povinno vést rejstřík členů obsahující jméno, příjmení, stav, počet převzatých podílů, den přístupu, den zániku členství.

3.7.3. Práva a povinnosti členů

Základní povinností člena společenstva byla „povinnost přispěti k utvoření společenstevního jmění (uhrazovací povinnost vkladová) a povinnost přispěti ku krytí schodku, jenž se objeví v konkursu, nebo konkursní likvidaci společenstva (uhrazovací povinnost schodková).“⁸⁶

Z ustanovení společenstevního zákona vyplývalo, že každý společník musel převzít nejméně jeden vklad, jeho minimální nebo maximální výše nebyla stanovena. Právní praxe zastávala názor, že vklady by měly být pro všechny členy stejné. Předmětem vkladu mohly být peněžní prostředky, ale též věci movité, nemovité či jiné majetkové hodnoty, tzv. přínosy. Stanovy by měly určit cenu, na níž se přínos ocenil a kolik podílů se za něj poskytovalo. Zákon rovněž nestanovil lhůty pro splacení vkladů ani důsledky prodlení se splácením vkladů, které měly být rovněž upraveny stanovami; pro důsledky prodlení bylo možné použít obecné předpisy občanského práva. Ustanovení stanov upravující lhůty pro splacení vkladů pozbývala platnosti okamžikem prohlášení konkursu na jmění společenstva nebo konkursní likvidace, nebylo-li možno věřitele uspokojit z jmění společenstva. Povinnost splatit vklad nemohla být členovi prominuta. Člen však mohl na rozdíl od společníků obchodních společností započíst svou pohledávku za společenstvem proti pohledávce společenstva na splacení vkladu. Ze zákona nebyl člen povinen svůj vklad zvýšit nad částku určenou stanovami nebo ho doplnit, jestliže byl zmenšen ztrátami.

Nebylo-li možné v konkursu nebo v konkursní likvidaci uspokojit pohledávky věřitelů úplně ze jmění společenstva, vznikala členům uhrazovací povinnost schodková. Schodek měl být v první řadě kryt vymožením vkladových splátek, které nebyly v době zrušení společenstva splatnými. Nestačily-li tyto prostředky, bylo nutné členy přimět k poskytnutí dalších příspěvků, a to v případě potřeby až do výše jejich ručení. U společenstev s ručením neomezeným mohly být tedy požadovány příspěvky bez jakéhokoliv omezení, u společenstev s ručením

⁸⁶ Wenig Arnošt, *Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 185

omezeným byl pak každý jeho člen povinen přispět nejen svým vkladem, ale i další částkou rovnající se výši vkladu, nebylo-li ve společenstevní smlouvě stanoveno ručení vyšší. Uhrazovací povinnost postihovala i bývalé členy, a to člena společenstva s ručením neomezeným po dobu dvou let ode dne, kdy byl zánik členství zapsán do rejstříku členů, člena společenstva s ručením omezeným po dobu jednoho roku po uplynutí obchodního roku, v němž členství zaniklo, pokud společenstevní smlouva nestanovila delší dobu ručení. Uhrazovací povinnost bývalých členů se vztahovala toliko na krytí pohledávek vzniklých v době trvání jejich členství, a v případě převodu členství ve společenstvu s ručením obmezeným, jen pokud nebylo možné příspěvek získat od nabyvatele podílu. Započtení uhrazovací povinnosti schodkové bylo možné pouze s pohledávkou za společenstvem, a to v částce připadající na tuto členovu pohledávku podle schváleného rozdělovacího návrhu.

Dále byl člen povinen nést spolu s ostatními ztrátu schválenou valnou hromadou. Způsob rozdělení ztráty mezi společníky určily stanovy. Podíl člena na ztrátě se připsal k tíži jeho závodního podílu. Pokud členství trvalo, nebyl člen povinen zaplatit společenstvu víc než stanovami určený vklad. V případě zániku členství musel člen, popř. jeho dědicové, zaplatit společenstvu částku pasivního salda, kterou jeho konto vykazovalo ke dni zániku členství. U společenstev s ručením omezeným tato výše nepřesahovala schodkovou uhrazovací povinnost.

Vedle výše uvedených povinností mohly další povinnosti uložit členům stanovy, např. povinnost účasti na valné hromadě, přijmout volbu člena orgánu společenstva, nevstupovat do jiného společenstva, opětovných dávek, nákupu pro potřeby domácnosti výhradně u společenstva apod. Stanovy však nemohly měnit donucovací ustanovení zákona.

„K právům členským náležejí zejména právo na úcastenství na správě společenstva (právo hlasovací, právo odporovati nezákonným usnesením valné hromady), právo na podíl v zisku, právo na vyplacení podílu vypořádacího a likvidačního, stanovami vytčená práva na používání společenstevních zařízení (např. na používání strojů, nástrojů, místností společenstva, na poskytování úvěrů, právo k nákupu zboží atd.).“⁸⁷ Ohledně výše uvedených práv platilo až na drobné odchylky totéž jako u práv akcionářů. S ohledem na skutečnost, že společenstva nebyla

⁸⁷ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 189

sdruženími výdělečnými, neměl člen společenstva na rozdíl od akcionáře právo na dividendu. Vliv na správu záležitostí společenstva mohl člen vykonávat pouze hlasováním na valné hromadě. „Ustanovení zákona, že právo hlasovací ve valné hromadě může být vykonáváno osobně nebo zástupcem, jest *ius cogens*.“⁸⁸ Kontrolní právo se vyčerpávalo nárokem na zaslání opisu schválených ročních uzávěrek a bilancí, právo nahlížet do předloh těchto dokumentů připravovaných pro účely jednání valné hromady členům společenstva nepříslušelo. Za trvání společenstva měl člen pravidelně nárok na hotovostní výplatu podílu na čistém zisku, který na něj dle stanov připadl. Stanovy však mohly určit, že část zisku připadne do rezervního fondu. Nebyl-li členův vklad zcela splacen, mohla společenstevní smlouva stanovit, že podíl na zisku se použije k doplňování vkladu. Byl-li členův vklad zmenšen zrátkami, mohl být podle stanov podíl na zisku použit na doplnění vkladu do původní výše. Jakmile vklad dosáhl výše předepsané stanovami, nevybrané podíly na zisku nezvyšovaly členům podíl, nýbrž se posuzovaly jako půjčka společenstvu. Ochrana členů, kteří v dobré víře přijali protiprávné výplaty podílu na zisku, nebyla ve společenstevním zákoně obsažena. Vyloučený, nebo vystoupivší člen, popř. dědic, měl nárok na vyplacení závodního podílu tak, jak ho určila účetní závěrka roku, v němž členství zaniklo. Výplata se provedla u společenstva s ručením neomezeným po uplynutí jednoho měsíce od sestavení účetní závěrky, u společenstva s ručením omezeným po zániku schodkové uhrazovací povinnosti, tj. po uplynutí jednoho roku od konce obchodního roku, v němž členství zaniklo.

3.7.4 Bilance

Společenstevní zákon ukládal představenstvu povinnost pečovat o to, aby byly vedeny potřebné knihy společenstva. Zákon však neobsahoval žádná ustanovení týkající se bilancování a oceňování bilančních položek. Tyto zásady měla obsahovat ze zákona společenstevní smlouva. Pro společenstva, která byla obchodníky, pak platila ustanovení zákoníku obchodního, pokud jde o obchodní knihy, o účetní závěrku a o bilanci.

⁸⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 6. 9. 1922, čj. RI.1017/22, časopis Právník, ročník 1922, str. 352

3.7.5 Změna stanov

Předpokladem změny stanov společenstva bylo:

- a) usnesení valné hromady vyhotovené v písemné podobě, když k platnému usnesení bylo třeba souhlas kvalifikované, alespoň dvoutřetinové většiny. Stejná kvalifikovaná většina byla nutná též pro zvýšení vkladové uhrazovací povinnosti i pro zvýšení schodkové uhrazovací povinnosti u společenstva s ručením omezeným.
- b) zápis do společenstevního rejstříku, který měl konstitutivní účinky.

3.7.6 Organizace společenstva

Orgány společenstva byly:

valná hromada;

představenstvo;

dozorčí rada.

Valná hromada a představenstvo byly orgány obligatorními, dozorčí rada orgánem fakultativním. Kromě těchto orgánů mohlo společenstvo zřídit stanovami další orgány a mít různé zmocněnce a úředníky.

Představenstvo

Podle ustanovení § 15 společenstevního zákona muselo mít každé společenstvo představenstvo, jehož členové měli být na rozdíl od společnosti akciové voleni valnou hromadou z řad členů společenstva. Složení představenstva, počet členů, délku funkčního období ponechával zákon autonomní úpravě společenstevní smlouvy. První členové byli zpravidla voleni ještě před zápisem společenstva do obchodního rejstříku, byli uvedeni již v návrhu stanov. Pozdější volba vyplývala z ustanovení stanov, nepřipustná byla ze zákona kooptace na uprázdněné místo. Funkce členů představenstva zanikala uplynutím funkčního období, smrtí člena, prohlášením konkursu na jmění člena, pozbytím členství v družstvu, odvoláním, vzdáním se nebo převzetím funkce v dozorčí radě. „Představenstvo je správním i zastupujícím orgánem společenstva, vede hospodářství společenstva a zastupuje je před soudem i mimo soud. V obojím směru je zapotřebí vždy kolektivního

spolupůsobení všech členů představenstva, zejména musí firmu společnosti podepisovati vždy všichni členové představenstva, neurčují-li něčeho jiného stanovy.“⁸⁹ Oprávnění představenstva zastupovat společenstvo se vztahovalo na veškerá jednání, k nimž byla podle občanského práva třeba zvláštní plná moc znějící na takový druh jednání, nevztahovalo se však jako u společnosti akciové na jednání, k nimž byla podle občanského práva třeba speciální plná moc znějící na určité právní jednání. Dále mohlo být oprávnění omezeno stanovami, avšak bez právního účinku vůči třetím osobám. Představenstvo zastupovalo společenstvo též před soudem, kde s ním bylo zacházeno jako se stranou. V poměru ke společenstvu se řídila práva a povinnosti představenstva podle stanov a usnesení valné hromady. Zákon společenstevní nestanovil, s jakou péčí se mají členové představenstva věnovat společenstevním záležitostem. Platily tedy předpisy občanského zákona, přičemž bylo rozhodující, zda člen byl podle stanov povinen přijmout volbu za člena představenstva či nikoliv. Byl-li povinen volbu přijmout, musel se věnovat záležitostem s péčí odpovídající průměrným, obyčejným schopnostem. Převzal-li funkci dobrovolně, ručil i za případnou mimořádnou péči a neobvyklé znalosti. Členové představenstva, kteří překročili meze svého zmocnění nebo jednali v rozporu se zákonem nebo stanovami, ručili osobně a solidárně za škodu tím způsobenou. Společenstevní zákon nestanovil pro členy představenstva konkurenční zákaz. Mezi zvláštní povinnosti představenstva patřilo:

- a) povinnost vést rejstřík členů obsahující jméno, příjmení, stav člena, nabytí členství, zánik členství, počet závodních podílů;
- b) povinnost pečovat o vedení potřebných knih;
- c) povinnost sestavit a uveřejnit účetní závěrku a rozvahu v prvních šesti měsících následujícího obchodního roku;
- d) povinnost pečovat o zápis usnesení valné hromady do protokolární knihy;
- e) povinnost zaslat každému členovi na jeho žádost opis společenstevní smlouvy, včetně změn a doplňků, opis účetních závěrek a bilancí;
- f) povinnost zasílat zemské politické správě opis stanov, jejich změnu a opis účetních závěrek a bilancí;
- g) povinnost provádět usnesení valné hromady učiněných platně podle stanov; provedení neplatných usnesení může představenstvo odmítnout.

⁸⁹ Wenig Arnošt, Příručka obchodního práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sešit 6, Brno, Typos, 1922, str. 283

Podle ustanovení společenstevní smlouvy mohli být zřízeni náhradníci nebo zástupci představenstva.

Dozorčí rada

Dozorčí rada byla orgánem fakultativním a společenstevní zákon ponechával smlouvě, aby určila počet jejích členů, způsob jejich volby. Členy dozorčí rady mohly být pouze osoby, které mohly být zvoleny členy společenstva, kromě osob zvolených do představenstva. Členové dozorčí rady mohli být valnou hromadou kdykoliv z funkce odvoláni. „Úkolem dozorčí rady je, aby dozírala ku správě společenstevních záležitostí ve všech jejích odvětvích; dozorčí rada může kdykoliv přesvědčiti se o stavu společenstevních záležitostí, může nahlédnouti kdykoliv do knih a spisů společenstva a přesvědčiti se o stavu společenstevní pokladny.“⁹⁰ Dozorčí rada byla dále oprávněna svolat kdykoliv valnou hromadu, bylo-li to nutné v zájmu společenstva. Bylo-li to třeba, měla dozorčí rada učinit opatření za účelem prozatímního vedení obchodů, včetně prozatímního zproštění členů představenstva a úředníků jejich oprávnění. Dozorčí rada též zastupovalo společenstvo ve sporech s členy představenstva, na nichž se usnesla valná hromada. Působnost dozorčí rady mohla být stanovami pouze rozšířena, např. zastupování společenstva při uzavírání smluv s členy představenstva. omezení zákonných oprávnění bylo neúčinné. Pokud jde o péči, s níž měli členové dozorčí rady spravovat společenstevní záležitosti, platilo vše, co u členů představenstva. „Společná usnášení se představenstva a dozorčí rady se stejným právem hlasovacím nestojí v odporu se žádným předpisem zákona ze dne 9. 4. 1973 č. 70 ř. z.“⁹¹

Valná hromada

„Valná hromada je orgán, jímž členové společenstva uplatňují svá práva v záležitostech společenstva.“⁹² Valná hromada volila a odvolávala členy dozorčí rady, představenstva, prokuristy a jiné úředníky a zmocněnce, ustanovovala a

⁹⁰ Wenig Arnošt, Příručka obchodního práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sešit 6, Brno, Třpos, 1922, str. 288

⁹¹ Rozhodnutí c.k. moravsko-slezského vrchního soudu z 24. 2. 1875 č. 1002, časopis Právník, ročník 1875, str. 234

odvolávala likvidátory, určovala rozsah oprávnění těchto orgánů v mezích zákona a stanov, stanovovala jejich odměnu, schvalovala roční účetní závěrku a bilanci, usnášela se o rozdělení zisku a ztráty, usnášela se o změnách stanov, o zrušení společenstva, o vedení sporů proti členům představenstva a dozorčí rady. Právo účastnit se valné hromady měl každý člen, jemuž příslušel jeden hlas, nestanovila-li smlouva jinak. Valná hromada se konala, nestanovily-li stanovy něco jiného, v sídle společenstva. V právní praxi existovaly rozpory, zda se valná hromada, nebyla-li ve stanovách jiná úprava, mohla konat i mimo sídlo společnosti. Souhlas s tímto názorem vyslovil Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí čj. RI 1017/22-1., ze dne 6. 9. 1922. Řádná valná hromada se svolávala v pravidelných obdobích, alespoň jednou do roka. Mimořádná valná hromada měla být svolána vždy, když to vyžadoval zájem společenstva. Dále zákon ukládal povinnost svolat mimořádnou valnou hromadu:

- a) jestliže dozorčí rada suspendovala členy představenstva, resp. prokuristy nebo úředníky;
- b) jestliže bylo z bilance sestavené likvidátory na začátku nebo v průběhu likvidace zřejmé, že aktiva společenstva včetně rezervního fondu a závodních podílů nestačí ke krytí dluhů společenstva; likvidátoři měli též navrhnout prohlášení konkursu;
- c) jestliže bylo z bilance společenstva s ručením omezeným patrné, že polovina částky splacené na vklady, byla ztracena;
- d) jestliže o to žádali minoritní společníci v písemné žádosti s uvedením účelu a důvodů návrhu.

Valnou hromadu svolávalo představenstvo, v době likvidace likvidátoři. Byla-li zřízena dozorčí rada, příslušelo toto právo též jí. Způsob svolání valné hromady upravovaly stanovy, např. vyhláškou, dopisem apod. Nebyla-li valná hromada svolána způsobem upraveným stanovami, její usnesení byla neplatná a společníci jim mohli odporovat. Pokud jde o obsah svolání, zákon vyžadoval vždy udání účelu. O předmětech neuvedených při svolání valné hromady se nebylo možné kromě svolání mimořádné valné hromady usnášet. Rovněž organizaci valné hromady, tj. řízení, jednání apod. upravovaly stanovy. Valná hromada byla usnášení schopná, nestanovila-li něco jiného společenstevní smlouva, byla-li přítomna nebo zastoupena alespoň desetina veškerého počtu členů. Nebyla-li valná hromada

⁹² Wenig Arnošt, Příručka obchodního práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sešit 6, Brno, Typos, 1922, str. 290

usnášení schopná, měla být svolána náhradní se stejným programem jednání, která byla usnášení schopná bez ohledu na počet přítomných nebo zastoupených členů. Valná hromada se usnášela, neobsahovaly-li stanovy jinou úpravu, absolutní většinou. Při rovnosti hlasů platil za usnesený návrh, pro který hlasoval předseda. Ke změně smlouvy a zrušení společenstva bylo třeba souhlasu alespoň dvou třetin odevzdaných hlasů. Usnesení valné hromady se zapisovalo do protokolární knihy, provádělo je představenstvo.

3.7.7 Zánik

Podle ustanovení § 36 společenstevního zákona zanikalo společenstvo:

- a) uplynutím doby stanovené společenskou smlouvou; mělo-li společenstvo pokračovat i dále ve své činnosti, bylo zapotřebí usnesení valné hromady o změně společenské smlouvy v tomto bodě učiněné před uplynutím shora uvedené doby. K platnosti usnesení bylo třeba kvalifikované dvoutřetinové většiny. Změna společenské smlouvy nabývala účinnosti zápisem do rejstříku.
- b) usnesením společenstva, a to kvalifikovanou dvoutřetinovou většinou.
- c) zahájením konkursu na jmění společenstva, jehož důvodem mohla být jak insolvence, tak předlužení. Povinnost podat návrh na zahájení konkursu z důvodu předlužení mělo představenstvo společenstva s ručením omezeným a z důvodu insolvence i z důvodu předlužení i likvidátoři obou druhů společenstev. Funkce členů představenstva, dozorčí rady nebo likvidátorů nezanikaly, byly však omezeny právy správce. Konkursní řízení nebylo možné v případě společenstev ukončit nuceným vyrovnáním.
- d) nařízením správního úřadu z důvodů rozšíření své činnosti nebo jednání nad rámec předmětu uvedeného v definici společenstva v § 1 společenstevního zákona, za což byli zúčastnění členové odsouzeni pravomocným trestním rozsudkem dle ustanovení § 88 společenstevního zákona. Trestním soudům byla uložena povinnost tyto rozsudky oznamovat politické zemské správě v místě sídla společenstva. Proti nález, jímž bylo společenstvo rozpuštěno, bylo možné do čtyř týdnů podat rekurs k ministerstvu vnitra. Právo zemské politické správy rozpustit společenstvo na základě trestního rozsudku zanikalo uplynutím tří měsíců ode dne právní moci rozhodnutí.

Společenstvo nezanikalo fúzí s jiným společenstvem. Úprava fúze však byla učiněna až vládním nařízením č. 259 Sb. ze dne 21. 9. 1939, které rozlišovalo mezi dobrovolným sloučením a přikázaným, resp. provedeným úřadem. Pro dobrovolné splynutí vyžadovalo nařízení stejný nebo podobný předmět podnikání a stejný způsob ručení, tedy splynout mohla jen společenstva s ručením omezeným, nebo neomezeným. Se splynutím musela vyslovit souhlas tříčtvrtinová většina členů přítomných na každé z valných hromad společenstev. Smlouva o fúzi vyžadovala písemnou formu a neprodlený návrh na zápis do rejstříku. Po provedení zápisu muselo představenstvo přejímacího nebo nově vytvořeného společenstva zápis fúze zveřejnit v Úředním listě současně s výzvou pro věřitele zrušených společenstev přihlásit ve lhůtě tří měsíců ode dne zveřejnění výzvy své pohledávky. Rovněž členové zrušovaných společenstev mohli ve lhůtě dvou měsíců ode dne zveřejnění zápisu fúze vypovědět své členství v přejímajícím, nebo v nově vytvořeném společenstvu. Vyžadoval-li to veřejný zájem, mohlo příslušné resortní ministerstvo po dohodě s ministerstvem spravedlnosti nařídít buď společenstvům, aby splynula, nebo splynutí samo provést. Pro celý postup se užíla ustanovení jako pro dobrovolnou fúzi.

Zánik společenstva, nenastal-li následkem zahájení konkursu nebo nařízením správního úřadu, muselo představenstvo ohlásit k zápisu do společenstevního rejstříku a třikrát uveřejnit v listech určených k publikování rejstříkových zápisů s výzvou, aby se přihlásili věřitelé společenstva. Zaniklo-li společenstvo následkem konkursu nebo nařízením správního úřadu, tato skutečnost se vyznačovala v rejstříku z úřední povinnosti.

Po zániku společenstva následovala obligatorně likvidace jeho jmění. Průběh likvidace upravený § 41 až 52 společenstevního zákona byl shodný s likvidací akciové společnosti. Z likvidační masy měli být nejprve uspokojeni věřitelé společenstva, a to podle splatnosti svých pohledávek. Ke krytí pohledávek dosud nesplatných měly být zadrženy potřebné částky. Zbývající část se použila k vyplacení částek členům společenstva, které hotově zaplatili na vklad. Nepostačovaly-li peněžní prostředky k výplatě hotovostních vkladů všech členů, rozdělily se mezi členy podle poměru jejich aktivních sald, nestanovila-li společenstevní smlouva jiný způsob rozvrhu ztráty. Zbyly-li po úplném vyplacení všech splátek na vklady nějaké peněžní prostředky, rozdělily se mezi členy podle předpisů společenstevní smlouvy o rozdělení zisku. Výše uvedeného rozdělování

jmění se účastnili i ti členové, jejichž členství sice zaniklo, ale jejichž vypořádací podíly nebyly ještě v době zániku společenstva splatnými. Členům společenstva s ručením neomezeným se likvidační zůstatky vyplatily ihned, jakmile byla zjištěna jejich výše. U společenstev s ručením omezeným bylo možné s výplatou začít až po uplynutí jednoho roku ode dne, kdy byly zánik společenstva a výzva věřitelům uveřejněny potřetí v listech určených k publikaci rejstříkových zápisů.

Repartiční řízení mělo být zavedeno:

- a) byl-li na jmění společenstva vyhlášen konkurs a nedostačovalo-li jmění k úhradě pohledávek konkursních věřitelů, nebo
- b) v případě konkursní likvidace, tj. nebyl-li konkurs vyhlášen na insolventní společenstvo z důvodu, že tu není většího počtu věřitelů nebo dostatečného jmění, nebo byl-li konkurs zrušen z některého z výše uvedených důvodů.

„Účelem repartičního řízení je stanovit výši příspěvků, jimiž jednotliví členové mají přispět ku krytí dluhů společenstva, pokud nejsou kryty jměním společenstva.“⁹³ Povinnost přispět neměli pouze členové společenstva, ale též ti členové, jejichž členství sice zaniklo, ale neuplynula ještě dvouletá, resp. jednoletá lhůta, nebo ti členové, kteří svůj závodní podíl převedli na třetí osobu, od níž nemohl být příspěvek vymožen, a byli tedy vázáni schodkovou uhrazovací povinností. Příspěvky nebylo možné vymáhat na jednotlivých členech žalobou; rozpočet příspěvků byl proveden správcem konkursní podstaty, případně představenstvem, resp. likvidátory, nebyl-li konkurs prohlášen. Rozpočet příspěvků schválený soudem tvořil exekuční titul.

Schodek zjištěný správcem konkursní podstaty měl být kryt především z částek potřebných k úplnému splacení vkladů, které v čase zániku společenstva ještě nedospěly. Tyto částky měly být vymáhány jen za účelem krytí schodku. Byli-li úhrn těchto částek větší, byli členové povinni zaplatit částky menší určené v poměru, v jakém se podle stanov podíleli na ztrátě společenstva. Nestačil-li úhrn těchto částek ke krytí schodku, byli členové společenstva povinni k doplatkům. Tyto doplatky měly být mezi povinné osoby rozvrženy podle poměru jejich vkladů, bylo-li to zapotřebí, až do plné výše jejich schodkové uhrazovací povinnosti. Splatil-li některý člen, jehož členství zaniklo, při vypořádání se společenstvem částku k úhradě ztráty, toto plnění se započítalo na jeho doplatek. Nedobytné částky rozvrhl správce

⁹³ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 198

konkursní podstaty, představenstvo nebo likvidátor na ostatní členy, a to splátku vkladu podle podílu na ztrátě společenstva a doplatek podle vkladů. Výpočet příspěvků schvaloval konkursní soud. Po předložení výpočtu oznámil konkursní komisař vyhláškou možnost nahlédnout do výpočtu a podat proti němu připomínky. K projednání případných připomínek bylo nařízeno vždy ústní jednání. Poté konkursní komisař rozhodl o případných námitkách, výpočet schválil nebo provedl jeho opravu. Usnesení o schválení výpočtu se vyhlásilo. Vykonatelným se soudně schválený výpočet příspěvků stal po uplynutí čtrnáctého dne ode dne soudního vyvěšení. Schválenému výpočtu příspěvků mohli členové odporovat rekursem za podmínky, že odpůrčí důvod uplatnili nejpozději při ústním jednání nařízeném k projednání výpočtu a připomínek, nebo že jej nemohli bez své viny uplatnit včas. Rekurs bylo třeba podat do 14 dnů ode dne vyvěšení schvalovacího usnesení. Jakmile se stal schválený výpočet příspěvků vykonatelným, byl správce podstaty, představenstvo nebo likvidátor povinen příspěvky vymoci. Byl-li podán proti předepsání příspěvku rekurs, exekuce mohla být odložena. Nebyly-li celé vybrané částky třeba ke krytí schodku, zbytek měl být vrácen těm členům, kteří zaplatili poměrně více než jiní. Nestačily-li naopak vybrané částky ke krytí schodku, vyhotovil správce, představenstvo nebo likvidátor podle stejných pravidel výpočet dodatečný. Člen, který zaplatil předepsaný příspěvek, nemohl vést postih proti ostatním členům.

Nebylo-li dostatek peněžních prostředků k úhradě nákladů konkursního řízení, a to ani v doplatech členů, mohlo být od konkurzu upuštěno nebo mohl být zrušen.

3.7.8 Nucená revize

„Nucená revize společenstev je upravena zákonem z 10. června 1903, č. 133 ř.z., podle něhož je každé zapsané společenstvo povinno podrobiti se alespoň každý druhý rok revizi, kterou má vykonati znalecký revisor, jenž není členem společenstva. Revize tyto se mají konati, i když společenstvo je ve stadiu likvidace.“⁹⁴ Revizora ustanovil:

⁹⁴ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 202

- a) svaz společenstev, bylo-li společenstvo jeho členem a vyhovoval-li svaz společenstev ustanovením výše uvedeného zákona;
- b) obchodní soud, v jehož obvodu mělo společenstvo své sídlo, nebylo-li toto členem svazu.

Účelem svazu společenstev vytvořeného podle zákona spolkového nebo společenstevního bylo provádění revize společenstev, která byla jeho členy, popř. ochrana jejich zájmů, udržování vzájemného styku mezi společenstvy. Svaz musel sdružovat alespoň 50 společenstev, nebo všechna společenstva v určité zemi, anebo všechna společenstva v určité zemi s tímž hospodářským cílem. Stanovy svazu musely obsahovat zejména územní rozsah svazu a předpisy o zřizování revizorů a o způsobu a rozsahu revize. Oprávnění svazu zřizovat revizory pro společenstva udělovala politická zemská správa, resp. ministerstvo vnitra, zahrnovalo-li území svazu více zemí. Revizi zemského výboru byla podrobena společenstva, která obdržela subvenci nebo zápujčku ze zemského jmění nebo ze záložny podrobené doзору zemského výboru, anebo z jiného jmění podrobeného tomuto doзору, a dále společenstva, která se ve svých stanovách podrobila doзору zemského výboru.

„Revise se vztahuje na všechna zařízení společenstva a všechna odvětví jeho správy, zejména má být zjištěno a v revizní zprávě vyznačeno, zda společenstvo zachovává zákonné a statutární předpisy.“⁹⁵ Revizor byl oprávněn vstoupit do provozoven a obchodních místností společenstva, nahlížet do knih a spisů, ověřovat stav pokladny, cenných papírů a zboží, požadovat sdělení a vysvětlení od orgánů a zmocněnců společenstva. O výsledku revize podal revizor zprávu představenstvu společenstva a ohlásil provedení revize obchodnímu soudu. Zpráva o revizi s případnými dodatky představenstva svazu společenstev byla pak předložena celém svému obsahu valné hromadě. Zjistil-li revizor porušení zákonných nebo statutárních předpisů, určil představenstvu přiměřenou lhůtu k odstranění závad. Neprokázalo-li společenstvo před uplynutím lhůty odstranění závad, předložil svazový revizor prostřednictvím představenstva svazu opis revizní zprávy s vysvětlivkami obchodnímu soudu. Revizor byl povinen zachovávat mlčenlivost o poměrech společenstva, o nichž se dozvěděl v souvislosti s revizní činností.

⁹⁵ Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924, str. 203

3.8 Společnost s ručením omezeným

„Společnost s ručením obmezeným je, právě tak jako společnost akciová, sdružení osob, provozujících podnik pod společnou firmou, při čemž společníci neručí osobně za závazky společnosti, nýbrž účastní se společenského podniku pouze vklady.“⁹⁶ Právní úprava byla obsažena v zákoně ze dne 6. 3. 1906, č. 58 ř.z. Společnost s ručením omezeným byla právním útvarem stojícím na rozhraní mezi společnostmi kapitálovou a společností osobní. Podoba se společností kapitálovou byla dána tím, že společníci zásadně nemají jiné povinnosti, než povinnost uhrazovací, tj. přispět k utvoření aktivního jmění, s nímž společnost provozuje svůj podnik. Společné rysy s osobními společnostmi spočívaly v možnosti osobní firmy, provádět písemné hlasování společníků, možnosti nabízet před valnou hromadou projednávající závěrku do knih a papírů společnosti, převod závodních podílů mezi živými pouze formou notářského zápisu.

Společnost s ručením omezeným byla právnickou osobou, která měla jako všechny ostatní obchodní společnosti způsobilost k právům a způsobilost být stranou v procesu. Byla vždy společností obchodní, i když předmětem podnikání není obchodní živnost. Byla též vždy považována za kupce plného práva, a to bez ohledu na výši výdělkové daně, kterou platila.

Kmenový kapitál byl výše uvedeným zákonem vymezen stejně jako základní kapitál akciové společnosti, tedy peněžitá částka určená společenskou smlouvou a utvořená z kmenových vkladů. Kmenový kapitál představoval pro věřitele minimální majetkový fond pro uspokojení jejich pohledávek. Minimální výše kmenového kapitálu byla zákonem stanovena ve výši 20 000,- K. Kmenový vklad byl tedy nejenom částí kmenového kapitálu, ale též mírou pro uhrazovací povinnost člena, který jej převzal. Minimální výše kmenového vkladu byla zákonem stanovena ve výši 500,- K, resp. 200,- K u místních, drobných společností, u společností provozujících silniční dráhy a u námořních společností plavebních, u nichž kmenový kapitál nepřesahoval 200 000,-K. Členství společníka se u společnosti s ručením omezeným nazývalo závodní podíl. Základem podílu byl vždy kmenový vklad, který se provozováním podniku společností buď zvětšoval, nebo zmenšoval, jako se zvyšovalo či snižovalo jmění společnosti. Se závodním podílem se dále pojila

⁹⁶ Wenig Arnošt, Příručka obchodního práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sešit 6, Brno, Typos, 1922, str. 171

členská oprávnění, např. právo hlasovací, právo kontrolní, ale též členské závazky, např. uhrazovací povinnost. Závodní podíl bylo možné převést mezi živými, zastavit a dědit. Nebylo možné však o závodních podílech vydávat listiny znějící na řad nebo na majitele. Porušení tohoto zákazu představovalo naplnění skutkové podstaty přečinu, za který stanovil trestní zákon trest vězení od jednoho týdne do jednoho roku nebo peněžitý trest od 1 000,- K do 20 000,- K.

3.8.1 Vznik

Předpokladem vzniku společnosti s ručením omezeným bylo:

- a) uzavření společenské smlouvy ve formě notářského zápisu;
- b) zápis do obchodního rejstříku;
- c) státní koncese, bylo-li předmětem podnikání nabytí nebo provozování železniční koncese, vydávání zástavních listů nebo založených bankovních dlužních úpisů nebo shánění a dopravování vystěhovalců.

Esenciálními ustanoveními společenské smlouvy byla:

- 1) firma a sídlo společnosti, když firma mohla být věcná nebo osobní a musela obsahovat doložku „společnost s ručením omezeným“ bez zkrácení slova společnost; sídlem společnosti mohlo být jen některé místo v tuzemsku;
- 2) předmět podniku, kterým mohl být jakýkoliv zákonně přípustný účel, kromě provozování pojišťovacích obchodů a politické činnosti;
- 3) výše kmenového kapitálu;
- 4) částka kmenového vkladu každého společníka, přičemž vklad mohl být buď v penězích, nebo v jiné majetkové hodnotě – přínos, který však musel být vyjádřen peněžitou částkou v korunách. Na každý vklad v penězích musela být při založení společnosti zaplacena nejméně čtvrtina, minimálně však 250,- K, resp. 100,- K u podniků místních, drobných apod. Přínosy musely být splaceny ihned v plném rozsahu. Veškeré vklady musely být ve volné dispozici jednatelů, společnost k nim získala vlastnické právo až vznikem, tj. zápisem do obchodního rejstříku.

Kromě těchto nezbytných požadavků mohla smlouva obsahovat další ujednání, avšak od zákonné úpravy se bylo možné odchýlit jen tehdy, jestliže to zákon výslovně připustil. Ustanovení společenské smlouvy odporující zákonu byla od počátku neplatná. Měly-li být některému ze společníků vyhrazeny zvláštní výhody, bylo

nutné, je ve smlouvě přesně a úplně popsat. Přesná pravidla shrnující rozsah a podmínky dávek, smluvní pokuty, základy pro vyměření náhrady, kterou společnost poskytovala za tyto dávky, měla společenská smlouva obsahovat v případě, že se někteří ze společníků zavázali k poskytování opětovných dávek nenáležících v penězích, ale v jiné majetkové hodnotě nad rámec kmenového vkladu. Společenská smlouva musela obsahovat taktéž ustanovení o příplatkové povinnosti, včetně jejího omezení poměrem ke kmenovému vkladu, chtěla-li společnost požadovat v budoucnu příplatky nad částku kmenových vkladů. Dále měla společenská smlouva obsahovat maximální výši zakládacích nákladů.

Společnost s ručením omezeným vznikala až zápisem do rejstříku u obchodního soudu, v jehož obvodu měla své sídlo. „Společnost s r. o. nemá, pokud nebyla zapsána do rejstříku, procesní způsobilost.“⁹⁷ Od založení společnosti do jejího zápisu existovala společnost jen podle práva občanského. Dokud společnost nebyla zapsána, ručily osoby jednající jejím jménem osobně a solidárně těm osobám, které nevěděly, že společnost dosud nevznikla. Společnost však po svém vzniku mohla tato jednání schválit a vstoupit do nich. Povinnost ohlásit společnost k zápisu měli všichni jednatelé. Společně s návrhem bylo třeba rejstříkovému soudu předložit společenskou smlouvu, seznam společníků, seznam jednatelů, státní schvalovací listinu, byla-li pro předmět podnikání nutná, podpisové vzory jednatelů. Součástí návrhu bylo prohlášení jednatelů ohledně splacení vkladů společníky. Za škodu způsobenou nepravdivými údaji v ohlášení ručili jednatelé společnosti osobně a solidárně. Rejstříkový soud přezkoumal návrh po stránce formální i materiální. Soud zápis společnosti do obchodního rejstříku povolil, jestliže ministerstvo vnitra nepodalo proti němu námitky ve lhůtě šesti týdnů ode dne doručení oznámení soudu ohledně žádosti na zápis.

Společnost s ručením omezeným mohla vzniknout také přeměnou společností doposud organizované v jiné asociační formě. Výše uvedený zákon připouštěl přeměnu na společnost s ručením omezeným pouze u společnosti akciové, u spolku na zisk a u hornického těžířtva.

Ohledně usnesení akciové společnosti o přeměně na společnost s ručením omezeným platila tatáž pravidla jako při zrušení společnosti. Toto usnesení nabývalo právní účinnosti až zápisem do obchodního rejstříku. Návrh na zápis usnesení o

⁹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 14. 2. 1922 Rc 1481 R I 108/22 Vážný,22,IV.a: 127

přeměně bylo nutno podat nejpozději do jednoho měsíce ode dne konání valné hromady, aby přechodný stav netrval příliš dlouhou dobu. Místně příslušný byl soud, v jehož obvodu měla mít sídlo nová společnost. V návrhu musely být prokázány tyto skutečnosti:

- a) akcionáři byli vyhláškou vyzváni k účasti na společnosti s ručením omezeným;
- b) akcionář, který se rozhodl účastnit nové společnosti, převzal částku přiměřenou jeho podílu na jmění akciové společnosti jako kmenový vklad v nové společnosti;
- c) podíl na jmění akciové společnosti připadající na akcionáře se určil na základě bilance sestavené zvlášť k tomuto účelu; bilance musela být schválena valnou hromadou, a to kvalifikovanou většinou tří čtvrtin základního kapitálu přítomného na valné hromadě;
- d) akcie přeměněné na kmenové vklady musely tvořit alespoň tři čtvrtiny základního kapitálu akciové společnosti;
- e) kmenový kapitál společnosti s ručením omezeným nesměl být menší než základní kapitál akciové společnosti;
- f) pokud se akcionář nezúčastnil nové společnosti, musel být kmenový kapitál uhrazen kmenovými vklady jiných osob; tyto vklady bylo nutno uhradit v plné výši a v hotovosti, neboť peněžní prostředky se použily k vyplacení vystupujících akcionářů.

Členové nové společnosti museli mezi sebou uzavřít společenskou smlouvu ve formě notářského zápisu, jmenovat jednatele, případně opatřit koncesi, bylo-li jí třeba k podnikání společnosti. Rejstříkový soud projednávající ohlášku o přeměně společnosti, sdělil své usnesení zároveň soudu příslušnému pro akciovou společnost, aby tento soud zapsal přetvoření akciové společnosti. Zároveň s přetvořením se akciová společnost vymazala z obchodního rejstříku a celé její aktivní i pasivní jmění přešlo ex lege univerzální sukcesí na novou společnost. Věřitelé zaniklé společnosti měli právo žádat uspokojení svých pohledávek od nové společnosti, která jim svým kmenovým kapitálem poskytovala stejnou jistotu. Na rozdíl od zrušení společnosti s likvidací nebylo třeba vyzývat věřitele společnosti k přihlášení svých pohledávek.

Přeměna spolků na zisk byla možná pouze do doby platnosti výše uvedeného zákona, tj. do 15. 6. 1906. Od tohoto data nebyla přeměna podle ustanovení § 101, odst. 1 možná.

Přeměna těžířstev byla možná pouze u těžířstev, která v době vyhlášení zákona, tj. 15. 3. 1906 existovala. Všichni těžíři se museli dále jednomyslně usnést

na přizpůsobení stanov těžářstva zákonu o společnosti s ručením omezeným a na přeměně v tuto formu obchodní společnosti. Usnesení bylo nutno osvědčit notářsky a schválit horním hejtmánstvím. S ohledem na skutečnost, že usnesení nahrazovalo společenskou smlouvu, muselo mít všechny její esenciální náležitosti. Přeměna nabývala účinnosti zápisem usnesení do obchodního rejstříku, poté se provedl výmaz těžářstva v knize těžářské.

3.8.2 Členství

Členství ve společnosti s ručením omezeným bylo možno nabýt jak originárním, tak derivativním způsobem. Původním způsobem se členství získávalo převzetím kmenového vkladu, a to buď při založení společnosti nebo později při zvyšování kmenového kapitálu. Zakladatelé projevovali vůli stát se členy společnosti podpisem společenské smlouvy, noví členové pak v prohlášení o převzetí ve formě notářského zápisu.

Derivativním způsobem se členství nabývalo převodem nebo zděděním závodního podílu, anebo převodem nebo zděděním dílu závodního podílu. Ohledně dědění závodního podílu platily všeobecné předpisy práva občanského. Smlouva o převodu obchodního podílu vyžadovala formu notářského zápisu. Další podmínky, na nichž byl převod závislý, mohla stanovit společenská smlouva, např. souhlas společnosti. Odepřela-li společnost souhlas s převodem závodního podílu, mohl být převod povolen obchodním soudem příslušným podle sídla společnosti v řízení nesporném, byly-li splněny následující podmínky:

- a) úplné splacení kmenového vkladu tvořícího základ převáděného podílu;
- b) neexistence dostatečných důvodů pro odepření souhlasu;
- c) převodem závodního podílu nedojde k poškození společnosti, ostatních společníků a věřitelů.

Usnesení soudu, kterým byl převod závodního podílu povolen, mohlo pozbýt účinnosti, oznámila-li společnost ve lhůtě jednoho měsíce od právní moci rozhodnutí společníku, který zamýšlel převod závodního podílu, doporučeným dopisem, že převod povolila za stejných podmínek na jiného nabyvatele, jehož iniciály zároveň uvedla.

Byl-li předmětem exekučního řízení prodej závodního podílu, který bylo možné podle společenské smlouvy převádět pouze se souhlasem společnosti,

exekuční soud nejprve určil jeho odhadní cenu, dále společnosti a všem věřitelům, kteří si vymohli soudní zabavení závodního podílu, oznámil povolení prodeje závodního podílu a jeho odhadní cenu. Nepřevzal-li ve lhůtě čtrnácti dnů ode dne oznámení společnosti podíl nabyvatel připuštěný společností, který současně zaplatil cenu ve výši odhadní hodnoty podílu, vykonal soud prodej závodního podílu podle exekučního řádu, aniž by k jeho převodu byl zapotřebí souhlas společnosti.

Převod závodního podílu, dobrovolný i nucený, musel být oznámen společnosti za účelem provedení zápisu do podílní knihy. Společností byl ze zákona za společníka pokládán pouze ten, kdo byl zapsán v podílní knize.

Převodce závodního podílu ručil subsidiárně s nabyvatelem za splátky na kmenový vklad, které se staly splatnými až po převodu závodního podílu, jestliže byl během posledních pěti let před výzvou k placení těchto splátek zaspán jako společník v podílní knize. Převodce dále ručil solidárně s nabyvatelem za splátky zadržené na závodním podílu v době ohlášení jeho převodu; nároky společnosti se promlčely ve lhůtě pěti let ode dne ohlášení zápisu převodu závodního podílu na nabyvatele do podílní knihy.

Převádět vedle celého závodního podílu bylo možné, též jeho díly. Na rozdíl od převodu celého závodního podílu nebylo dělení závodních podílů za účelem jeho převodu mezi živými umožněno přímo zákonem, nýbrž je musela výslovně připustit společenská smlouva. Pouze v případě dědění bylo dělení závodního podílu možné přímo podle zákonných ustanovení - § 79. Společenská smlouva mohla dovolovat dělení podílů s výhradou, že k převodu dílů vůbec nebo k převodu dílů osobám, které nebyly společníky, bylo třeba souhlasu společnosti. Společenská smlouva mohla vázat též rozdělení podílu mezi dědice zemřelého společníka na souhlas společnosti. Souhlas k rozdělení udělovali jednatelé, nebylo-li společenskou smlouvou udělení souhlasu vyhrazeno do pravomoci valné hromady. Souhlas učiněný v písemné formě musel obsahovat označení osoby nabyvatele i částku kmenového vkladu, kterou nabyvatel přejímal. Byl-li souhlas s rozdělením podílu odepřen, byli nabyvatelé oprávněni vykonávat práva z podílu jen společně a za povinnosti na ně připadající ručili solidárně.

Ze zákona nebylo možné dělit závodní podíl na menší díly, než byla minimální částka kmenového vkladu. Rovněž bylo nutno zachovávat předpisy o nejmenších splátkách na kmenový vklad. Zákon dále zakazoval převádět před uplynutím jednoho roku od zápisu společností do obchodního rejstříku díly

závodních podílů osobám, které již nebyly členy společnosti. Takový právní úkon byl od počátku neúčinný. Neúčinné bylo také nabývání vlastních závodních podílů společností a jejich převzetí jako zástavu. Zákon pouze umožňoval, aby společnost nabývala svých podílů exekučním pořádkem za účelem vymožení svých vlastních pohledávek.

Společník neměl právo jednostranně ze společnosti za jejího trvání vystoupit. Nechtěl-li být již jejím členem, mohl toho docílit jen převodem závodního podílu na jiného. Nedobrovolným způsobem bylo možné pozbýt členství ve společnosti vyloučením po provedení tzv. kadučního řízení. Kaduční řízení se zahajovalo, jestliže společník nesplatil včas splátky na kmenový vklad, resp. nesplatil včas příplatek.

3.8.3 Orgány

Orgány společnosti s ručením omezeným byly:

jednatelé;

dozorčí rada;

sbor společníků.

Jednatelé a sbor společníků byly orgány obligatorními; dozorčí rada musela být zřízena jen u společnosti, jejíž kmenový kapitál byl větší než 1 000 000,- K a počet společníků přesahoval 50. U ostatních společností byla orgánem fakultativním. Kromě těchto orgánů mohla společnost s ručením omezeným zřizovat i jiné zmocněnce a úředníky.

Jednatel

„Společnost má mít jednoho, nebo několik jednatelů. Za jednatele mohou být ustanoveni jen svéprávné osoby fyzické; společníky být nemusí, zřídí-li se však společníci za jednatele, platí to pouze pro dobu jejich členství ve společnosti.“⁹⁸ Jednatelé byli přímými zástupci společnosti, účinky právních jednání učiněných jednatelem jménem společnosti vznikaly přímo pro společnost. „Výdělečná činnost obchodního jednatele nemá povahy zaměstnání, vykonávaného ve služebním

⁹⁸ Wenig Arnošt, Příručka obchodního práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sešit 6, Brno, Typos, 1922, str. 187

poměru, když na straně jednatelově není smluvní povinnosti ke konání dotyčných služeb firmám jím zastupovaným po určitou dobu v tom směru, že by firma podle ujednání s jednatelem mohla na něm konání jeho služeb jako svého agenta vynutit a že by jednatel byl smluvně zavázán pro firmu po určitou nějakou dobu pracovat i tehdy, když by tak již činit nechtěl.⁹⁹ Jednatel byl ustanovován buď usnesením společníků nebo společenskou smlouvou. Jednatel mohl být kdykoliv ze své funkce odvolán. Společenskou smlouvou bylo možné upravit, že jednatel-společník mohl být odvolán pouze ze závažných důvodů, např. hrubé porušení povinností, úplná nezpůsobilost k řádnému vedení závodu apod. Ustanovení, odvolání jednatele či změna oprávnění zastupovat společnost, podléhala zápisu do obchodního rejstříku. „Zápis zániku zastupitelského oprávnění dočasných jednatelů do rejstříku není podmínkou tohoto zániku. Odvolání jednatelů, třebaže jsou dosud zapsáni v rejstříku, nejsou oprávnění zastupovati společnost a lze tuto okolnost namítati i naproti třetím osobám, jimž to bylo známo.“¹⁰⁰ Bylo-li ustanoveno jednatelů více, bylo třeba současně stanovit způsob zastupování společnosti, tj. každý samostatně nebo kolektivně. Jednatel či jednatele byli oprávněni k jednáním náležejícím k vedení společného závodu, nestanovila-li společenská smlouva jinak, všichni kolektivně. Jen při nebezpečí z prodlení byl oprávněn jednat každý z nich samostatně. Umožnila-li to společenská smlouva, aby každý jednatel vedl společný závod samostatně, nesmělo být učiněno jednání náležející k vedení závodu, odporoval-li mu jeden z jednatelů. Společenská smlouva však mohla toto právo veta vyloučit. Také při zastupování společnosti před soudem i mimo soud bylo zapotřebí, nestanovila-li společenská smlouva jinak, kolektivního spolupůsobení všech jednatelů, a to i v případě nebezpečí z prodlení. Společenská smlouva byla oprávněna stanovit, že k zastupování společnosti byl oprávněn též jeden jednatel kolektivně s prokuristou oprávněným k spolupodepisování firmy. Jednatelé byli vůči společnosti zavázáni zachovávat veškerá omezení stanovená společenskou smlouvou, usnesením společníků nebo nařízením dozorčí rady. Tato omezení však neměla vůči třetím osobám jakýkoliv účinek. Ze zákona plynuly jednatelům následující povinnosti:

- a) povinnost vynakládat při vedení obchodů a zastupování společnosti péči řádného obchodníka; při porušení povinnosti ručili společnosti solidárně za škodu tím vzniklou. Prokázali-li, že jednali podle usnesení společníků, svého ručitelského

⁹⁹ Nález Nejvyššího správního soudu ze dne 18. 3. 1931 Boh. F 5696 4264/31

¹⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 14. 12. 1926 Rc 6575 R II 310/26 Vážný.26, VIII.b: 1849

závazku se zprostili, vyjma případu insolvence společnosti a použití náhrady škody k uspokojení věřitelů.

- b) povinnost dodržovat konkurenční zákaz, tj. bez svolení společnosti neuzavírat obchody v jejím obchodním odvětví na svůj ani na cizí účet, bez svolení společnosti se neúčastnit na podnikání jiné obchodní společnosti stejného obchodního odvětví jako osobně ručící společníci, jednatelé, členové představenstva nebo dozorčí rady. Svolení udělované jednatelem výslovně nebo jednatelem-společníkem též mlčky bylo možné kdykoliv odvolat. Překročil-li jednatel konkurenční zákaz, mohl být společností odvolán z funkce jednatele bez nároku na případné odškodnění dle smlouvy se společností, dále společnost mohla nárokovat náhradu škody a aby uzavřené obchody byly pokládány za obchody uzavřené na její účet anebo u obchodů uzavřených na cizí účet, aby jí byla vydána náhrada obdržená jednatelem za uzavření tohoto obchodu nebo, aby jí byl postoupen nárok na tuto náhradu. Výše uvedená práva byla oprávněna společnost uplatnit pouze v subjektivní lhůtě tří měsíců po dni, kdy se všichni členové dozorčí rady dozvěděli o porušení konkurenčního zákazu, nebo, nebyla-li dozorčí rada zřízena, kdy se o porušení dozvěděli všichni ostatní jednatelé. Objektivní lhůta pro uplatnění práv činila pět let ode dne porušení konkurenčního zákazu. Nebylo-li právo uplatněno, zanikalo.
- c) povinnost bez předchozího schválení dozorčí radou, nebo ostatních jednatelů, nebyla-li dozorčí rada zřízena, neuzavírat sám se společností obchody vlastním nebo cizím jménem. Porušil-li tento zákaz, byl povinen společností nahradit škodu tím vzniklou. Ohledně náhradního nároku platila tatáž ustanovení jako při porušení konkurenčního zákazu.
- d) povinnost péče o vedení obchodních knih a o sestavování inventáře a bilance; dále povinnost sestavit účetní závěrku za uplynulý obchodní rok.
- e) povinnost vést podílní knihu obsahující jméno, povolání, bydliště, částku převzatého kmenového vkladu a částku splátek na převzatý vklad každého společníka, změny kmenového vkladu a každý převod kmenového vkladu. Vyjma převodu a rozdělení závodního podílu činili jednatelé zápis do podílní knihy na základě zákonné povinnosti dle společenské smlouvy, usnesení společníků, vykonaných splátek apod. Jednatelé dále předkládali v měsíci lednu obchodnímu soudu seznam společníků vypracovaný dle podílní knihy. Obdobný seznam vyhotovovali jednatelé při změně kmenového kapitálu, tj. seznam

příjematelů nových vkladů při zvýšení a seznam společníků opravený na základě usnesení při snížení. Za správnost údajů obsažených v podílní knize i v seznamech jednatelů ručili. Do podílní knihy měl právo nahlédnout každý, kdo prokáže právní zájem. Ve stádiu likvidace přecházela tato povinnost na likvidátory.

Vedle jednatelů mohli být na základě ustanovení společenské smlouvy zřízení i náhradníci, kteří na místo jednatelů nastupovali v okamžiku, kdy jim bylo zabráněno ve výkonu funkce. Vůči společnosti začínala působnost náhradníků až nástupem do funkce jednatele, vůči třetím osobám bylo jejich oprávnění zastupovat společnost neomezené.

Provozování obchodů společnosti a zastupování společnosti mohlo být svěřeno jednotlivým jednatelům v případě kolektivního výkonu jednatelského oprávnění, jiným zmocněncům a úředníkům společnosti. Jejich oprávnění vyplývala z plné moci jim udělené.

Dozorčí rada

Jak již bylo uvedeno výše, dozorčí rada byla obligatorním orgánem pouze u společností s ručením omezeným s velkým kmenovým kapitálem a současně vysokým počtem společníků. V ostatních případech byla orgánem pouze fakultativním. Dozorčí rada byla složena nejméně ze tří členů. Způsobilost být členem dozorčí rady vymezoval zákon pozitivně i negativně:

- a) svéprávná fyzická osoba;
- b) vyloučení osob, u nichž se nedávalo očekávat objektivnost při výkonu funkce: jednatelé, jejich zástupci, úředníci společnosti a osoby, které byly spojeny s těmito osobami manželstvím, příbuzenstvím nebo švagrovstvím, a to v pokolení vzestupném, sestupném, pobočném až do druhého stupně.

Ustanovení do funkce člena dozorčí rady se dělo volbou společníků nebo společenskou smlouvou u prvních členů dozorčí rady. Nebyla-li dozorčí rada zřízena, ačkoliv to zákon nebo společenská smlouva ukládaly, nebo byla-li dozorčí rada neúplná, členy ustanovil obchodní soud. Obchodní soud byl povinen ustanovit dozorčí radu též tehdy, bylo-li správním úřadem zřízencům společnosti přikázáno, aby ihned zastavili svou činnost. Ustanovení člena dozorčí rady delegací nebo kooptací bylo ze zákona vyloučeno. Funkce člena dozorčí rady zanikala odvoláním

ze strany společnosti, přičemž usnesení muselo být přijato tříčtvrtinovou většinou přítomných hlasů, uplynutím funkčního období, ztrátou způsobilosti být členem dozorčí rady, výrokem správního úřadu, když nařídil zřízenci společnosti ihned zastavit jeho činnost, a vzdáním se funkce. Složení dozorčí rady a veškeré změny podléhaly ohlášce k zápisu do obchodního rejstříku.

Do působnosti dozorčí rady náleželo:

- a) dohled na vedení závodu, tj. na hospodaření jednatelů vůbec, na účelnost, obchodnickou vhodnost a náležitou pečlivost veškerých jejich úkonů, včetně přezkoumávání účetní závěrky, výroční zprávy a návrhu na rozdělení zisku. O výsledku prozkoumání podávala zprávu valné hromadě společníků. Dozorčí rada byla rovněž oprávněna svolat valnou hromadu, kdykoliv to považovala za potřebné v zájmu společnosti.
- b) vliv na správu zahrnující oprávnění a povinnost odvolat jednatele, zmocněnce a jiné úředníky společnosti, činit v případě odvolání jednatele opatření k prozatímnímu vedení obchodů, dávat svolení jednatele k uzavření obchodu mezi ním a společností apod.
- c) zastupování společnosti, např. v případech sporů společnosti s jednatelem, sporů ohledně prohlášení usnesení valné hromady společnosti za zmatečné.

Další povinnosti mohla uložit dozorčí radě společenská smlouva. Výkon svých povinností měla dozorčí rada upravit dle zákona svým jednacím řádem.

Členové dozorčí rady byli povinni vykonávat svou funkci s péčí řádného obchodníka a ručili společnosti solidárně za škodu tím vzniklou. O důsledcích pro případ porušení povinností, včetně náhrady škod a jejich uplatňování ze strany společnosti platila obdobná ustanovení jako pro jednatele společnosti.

Sbor společníků neboli valná hromada

„Nejvyšším orgánem společnosti, rozhodujícím suveréně o osudech společnosti i společenského závodu, je sbor společníků.“¹⁰¹ Usnesení sboru se uskutečňovala buď hlasováním na valné hromadě nebo písemným hlasováním. Působnost valné hromady byla vymezena jednak obligatorně, jednak dispozitivně,

¹⁰¹ Wenig Arnošt, Příručka obchodního práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sešit 6, Bmo, Typos, 1922, str. 199

příčemž záleželo na ustanoveních společenské smlouvy, zda se od zákona odchýlila, či nikoliv. Obligatoriamente náleželo do kompetence valné hromady:

- a) rozhodování o existenci společnosti, tj. o změně společenské smlouvy, o zrušení společnosti, o splynutí společnosti s jinou společností akciovou nebo společností s ručením omezeným;
- b) rozhodování organizační povahy, tj. volba a odvolání jednatelů a jejich zástupců, volba a odvolání členů dozorčí rady, ustanovení likvidátorů a odvolání likvidátorů neustanovených soudem, udělování prokury nebo obchodní plné moci k veškerému obchodnímu provozu;
- c) opatření kontrolní povahy, tj. zkoumání a schvalování účetní závěrky a udílení absolutoria jednatelům a dozorčí radě, likvidátorům, usnášení se o zprávě znaleckých revisorů;
- d) opatření majetková, tj. rozdělení čistého zisku, vyloučení části čistého zisku z rozdělení, usnášení se o dodatném zakládání, požádání a vrácení příplatků, zpeněžení společenského majetku jako celku při likvidaci, uplatnění náhradních nároků, které přísluší společnosti ze zřízení nebo správy proti jednatelům, jejich zástupcům nebo dozorčí radě.

Bylo-li k provedení určitého usnesení valné hromady třeba právního jednání, učinili jej jednatelé jako výkonný orgán zastupující společnost. Pokud šlo o vymezení působnosti valné hromady a jednatelů, ze zákonné úpravy vyplývala zásada: „Jednatelé smí rozhodovati o všem, co zákonem, po případě smlouvou společenskou není vyhraženo sboru společníků.“¹⁰²

Ačkoliv zákon výslovně nestanovil, ve kterých případech nebylo možno hlasovat písemně, z povahy některých rozhodnutí vyžadujících diskusi, či formu notářského zápisu byl tento způsob hlasování vyloučen. Jinak bylo písemné hlasování možné, jestliže buď všichni společníci projeví písemně souhlas s ustanovením, o němž se dozvěděli jakýmkoliv způsobem, nebo všichni společníci písemně prohlásili, že souhlasili s písemným hlasováním, a pro přijetí usnesení vyslovila souhlas většina stanovená zákonem nebo společenskou smlouvou. Většina se v tomto případě počítala podle počtu hlasů připadajících všem společníkům, nikoliv podle počtu odevzdaných hlasů jako na valné hromadě.

¹⁰² Wenig Arnošt, Příručka obchodního práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sešit 6, Bmo, Typos, 1922, str. 200

Valná hromada se měla konat v sídle společnosti, nestanovila-li společenská smlouva jinak. Každý společník byl oprávněn účastnit se valné hromady osobně nebo v zastoupení a hlasovat na ní, když na každých 100,- K převzatého kmenového vkladu připadal jeden hlas. Společenská smlouva mohla stanovit jiný způsob počítání hlasů, avšak každý společník musel mít nejméně jeden hlas. Zmocněnci společníka, kromě zákonných a statutárních zástupců, musela být udělena speciální písemná plná moc. Společník byl ze zákona vyloučen z hlasování na valné hromadě, pokud měl být zproštěn nějakého závazku, měla mu být poskytnuta nějaká výhoda, mělo s ním být uzavřeno nějaké právní jednání nebo mezi ním a společností měl být zahájen nebo vyřízen nějaký spor. Společník nebyl vyloučen z hlasování, měl-li být zvolen nebo odvolán z funkce jednatele, člena dozorčí rady nebo likvidátora.

Valná hromada byla buď řádná, nebo mimořádná. Řádná valná hromada se měla konat nejméně jednou do roka. Mimořádná valná hromada měla být svolána v případech stanovených výslovně v zákoně nebo ve společenské smlouvě, anebo vždy, když to vyžadovaly zájmy společnosti, např. při ztrátě poloviny kmenového kapitálu, na žádost společníků, jejichž kmenové vklady dosahovaly desetiný nebo nižší ve společenské smlouvě uvedené části kmenového kapitálu. Valnou hromadu svolávali jednatele, popř. jiné osoby či orgány pověřené společenskou smlouvou – dozorčí rada, společník, prokurista. Ze zákona byla dozorčí rada povinna svolat valnou hromadu, kdykoliv to vyžadoval zájem společnosti. Dále byli na základě ustanovení § 38 oprávněni svolat valnou hromadu společníci, jejichž kmenové vklady dosahovaly desetiný nebo jiného podílu kmenového kapitálu, pokud jejich žádosti nevyhověly do čtrnácti dnů orgány oprávněné ji svolat, nebo pokud společnost takové orgány neměla. Valná hromada se svolávala způsobem určeným společenskou smlouvou, jinak doporučeným dopisem adresovaným každému společníku. Mezi dnem posledního oznámení a dnem konání valné hromady musela být lhůta nejméně sedmi dnů. Oznámení muselo obsahovat pořad jednání valné hromady. Měla-li být změněna společenská smlouva, musel být při svolání uveden podstatný obsah změn. Pořad jednání mohli ovlivnit též minoritní společníci, kteří byli oprávněni požadovat zařazení určitého bodu na pořad jednání valné hromady. Tato žádost musela být učiněna písemně ve lhůtě tří dnů ode dne poslední vyhlášky nebo doručení doporučené zásilky a musela být odůvodněna. I zařazení požadovaného bodu na pořad jednání valné hromady představovalo vedle řádnosti a včasnosti jejího svolání jednu z podmínek pro platnost usnášení valné hromady.

Mohla-li se valná hromada platně usnést na svolání nové valné hromady nebo byli-li přítomni nebo zastoupeni na valné hromadě všichni společníci, nebylo splnění výše uvedených podmínek pro platnost usnesení třeba. Způsob jednání a řízení valné hromady zákon neupravoval a ponechával zcela v dispozici společenské smlouvy. Předpokladem usnášení schopnosti valné hromady bylo, nestanovil-li zákon nebo společenská smlouva jinak, zastoupení nejméně desetiny kmenového kapitálu. Nebyla-li valná hromada usnášení schopná, svolala se druhá valná hromada stotožným pořadem jednání, která byla usnášení schopná bez ohledu na výši zastoupeného kmenového kapitálu, nestanovila-li společenská smlouva jinak. Valná hromada se usnášela, nebylo-li zvláštní zákonné nebo smluvní úpravy, prostou většinou odevzdaných hlasů. Kvalifikovaná tři čtvrtinová většina byla zapotřebí kodvolání člena dozorčí rady, dodatnému zakládání, k zcizení společenského majetku jako celku v likvidaci a ke změně společenské smlouvy. Jednomyslný souhlas všech společníků byl třeba k usnesení o změně předmětu podniku a o fúzi. Měly-li být rozšířeny dávky, ke kterým byli společníci povinni podle společenské smlouvy, nebo zkrácena práva vyhrazená jednotlivým společníkům společenskou smlouvou, bylo třeba k platnosti usnesení kromě předepsané většiny hlasů též souhlas všech společníků, kterých se usnesení dotýkalo. Usnesení valné hromady a písemná usnesení společníků měla být obratem zapsána do zvláštní knihy zápisů. Dále měl být každému společníku obratem po valné hromadě nebo po písemném hlasování zaslán opis učiněných usnesení, a to formou doporučeného dopisu. Usnesení valné hromady o změně stanov a o zrušení společnosti vyžadovalo formu notářského zápisu. Ohlásit k zápisu do obchodního rejstříku bylo třeba usnesení o změně stanov, zejména pak o zvýšení nebo snížení kmenového kapitálu, o zrušení nebo přeměně společnosti, o žádosti, aby byly učiněny další dosud neúplně splacené splátky na kmenový vklad.

Zákon o společnosti s ručením omezeným v § 41 a v § 42 podrobně upravoval určovací žalobu na prohlášení usnesení společníků zmatečným pro porušení zákona nebo společenské smlouvy. Žalobou bylo možné napadnout jakékoliv usnesení, jemuž se vytýkalo buď porušení formálních předpisů nutných pro platnost usnesení, nebo materiálních předpisů. Aktivně legitimován byl každý společník, který se účastnil jednání valné hromady a dal protokolovat svůj odpor proti usnesení, každý společník, který se neúčastnil valné hromady, neboť nebyl neoprávněně připuštěn, nebo mu bylo vadným způsobem svolání zabráněno se

dostavit, každý společník, který při písemném hlasování hlasoval proti usnesení, nebo byl při hlasování opominut, jednatel a dozorčí rada jako orgány společnosti a jednotlivý jednatel a člen dozorčí rady, mělo-li usnesení za předmět opatření, jehož provedením by se stali povinnými náhradou škody. Pasivně legitimována byla společnost zastupovaná jednatelem nebo dozorčí radou, pokud žalovali jednatele. Neměla-li společnost dozorčí radu, nebo žalovali-li jednatele i dozorčí rada, soud zřídil společnosti opatrovníka. Žalobu bylo nutno podat v prekluzivní lhůtě jednoho měsíce od zápisu usnesení do knihy zápisů. Příslušným k projednání žaloby byl sborový obchodní soud sídla společnosti. Rozsudek vyslovující zmatečnost usnesení byl účinný pro všechny společníky i proti nim. Bylo-li usnesení společníků, jehož zmatečnost byla vyslovena, již zapsáno do obchodního rejstříku, soud jej z úřední moci vymazal a výrok soudu uveřejnil. K zabránění šikanozních žalob zákon stanovil, že žalobci byli solidárně odpovědní za škodu způsobenou společností bezdůvodnou žalobou podanou ve zlém úmyslu nebo s hrubou nedbalostí. „Výroku o zmatečnosti usnesení valné hromady společnosti s ručením omezeným pro porušení domucujících předpisů zákona č. 58/1906 ř.z. nemůže se společník domáhati v nesporném řízení, nýbrž jen žalobou podle § 41 dotč. zák.“¹⁰³

3.8.4 Bilance

Společnost s ručením omezeným byla obchodní společností a platila tedy pro ni ustanovení obchodního zákoníku o každoročním sestavování bilance a inventáře. Cílem těchto kogentních ustanovení bylo zabránit tomu, aby mezi společníky bylo rozdělováno více než čistý zisk. Jednatelé byli povinni v prvních třech měsících každého obchodního roku sestavit účetní závěrku skládající se z bilance a účtu zisku a ztráty. Závěrku poté prozkoumala dozorčí rada společnosti, byla-li zřízena. Kromě této kontroly umožňoval zákon individuální kontrolu každého společníka, když po sestavení měl být opis závěrky obratem zaslán společníkům. Společník byl dále oprávněn týden před konáním valné hromady, nebo před písemným hlasováním nahlížet do knih a papírů společnosti. Toto právo nemohlo být společenskou smlouvou omezeno ani vyloučeno, ledaže byla zřízena dozorčí rada, která podávala společníkům zprávu o výsledku své kontrolní činnosti. Valná hromada byla

¹⁰³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 4. 1938 . Rc 16874 R I 3 10/38 Vážny.38,XX:595

oprávněna buď závěrku a zprávu jednatelů schválit a udělit jednatelům a dozorčí radě absolutorium, nebo ji neschválit a udělení absolutoria odmítnout.

3.8.5 Práva a povinnosti společníků

Jednou ze základních povinností společníka byla povinnost uhrazovací, tj. povinnost přispět k vytvoření kmenového kapitálu. Zákon stanovil minimální výši kmenového vkladu, který mohl být splacen buď v penězích, nebo v jiné hodnotě, která byla způsobilou být zařazena jako aktivum do bilance společnosti, anebo současně v penězích a v jiných předmětech. Splnění vkladu nesmělo být společníkům prominuto, ledaže byl snížen kmenový kapitál podle zákonných předpisů. Rovněž nebylo možné se splněním vkladu společníku posečkat. Pohledávka proti společníku z titulu uhrazovací povinnosti nemohla být započtena s pohledávkou proti společnosti. Plnit místo v penězích jinou věcí bylo možné jen, bylo-li to ujednáno v původní nebo změněné společenské smlouvě. Nepeněžité vklady musely být splaceny před zápisem společnosti do obchodního rejstříku. O splatnosti peněžitých vkladů rozhodovala společenská smlouva, popř. sbor společníků, avšak ze zákona musela být před zápisem do obchodního rejstříku na každý převzatý vklad splacena alespoň čtvrtina, nejméně však 250,- K, resp. 100,- K. Ke každé další splátce na kmenový vklad museli být společníci vyzváni jednotlivě doporučenými dopisy orgánem oprávněným k vedení závodu. Vyzvání ke splátkám bylo nutno též oznámit všem jednatelům obchodnímu rejstříku s uvedením požadované částky. Neučinili-li jednatelé oznámení nebo v něm uvedli nepravdivé údaje, ručili tomu, kdo tím byl poškozen, osobně a nerozdílně. Společníka, který včas nehradil požadované splátky na kmenový vklad, se dotkly následující újmy:

- a) povinnost platit úroky z prodlení;
- b) povinnost zaplatit konvenční pokutu, jestliže tak stanoví společenská smlouva;
- c) možnost vyloučení v tzv. kadučním řízení.

Společenská smlouva mohla zmocnit sbor společníků usnést se k vyzvání společníků k dalším plathbám nad částku kmenového vkladu, tzv. příplatky. Příplatky sloužily k opatření volného provozního kapitálu společnosti v době výhodné konjunktury. Povinnost k příplatkům musela být ve společenské smlouvě omezena na částku určenou podle poměru kmenových vkladů, buď formou zlomku nebo vícenásobnou částkou vkladu. Bez tohoto omezení bylo ustanovení společenské

smlouvy neúčinné. Usnesení o příplatkové povinnosti společníků patřilo do výhradní působnosti sboru společníků. Usnesení určilo, jak velká část příplatků z maximální částky stanovené smlouvou měla být požadována. Při převodu závodního podílu přecházela tato povinnost na jeho nabyvatele. Prominutí příplatkové povinnosti bylo možné jen vůči všem společníkům, vůči některým nemělo právních účinků. Společník mohl proti nároku společnosti na příplatek započíst svou pohledávku vůči společnosti. Se splněním příplatku všech nebo některých společníků bylo možné posečkat. Společenská smlouva mohla zároveň určit, jaké následky bude mít prodlení se splněním této povinnosti. Zejména bylo možné upravit tzv. abandonní právo, tj. právo společníka vzdát se svého závodního podílu ve prospěch společnosti a zprostit se tak příplatkové povinnosti. Dále stíhaly společníka újmy stejné jako v případě prodlení se splátkami na kmenový vklad. Příplatky mohly být s ohledem na jejich účel společníkům vráceny, nebyla-li příležitost k jejich vhodnému investování. Právní podmínky vrácení byly následující:

- a) usnesení sboru společníků o vrácení příplatků;
- b) příplatků nebylo třeba k úhradě ztráty na kmenovém kapitálu;
- c) příplatky vyžádané před úplným splacením kmenových vkladů nesměly být vráceny dříve, než byl úplně splacen kmenový kapitál, když představovaly fakultativní zálohu kmenového kapitálu;
- d) usnesení muselo být vyhlášeno v novinách určených k uveřejňování rejstříkových zápisů, popř. v novinách určených společenskou smlouvou pro vyhlášky společnosti;
- e) výplata nesměla proběhnout před uplynutím tříměsíční lhůty ode dne vyhlášení usnesení;
- f) vrácení příplatků všem společníkům podle poměru jejich kmenových vkladů.

Vrácené příplatky mohly být později na základě nového usnesení znovu vyžádány, a to v mezích celé maximální částky.

Jak již bylo uvedeno výše, společník, který včas neuhradil splátky na kmenový vklad nebo příplatek, mohl být ze společnosti vyloučen, s čímž byla dle zákona spojena ztráta všech práv ze závodního podílu a zejména pak ztráta všech dosud uhrazených splátek. Právní úprava tzv. kadučního řízení byla zákonem o společnostech s ručením omezeným podrobnější než je tomu u kadučního řízení u společnosti akciové. Předpokladem pro provedení kadučního řízení bylo řádné požádání společníka o splátku na kmenový vklad nebo o zaplacení příplatku a

neprovedení platby společníkem včas. Společnost pak při splnění těchto podmínek společníka mohla žalovat o uložení povinnosti na plnění nebo se společníkem byla oprávněna zahájit kaduční řízení a vyloučit jej. Bylo-li kaduční řízení již zahájeno, jeho provedení bylo ze zákona povinné, a to proti všem společníkům v prodlení. V prvním stádiu kadučního řízení nejprve společnost ve formě doporučeného dopisu pohrozila prodlévajícím společníkům vyloučením a současně jim ustanovila dodatečnou lhůtu k plnění, která činila nejméně jeden měsíc ode dne přijetí zásilky. Ve druhém stádiu řízení prohlásili jednatelé ty prodlévající dlužníky, kterým mamě uplynula dodatečná lhůta k zaplacení, za vyloučené. Proti výroku jednatelů se mohl vyloučený společník bránit pouze určovací žalobou, že vyloučení nebylo po právu. O vyloučení byl společník informován rovněž doporučeným dopisem. Účinky vyloučení se kromě vyloučeného společníka, který ztrácel svůj závodní podíl a veškerá práva ze závodního podílu a který ručil společnosti za zdrženou splátku na kmenový vklad, resp. zdržený příplatek, za úroky z prodlení a za konvenční pokutu, týkaly též předchůdců vyloučeného společníka, kteří, byli-li v posledních pěti letech před vydáním výzvy k zaplacení zapsáni v knize podílů jako společníci, ručili za částku kmenového vkladu, příplatku, úroku z prodlení nezaplacenou vyloučeným společníkem. Ručení předchůdců bylo obligatorní, nemohlo být zcela ani z části prominuto, subsidiární a postupné. K placení byl povinen nejprve bezprostřední předchůdce vyloučeného společníka, nezaplatil-li, ručení postihovalo jeho bezprostředního předchůdce a postih postupoval dále, dokud se řada nevyčerpala. Předchůdce, který zaplatil dlužnou částku, ze zákona nabýval závodního podílu vyloučeného společníka. Nebylo-li zaplacení dlužné částky dosaženo na právních předchůdcích, nebo nebylo-li právních předchůdců, mohla společnost prodat závodní podíl vyloučeného společníka. Ve lhůtě jednoho měsíce od zjištění shora uvedených skutečností byla oprávněna společnost závodní podíl prodat „z volné ruky“, avšak cena nesměla být nižší než bilanční hodnota podílu stanovená podle bilance posledního správního roku. Po uplynutí měsíční lhůty mohla společnost prodat podíl pouze ve veřejné dražbě. Příklep nabýval účinnosti, jestliže společnost souhlasila s převodem podílu na vydražitele. Z výtěžku prodeje závodního podílu se nejprve uhradila dlužná částka společnosti, další část se započítla na dosud nesplacené splátky na kmenový vklad, resp. příplatky, a zbytek, byl-li nějaký, obdržel vyloučený společník. Pokud nebylo možné získat dlužnou částku na kmenový vklad ani

prodejem závodního podílu, byli ostatní společníci povinni uhradit schodek podle poměru svých kmenových vkladů.

Vedle povinnosti uhradit kmenový vklad, který převzal za jistých okolností, doléhala na společníka tzv. rozšířená uhrazovací povinnost, tj. povinnost ke splnění vkladu, který převzal jiný společník a neuhradil jej úplně, a povinnost přispět ke krytí úbytku na kmenovém kapitálu, který nastal tím, že byly učiněny nezákonné výplaty. Tyto povinnosti byly společníku uloženy kogentními ustanoveními zákona, nemohly být tedy dispozicí stran vyloučeny ani pozměněny. Tyto povinnosti tedy nebylo možné zcela ani z části prominout. Obě povinnosti byly dále subsidiární, neboť nastávaly teprve v případě, že vklad, resp. vrácení nezákonně vyplacených částek nebylo možné dobýt na osobě povinné k placení – společníku, příjemci platby, jednatelech, členech dozorčí rady. Povinnosti byly kolektivní, postihovaly všechny společníky zapsané v podílní knize. Částka, která měla být kryta, se rozvrhla podle poměrů kmenových vkladů převzatých společníky. Závodní podíl, jehož dluhovaný vklad uhradili, společníci nenabývali, pouze nabývali nárok na zisk, popř. likvidační zůstatek.

Společník se mohl ve společenské smlouvě zavázat plnit kromě kmenového vkladu společnosti opětovné dávky, které nespočívaly v penězích, ale měly majetkovou hodnotu. V takovém případě musela smlouva obsahovat též podmínky a rozsah dávek, případné pokuty pro případ prodlení a základ pro výpočet náhrady, kterou společnost za dávky poskytne.

K členským právům společníka náleželo právo na účast ve správě. „Právo hlasovací se vykonává buď za přítomnosti na valné hromadě, zákon však připouští i hlasování písemné.“¹⁰⁴ Úprava hlasovacího práva byla ponechána smluvní volnosti, kromě omezení, že každý společník měl nejméně jeden hlas. Minoritní společníci, jejichž kmenové vklady představovaly desetinu, popř. menší díl určený společenskou smlouvou kmenového kapitálu, mohli za účelem uplatnění vlivu na vedení požadovat po orgánu oprávněném svolat valnou hromadu její svolání, případně ji svolat sami, pokud jim nebylo vyhověno. Mohli též požadovat, aby na pořad jednání valné hromady byly zařazeny jimi navržené záležitosti. Dále byli oprávněni vést spor jménem společnosti ve věci uplatnění nároku na náhradu škody proti jednatelem a členům dozorčí rady, jestliže se sbor společníků odmítl usnesením nároků domáhat

¹⁰⁴ Štěpina Jaroslav, *Obchodníci a obchodní společnosti se zvláštním zřetelem k právu firemnímu*, Praha, Nakladatel Josef Svoboda v Praze, 1935, str. 334

nebo jestliže bylo projednání nároku na náhradu škody u jednatelů včas a řádně ohlášeného zmařeno. Zákon přiznával minoritním společníkům právo navrhnout rejstříkovému soudu ustanovení likvidátorů vedle nebo místo dosavadních.

Na právo účastnit se správy společnosti navazovalo právo kontroly. Zákon ukládal jednatelům zaslat obratem po sestavení účetní závěrky každému společníku její opis. Společník byl dále oprávněn během týdne před valnou hromadou nebo před písemným hlasováním o účetní závěrce nahlížet do knih a papírů společnosti. Minoritní společníci byli oprávněni navrhnout sboru společníků přezkoumání poslední roční rozvahy znaleckými revizory. Byl-li tento návrh odmítnut, mohli minoritní společníci navrhnout obchodnímu soudu, aby k uvedenému účelu zřídil jednoho nebo více revizorů. Museli však hodnověrně prokázat, že se staly nepoctivostí nebo že došlo k hrubému porušení zákona nebo společenské smlouvy. Revizoři měli právo nahlížet do knih, papírů, požadovat vysvětlení. Ve zprávě o výsledku průzkumu měli revizoři zejména uvést, zda poslední účetní rozvaha podávala pravdivý a spravedlivý obraz finančního stavu společnosti. Jednatelé byli povinni projednání revizní zprávy zařadit na pořad jednání valné hromady. Po dobu trvání revize nemohli společníci, kteří ji navrhli, převést své závodní podíly bez souhlasu společnosti.

Za trvání společnosti nemohli společníci požadovat vyplacení svého vkladu, měli pouze nárok na čistý zisk. Čistým ziskem byla podle zákona částka, o níž podle výroční rozvahy převyšovala aktiva společnosti její pasiva. Zisk se rozdělil mezi společníky podle poměru splacených kmenových vkladů, nestanovila-li společenská smlouva jiný způsob dělby zisku nebo nesvědčovala-li smlouva každoroční rozhodování do pravomoci sboru společníků. Ze zákona byla přiměřená část čistého zisku vyloučena z rozdělení mezi společníky a použila se k převedení na účet běžného obchodního roku, jestliže jednatelé nebo dozorčí rada zjistili v mezidobí od konce obchodního roku a usnesením společníků o účetní závěrce, že majetkový stav společnosti byl značně ztenčen ztrátami nebo zmenšením hodnot. Nárok na vyplacení podílu z čistého zisku vznikl okamžikem schválení účetní závěrky, eventuálně návrhu na rozdělení zisku sborem společníků. Tento nárok byl samostatně převoditelný a promlčoval se po 30 letech. Z kmenového kapitálu nebylo možné provádět kromě náhrad za opětovné dávky výplatu úroků určité výše, včetně tzv. úroků stavebních jako u akciové společnosti, výplatu odměny za založení společnosti a za přípravy k ní. Společník, v jehož prospěch byly společnosti v rozporu s právními

předpisy vyplaceny jakékoliv dávky, byl povinen je nahradit zpět společnosti. Společník nemusel nahradit to, co přijal v dobré víře jako výplatu podílu na zisku. Společně a nerozdílně se společníkem, který přijal platbu, ručili za vrácení částky neoprávněně vyplacené jednatelem a členové dozorčí rady. Nebylo-li možné vrácení vymoci ani na příjemci, ani na jednatelech a členech dozorčí rady, ručili společnosti ostatní společníci podle poměru svých kmenových vkladů, pokud byl výplatou zmenšen kmenový kapitál.

3.8.6 Změna společenské smlouvy

Ke každé změně společenské smlouvy bylo v souladu s § 49 zákona třeba:

- a) notářské osvědčení o usnesení sboru společníků o změně společenské smlouvy; nestanovil-li zákon nebo společenská smlouva jinak, bylo třeba k platnosti usnesení souhlas tří čtvrtin odevzdaných hlasů. Jednomyslný souhlas všech společníků byl dle zákona třeba k usnesení o změně předmětu podniku a ke splnutí. Prostá většina hlasů pak stačila k usnesení o zřízení dozorčí rady, ke snížení odměny jednatelem nebo členům dozorčí rady.
- b) zápis usnesení do obchodního rejstříku, který měl konstitutivní účinky; po zápisu usnesení jej obchodní soud zaslal finanční prokuratuře, která usnesení mohla napadnout rekusem.
- c) státní schválení usnesení v případech rozšíření předmětu podniku u odvětví vyžadujících koncesi, ke každé změně společenské smlouvy u společností podrobených koncesi již při založení a ke každé změně společenské smlouvy u společností, k jejichž zápisu do obchodního rejstříku byl dán souhlas pouze podmíněně.

Specifickou změnou společenské smlouvy vyžadující kromě shora uvedeného splnění dalších ustanovení byla změna kmenového kapitálu, tedy jeho zvýšení nebo snížení.

Zvýšení kmenového kapitálu se dělo převzetím nových kmenových vkladů, kterých převzetí mohli být společností připuštěni stávající společníci nebo třetí osoby. Nebylo-li ve společenské smlouvě nebo v usnesení o zvýšení upraveno jinak, stávající společníci měli přednostní právo k převzetí nových kmenových vkladů podle poměru dosavadních vkladů, které museli uplatnit ve lhůtě čtyř týdnů ode dne přijetí usnesení. Z nově přistupujících členů nesměl nikdo převzít více, než jeden

kmenový vklad. Převzal-li dosavadní společník další vklad, zvýšil se tím jeho dosavadní podíl. Prohlášení o převzetí nového vkladu vyžadovalo formu notářského zápisu a muselo obsahovat také jiné dávky, ke kterým měl být příjemce podle společenské smlouvy zavázán, a u nových členů též prohlášení, že přistupovali ke společnosti podle společenské smlouvy. Usnesení o zvýšení mělo být ohlášeno k zápisu do obchodního rejstříku teprve poté, co byla částka, o níž byl kapitál zvýšen, uhrazena převzetím kmenových vkladů a co byly na tyto vklady provedeny předepsané splátky. Přílohou návrhu bylo kromě usnesení prohlášení o převzetí nových kmenových vkladů a seznam příjemců vkladů obsahující částku kmenového vkladu, výši provedené splátky, u stávajících společníků úhrnou částku převzatého kmenového vkladu. V návrhu museli jednatele prohlásit, že nové vklady byly splaceny částkou uvedenou v seznamu a že přínosy byly v dispozici jednatelů. Obchodní soud zápis zvýšení provedl, nepodalo-li proti němu námítky ministerstvo vnitra, a to do šesti týdnů ode dne doručení oznámení soudu.

Kmenový kapitál společnosti s ručením omezeným mohl být snížen dle ustanovení § 54 zákona pouze některým z následujících způsobů:

- a) vrácením kmenových vkladů společníkům, a to buď částečným vrácením všem, nebo úplným vrácením některým;
- b) osvobozením společníků a jejich ručících předchůdců od závazku splatit úplně kmenové vklady, a to buď všem částečně nebo některým úplně;
- c) snížením nominální částky kmenových vkladů.

Při snížení základního kapitálu musela být vždy zachována jeho minimální zákonná výše. Pokud jde o vklady, nesměly při snížení vrácením nebo osvobozením klesnout pod částku 500,- K, resp. 200,- K, při snížení nominální částky mohly klesnout i pod tuto částku.

Usnesení o snížení základního kapitálu muselo vedle náležitostí usnesení o změně společenské smlouvy obsahovat:

- a) objem, účel a způsob provedení snížení, když účel mohl spočívat v odstranění přebytečného kapitálu, v odstranění pasivní bilance odpisem z nominální hodnoty kapitálu;
- b) možnost snížení kmenového kapitálu až po provedení provolacího řízení, jehož předpokladem bylo ohlášení zamýšleného snížení všemi jednatelem obchodnímu rejstříku. Po zápisu do obchodního rejstříku oznámili jednatele zamýšlené snížení v listech určených k publikaci zápisů rejstříku, popř. v listech určených

společenskou smlouvou. Oznámení obsahovalo zároveň prohlášení, že společnost byla připravena na požádání uspokojit nebo zajistit uspokojení všech věřitelů, jejichž pohledávky existovaly v den oznámení, a že o věřitelích, kteří se nepřihlásili u společnosti ve lhůtě tří měsíců ode dne oznámení, se mělo za to, že se zamýšleným snížením souhlasili. Zvláštní oznámení tohoto obsahu zaslala společnost všem věřitelům zjištěným z účetních knih.

Po uplynutí tříměsíční lhůty mohlo být snížení ohlášeno k zápisu do obchodního rejstříku. Rejstříkovému soudu bylo třeba prokázat, že bylo provedeno uveřejnění oznámení, že byli uspokojeni nebo zajištěni všichni věřitelé, kteří se přihlásili, a doložit prohlášení, že všem známým věřitelům bylo oznámení zasláno a že se v předepsané lhůtě nepřihlásili jiní než uspokojení nebo zajištění věřitelé, a seznam společníků upravený na základě snížení kapitálu. Byl-li důkaz nebo prohlášení o výsledku provolacího řízení nepravdivé, ručili společně a nerozdílně jednatelé věřitelům za škodu tím způsobenou, a to až do částky, pro kterou nemohli dosáhnout uspokojení z jmění společnosti. Jednatel se mohl svého závazku zprostit, jestliže neznal nesprávnost prohlášení nebo důkazu, ačkoliv vynaložil péči řádného obchodníka. Na základě ohlášky provedl rejstřík zápis snížení kmenového kapitálu a po zápisu bylo možné provést výplatu společníkům na základě tohoto snížení.

Snížení kmenového kapitálu bylo třeba odlišovat od sukcesivního vracení vkladů nebo jejich částí bez provedení povolacího řízení a bez ohledu na výši zbývajících kmenového kapitálu. Tento postup upravovala společenská smlouva jako nutnost u společností, u nichž provozováním obchodu byla podstata majetku přirozeně zcela nebo zčásti spotřebována, a u společností, jejichž majetek se skládal z práv časově omezených. Zákon postupné splácení vkladů připouštěl, byly-li splněny dvě podmínky:

- a) úplné splacení kmenových vkladů společníky;
- b) provedení vracení vkladů pouze z bilančního čistého zisku společnosti nebo ze zvláštního fondu vytvořeného k tomuto účelu ze skutečných bilančních přebytků minulých let.

Společenská smlouva pak upravila podrobně způsob a podmínky vracení vkladů, způsob výběru vkladů k vracení a amortizační plán. Majitelům závodních podílů zaniklých amortizací mohly být vydány požitkové listy zakládající právo na podíl na zisku a na likvidačním zůstatku.

3.8.7 Zánik

Společnost s ručením omezeným zanikala v souladu s ustanovením § 84 na základě následujících skutečností:

- a) uplynutím doby; pokračování společnosti mlčky přes tuto dobu bylo nepřípustné. Chtěli-li společníci, aby společnost trvala dále, museli se usnést na změně společenské smlouvy, a to ještě před uplynutím stanovené doby.
- b) usnesením společníků o zániku společnosti, které muselo být notářsky osvědčeno a pro které zákon nevyžadoval souhlas kvalifikované většiny. Toto usnesení mohlo být odvoláno před jeho zápisem do obchodního rejstříku pouze jednomyslným souhlasem všech společníků.
- c) usnesením o fúzi, tj. usnesením o sloučení společnosti se společností akciovou nebo s ručením omezeným.
- d) prohlášením konkursu na jmění společnosti, když zákon stanovil pro jednatele, popř. likvidátory, povinnost podat soudu včas návrh na prohlášení konkursu na společnost nebo mu oznámit insolvenční společnost. Po prohlášení konkursu byli dále povinni správci poskytnout potřebnou součinnost, zejména předložit inventář a bilanci.
- e) nařízením správního úřadu, tj. ministerstvem vnitra, společně ministerstvem vnitra a koncesním úřadem, politickou zemskou správou a koncesním úřadem, a to jestliže společnost překročila zákonné meze své působnosti nebo jestliže se jednatele dopustili při provozování společenského podniku činu dle trestního zákona a byla obava ze zneužívání provozování podniku k další trestné činnosti, nebo jestliže společnost provozovala obchody, vyžadující státní povolení, bez státního povolení, anebo jestliže společnost podrobená koncesi přes výzvy a nařízení porušovala v podstatných záležitostech zákon nebo společenskou smlouvu.
- f) usnesením obchodního soudu na návrh finanční prokuratury, a to jestliže nebyla společenská smlouva notářsky osvědčena nebo jestliže společenská smlouva neobsahovala obligatorní esenciální ustanovení anebo jestliže některá z obligatorních ustanovení společenské smlouvy odporovala zákonu.

Vedle těchto zákonných skutečností mohla další důvody zániku stanovit společenská smlouva, např. výpověď společníka, smrt společníka.

Zrušení společnosti bylo třeba zapsat do obchodního rejstříku, a to na základě ohlášení jednatelů, zanikla-li společnost uplynutím doby, nebo usnesením společníků, nebo na základě oznámení správního úřadu, jakmile zrušovací náleznabyl právní moci, anebo z úřední povinnosti, zanikla-li společnost soudním náležen, nebo následkem uvalení konkursu.

Povinným následkem zrušení společnosti s ručením omezeným byla její likvidace, s výjimkou uvalení konkursu na jmění společnosti, s výjimkou fúze, s výjimkou nabytí všech závodních podílů státem, zemí nebo obcí za účelem zrušení společnosti nebo s výjimkou převzetí jmění zrušené společnosti jako celku státem, zemí nebo obcí a vzdání se provedení likvidace. „Likvidace jest zákonem upravené mimosoudní uspořádání majetkových poměrů zrušené společnosti.“¹⁰⁵ Pokud jde o povahu a účel likvidačního řízení a právní postavení likvidované společnosti, platila u společnosti s ručením omezeným totožná úprava jako u společnosti akciové a veřejné obchodní společnosti. Organizace společnosti zůstala stejná i v průběhu likvidace, kromě skutečnosti, že místo jednatelů nastupoval orgán likvidační -- likvidátoři, na něž se měla dle ustanovení § 92 vztahovat obdobně všechna ustanovení zákona daná o jednatelích, nebylo-li stanoveno něco odchylného. Likvidátorem mohla být jmenována jen osoba fyzická, způsobilá k právním úkonům. Likvidátor byl zřízen buď přímo ve společenské smlouvě, nebo usnesením společníků, a to i v případě, když byl likvidátor ustanoven přímo ve společenské smlouvě, neboť tímto usnesením současně odvolávali likvidátora zřízeného společenskou smlouvou a zřídili nového. Nebyl-li likvidátor ustanoven ani společenskou smlouvou, ani usnesením společníků, vykonávali tuto funkci jednatelé. Likvidátor mohl být ustanoven též výrokem obchodního soudu, jestliže jednatelé nevyhověli opětovné výzvě soudu a neohlásili ve stanovené lhůtě zrušení společnosti, nebo jestliže to navrhla z důležitých důvodů, které musely být nejprve soudem prošetřeny, dozorčí rada nebo minoritní společníci, anebo jestliže správní úřad v případě zrušení společnosti přikázal, že společenské orgány měly ihned zastavit svou činnost. Likvidátor mohl být z výkonu své funkce odvolán, a to likvidátor jmenovaný soudem pouze soudem, likvidátor nejmenovaný soudem pak usnesením společníků nebo soudem na žádost dozorčí rady nebo minoritních společníků. Ustanovení nebo odvolání likvidátora bylo předmětem zápisu do

¹⁰⁵ Štěpina Jaroslav, *Obchodníci a obchodní společnosti se zvláštním zřetelem k právu firemnímu*, Praha, Nakladatel Josef Svoboda v Praze, 1935, str. 361

obchodního rejstříku, včetně oprávnění zastupovat společnost samostatně či kolektivně. Pokud jde o úkol likvidátorů, odvolával se zákon o společnosti s ručením omezeným na ustanovení článku 137 obchodního zákoníku, když likvidátor měl skončit běžné obchody, splnit závazky, realizovat pohledávky, zpeněžit jmění zrušené společnosti, zastupovat ji před soudem i mimo něj, uzavírat narovnání i nové obchody za účelem skončení nevyřízených obchodů. Likvidátor byl tedy oprávněn též rozepsat další splátky na kmenové vklady neúplně splacené, bylo-li to třeba k uspokojení věřitelů. Ve vztahu ke společností byli likvidátoři povinni řídit se usnesením společníků. Při zahájení likvidace ukládal zákon likvidátorovi dvojí povinnost, jednak vyhlásit zrušení společnosti ve veřejných listech a vyzvat při tom věřitele společnosti, aby se přihlásili u likvidátorů, když známým věřitelům zaslal výzvu přímo, jednak sestavit ihned při zahájení likvidace bilanci. Dále byl povinen vést po celou dobu likvidace účetní knihy. Likvidátor uspokojil pouze ty z přihlášených pohledávek, které byly splatné, nepodmíněné a nesporné. Částky pohledávek věřiteli nepřihlášených nebo sporných složil likvidátor v hotovosti k soudu. Porušil-li likvidátor při rozdělování společenského jmění zákonná kogentní ustanovení, ručil věřitelům osobně a solidárně za škodu tím způsobenou. Jmění se mezi společníky rozdělilo, nebylo-li upraveno jinak, podle poměru splacených kmenových vkladů. Rovněž podíl na likvidačním zůstatku nevyzvednutý společníkem se uložil u soudu. Nebylo-li ve společenské smlouvě určeno ani společníky usneseno, u koho měly být uloženy knihy a papíry, určil schovatele obchodní soud. Společníkům a jejich právním nástupcům zůstávalo právo nahlédnout do knih a papírů zachováno i po zániku společnosti. Objevil-li se po výmazu společnosti dosud nerozdělený majetek společnosti, likvidace musela být zahájena znovu.

Zákon připouštěl splynutí společnosti s ručením omezeným buď se společností akciovou, nebo společností s ručením omezeným. Fúze spočívala v převedení aktivního i pasivního jmění společnosti s ručením omezeným na jinou společnost, přičemž společnost jmění přejímající přenechávala členům společnosti splývající jako náhradu svoje akcie, resp. závodní podíly. Rovněž právní úprava fúze byla obdobná jako u společnosti akciové. K fúzi bylo třeba jednomyslného notářem osvědčeného usnesení společníků o zrušení společnosti a převodu celého jmění na novou společnost. Rovněž přejímající společnost musela fúzi schválit a usnést se o

zvýšení základního, resp. kmenového kapitálu. Měla-li odpadnout likvidace, musely se o tom usnést obě společnosti, společnost splývající opět jednomyslně.

Zákon o společnostech s ručením omezeným přiznával finanční prokuratuře obsáhlé dozorčí, rekursní a odpůřčí právo, jehož účelem bylo zejména zabránit zmatečností při uzavírání a změně společenské smlouvy. K výkonu tohoto práva finanční prokuratury byl obchodní soud povinen ji zasílat po provedení zápisu do obchodního rejstříku opis předepsaného návrhu a dokladů. Zjistila-li finanční prokuratura, že ustanovení společenské smlouvy nebo usnesení o její změně odporovalo kogentním ustanovením zákona, mohla zápisu odporovat rekuresem podaným ve lhůtě čtrnácti dnů ode dne doručení usnesení u rejstříkového soudu. Dále zákon poskytoval prokuratuře mimořádný prostředek, a to návrh na zrušení společnosti, resp. návrh, aby usnesení o změně společenské smlouvy bylo prohlášeno za zmatečné. Návrh mohl být podán, jestliže soud povolil zápis společnosti, resp. změny společenské smlouvy, ačkoliv smlouva, resp. usnesení o její změně postrádalo formu notářského zápisu, nebo jestliže soud povolil zápis, ačkoliv smlouva neobsahovala některé z nezbytných ustanovení, nebo některé ustanovení smlouvy odporovalo zákonu, resp. se měnila způsobem odporujícím zákonu. Návrh mohl být na rozdíl od rekursu podán kdykoliv po zápisu do rejstříku u obchodního soudu. Soud měl společnosti poskytnout přiměřenou lhůtu k podání písemného vyjádření, případně k odstranění zmatečnosti. V obchodním rejstříku se rovněž učinila poznámka o zahájení řízení o zmatečnost. Nebyla-li zmatečnost v poskytnuté lhůtě odstraněna, soud nařídil ústní jednání. Proti usnesení bylo možno podat ve lhůtě čtrnácti dnů od doručení písemného vyhotovení rekurs. Jakmile usnesení, kterým se vyslovilo zrušení společnosti nebo zmatečnost usnesení o změně společenské smlouvy, nabylo právní moci, soud z úřední povinnosti společnost, resp. zápis vymazal.

Státní dozor nad činností společností s ručením omezeným dále vykonávala zemská politická správa, koncesní úřad a ministerstvo financí. Zvláštní povinnosti byly kladeny především na společnosti, k jejichž podnikání bylo třeba státní povolení.

4. ZÁVĚR

Je třeba konstatovat, že právní úprava založená zákonem č. 1/1863 ř. zák. Všeobecný obchodní zákoník byla úpravou čerpající z francouzské a německé kodifikace obchodního práva. Představovala na svou dobu normu komplexní, moderní, plně funkční a tudíž umožňující rozvoj a fungování hospodářství. Ačkoliv již krátce po svém přijetí byly přijímány doplňující a prováděcí předpisy, jako např. zák. č. 175/1899 ř.z., akciový regulativ, základy tohoto právního předpisu přetrvaly dodnes.

Srovnáme-li úpravy obchodních společností, nejmarkantnější rozdíly jsou v úpravě akciové společnosti reagující na vědecký a společenský pokrok, dematerializované cenné papíry, a dispozice s nimi. Avšak úprava společností s ručením omezeným byla podrobná a nejpropracovanější. Rozdíly se současnou právní úpravou jsou pouze nepatrné. Totéž lze konstatovat i u dalších institutů jako je zastoupení, zejména pak prokura, obchodní rejstřík.

S ohledem na shora uvedené je pak překvapující, že nový kodex obchodního práva byl parlamentu předložen až dva roky po společenských změnách. V mnohém např. v požadavcích na formu společenské smlouvy u společností s ručením omezeným nebyla na účastníky smluvních vztahů právní úprava tak náročná jako prvorepubliková. K návratu k formě notářského zápisu došlo až po deseti letech účinnosti v souvislosti s harmonizací českého právního řádu s právem Evropské unie.

Kladně je třeba hodnotit též systematiku úpravy. Obchodní zákoník upravoval pouze instituty obchodního práva, v ostatním se použila úprava zákoníku občanského. Ten obsahoval zejména regulaci závazkových vztahů. Norma byla tudíž přehledná, abstrahovala od přílišné kazuistiky a svou stručností rovněž předcházela příliš častým novelizacím.

Bohužel toto rozdělení nebylo do nového českého právního řádu převzato a byl zaveden kritizovaný dualismus zejména v oblasti závazkových vztahů, dále náhrady škody, promlčení apod.

Dlouhodobě připravovaná rekodifikace soukromého práva by měla znamenat též návrat k dělbě úpravy mezi občanským a obchodním zákoníkem.

5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) Kadlecová M., Schelle K., Veselá R., Vlček E., Vývoj českého soukromého práva, Praha, Eurolex Bohemia s.r.o., 2004
- 2) Wenig Arnošt. Příručka obchodního práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sešit 6, Brno, Typos, 1922
- 3) Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha první, druhé vydání, Brno, Typos, 1924
- 4) Wenig Arnošt, Příručka práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kniha druhá a třetí, druhé vydání, Brno, Typos, 1924
- 5) Malovský-Wenig Arnošt. Příručka obchodního práva, Praha, Československý kompas v Praze. 1947
- 6) Dr. Štěpina Jaroslav, Obchodníci a obchodní společnosti se zvláštním zřetelem k právu firemnímu, Praha, Nakladatel Josef Svoboda v Praze, 1935
- 7) Časopis Právník
- 8) Vážného sbírky
- 9) Programové prohlášení vlády ČSSR ze dne 19. 12. 1989
- 10) Programové prohlášení vlády ČSFR ze dne 3. 7. 1990

6. OBSAH

1. Úvod	str. 1
2. Úvodní ustanovení	str. 2
2.1 Pojem soukromého obchodního práva	str. 2
2.2 Prameny československého soukromého obchodního práva	str. 3
2.3 Obchod	str. 4
2.4 Obchodník	str. 8
2.5 Obchodní rejstřík a rejstřík společenstev	str. 10
2.6. Obchodní jmění a obchodní závod	str. 12
2.7 Obchodní firma	str. 14
2.8 Obchodní knihy	str. 18
2.9. Jednání obchodníka	str. 20
2.9.1 Prokura	str. 21
2.9.2 Obchodní plná moc	str. 23
2.9.3 Prostá plná moc	str. 25
2.9.4. Plná moc vnučeného správce obchodního podniku	str. 25
2.9.5 Falcus procurator	str. 26
2.9.6 Obchodní dohodce	str. 26
3. Společnosti obchodního práva a společenstva výrobní a hospodářská	str. 28
3.1 Veřejná obchodní společnost	str. 29
3.1.1 Vznik	str. 30
3.1.2 Práva a povinnosti společníků	str. 31
3.1.3 Zánik	str. 36
3.1.4 Likvidace	str. 39
3.2 Komanditní společnost	str. 40
3.2.1 Vznik	str. 41
3.2.2 Práva a povinnosti společníků	str. 42
3.2.3 Zánik	str. 43
3.3 Tichá společnost	str. 44
3.4. Případná společnosti	str. 47
3.5. Akciová společnost	str. 48
3.5.1 Vznik	str. 50
3.5.2 Členství	str. 53

3.5.3 Organizační struktura	str. 55
3.5.4 Práva a povinnosti akcionáře	str. 59
3.5.5 Bilance	str. 62
3.5.6 Změna stanov	str. 63
3.5.7 Zvýšení základního kapitálu	str. 63
3.5.8 Snížení základního kapitálu	str. 65
3.5.9 Zánik a zrušení	str. 66
3.5.10 Likvidace	str. 67
3.5.11 Fúze	str. 68
3.5.12 Cizozemské akciové společnosti	str. 69
3.6. Komanditní společnost na akcie	str. 69
3.7. Společenstvo svépomocné	str. 72
3.7.1 Vznik	str. 74
3.7.2 Členství	str. 74
3.7.3 Práva a povinnosti členů	str. 76
3.7.4 Bilance	str. 78
3.7.5 Změna stanov	str. 79
3.7.6. Organizace společenstva	str. 79
3.7.7 Zánik	str. 83
3.7.8 Nucená revize	str. 86
3.8 Společnost s ručením omezeným	str. 88
3.8.1 Vznik	str. 89
3.8.2 Členství	str. 92
3.8.3 Orgány	str. 94
3.8.4 Bilance	str. 102
3.8.5 Práva a povinnosti společníků	str. 103
3.8.6 Změna společenské smlouvy	str. 108
3.8.7 Zánik	str. 111
4. Závěr	str. 115
5. Seznam použité literatury	str. 116
6. Obsah	str. 117